

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις 8 Π.Σ., 3 Π.Σ.Εξ., 2 Π.Σ.Εισ.»

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

ΒΑΣΙΚΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

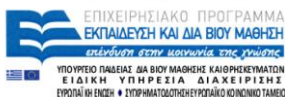
ΤΟΜΟΣ Β: ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

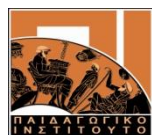
ΠΕ60 ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΙ

Αρχική Έκδοση Μάιος 2011

Τελικός Δικαιούχος

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις 8 Π.Σ., 3 Π.Σ.Εξ., 2 Π.Σ.Εισ.»

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

ΒΑΣΙΚΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Β: ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΕ60

Αρχική Έκδοση Μάιος 2011

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»

Πράξη: «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών-Α' φάση, Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3 - MIS 298330, MIS 298347, MIS 298349»

Εμπειρογνώμονες Εκπαιδευτικής Πρακτικής και Εφαρμογών ΠΕ60:

Συντονιστής: Κώστας Χρυσafiδης

Εμπειρογνώμονες: Ελένη Διδάχου, Κώστας Ντίνας, Βασίλης Οικονομίδης, Βασιλική Ρήγα

Επιστημονικός Υπεύθυνος Μείζονος Προγράμματος

Επιμόρφωσης:

Παναγιώτης Αναστασιάδης

Αντιπρόεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Copyright © 2011 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Περιεχόμενα

B1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	1
B1.1 . ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ	3
1.1 ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	3
1.2 ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΜΕΝΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ	3
1.3 ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ.....	3
1.4 ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΤΗΤΑΣ	4
1.5 ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΑ.....	4
1.6 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΕΣΟΤΗΤΑΣ	4
B.2. ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	5
2.1 Η ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	5
2.2. Η ΜΕΘΟΔΟΣ PROJECT	6
B.3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΓΟΝΕΙΣ	6
3.1 Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ, ...	6
3.2 Ο ΜΑΘΗΤΗΣ	7
3.3 ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ	7
B.4. ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ	8
4.1 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ	8
4.1.1 Η γλωσσική αγωγή στο Νηπιαγωγείο	8
4.1.2 Γλωσσολογία και διδασκαλία της γλώσσας.....	8
4.1.3 Σχολές και τάσεις της γλωσσοδιδασκτικής	9
4.1.4 Η γλωσσική διδασκαλία στο Νηπιαγωγείο (ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ)	10
4.2 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	13
4.2.1 Το Ανθρωπογενές Περιβάλλον στο Νηπιαγωγείο.....	14
4.2.2 Το Φυσικό Περιβάλλον στο Νηπιαγωγείο.....	16
4.3 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	19
4.3.1 Τα μαθηματικά στην προσχολική ηλικία	19
4.3.2 Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και μαθηματικά	20
4.3.3 Τα μαθηματικά και το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου.....	21
4.3.4 Οργάνωση μαθηματικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο.	22
4.4 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΈΚΦΡΑΣΗ	23
4.4.1 Σωματική έκφραση	24
4.4.2 Εικαστική έκφραση	26
4.4.3 Μουσική έκφραση	28
4.4.4 Θεατρική έκφραση.....	29
4.5 ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ.....	30
4.5.1 Εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση	30
4.5.2 Διδακτική των ΤΠΕ στην προσχολική ηλικία	31
4.5.3 Οι ΤΠΕ και το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου	32
4.5.4 Δυνατότητες και περιορισμοί	33
4.5.5 Δραστηριότητες αξιοποίησης των ΤΠΕ στο νηπιαγωγείο	34
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	35
B2: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	40
ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	40
B3: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ.....	50
ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	50

B4: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΠΩΣ ΑΙΣΘΑΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΖΩΑ	60
<i>ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....</i>	<i>60</i>
B5: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΤΑ ΧΡΩΜΑΤΑ	72
<i>ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....</i>	<i>72</i>

B1: Θεωρητικό κείμενο

Εισαγωγή

Ο εικοστός αιώνας χαρακτηρίζεται ως «ο αιώνας του παιδιού», γεγονός που οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο άρχισε να αντιμετωπίζεται από τους αρμόδιους επιστήμονες η παιδική ηλικία. Το παιδί παύει να θεωρείται *ατελής ενήλικας*, που είναι υποχρεωμένο να αντιγράψει πιστά διαθέσεις και μορφές συμπεριφοράς των ενηλίκων. Τώρα πλέον η παιδική ηλικία αντιμετωπίζεται ως μια ιδιαίτερη περίοδος της ανθρώπινης ζωής, με τις ιδιομορφίες, τις προτεραιότητες και τις ιδιαίτερες ανάγκες της. Παρατηρείται έτσι μια αλλαγή στο εκπαιδευτικό κλίμα και τη διδακτική παρέμβαση, που ως τότε περιοριζόταν κυρίως στη φύλαξη και στην προσπάθεια μεταβίβασης ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών αποκλειστικά των ενηλίκων, με στόχο την αντιγραφή και την αφομοίωσή τους από το παιδί. Μεταβάλλεται λοιπόν η αγωγή των μικρών παιδιών σε μια προσπάθεια διαμόρφωσης συνθηκών μάθησης, ως ανταπόκριση στα ευρήματα των επιμέρους επιστημών, όπως η Αναπτυξιακή Ψυχολογία, η Ψυχολογία της Μάθησης, η Κοινωνιολογία και άλλες, ώστε οι διδακτικές παρεμβάσεις να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της παιδικής ηλικίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αγωγή του παιδιού από μια διαδικασία φύλαξης και άκαμπτων μέτρων επιβολής, μετατρέπεται σε μια επιστημονικά τεκμηριωμένη διαδικασία. Στην πρώτη περίπτωση, της διαμόρφωσης χαρακτήρων-αντιγράφων της ομάδας των ενηλίκων, προέχει η νουθεσία και ο διδακτισμός και ταυτόχρονα η επιβολή μιας αυστηρής πειθαρχίας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η στρεβλή αυτή εκτίμηση είχε ως αποτέλεσμα την υπερβολικά ατίθαση συμπεριφορά των παιδιών, που συχνά αντιδρούν έντονα έως επικίνδυνα (ας θυμηθούμε το παιδαγωγικό —ή μάλλον αναμορφωτικό — κλίμα του Καρλ Ντίκενς στον «Ολίβερ Τουίστ»). Τέτοιες καταστάσεις οδηγούσαν στη λήψη έντονων μέτρων τιμωρίας και καταστολής, που έφερναν στη συνέχεια ακόμη εντονότερες αντιδράσεις, για να καταλήξουν σε έναν φαύλο κύκλο: τιμωρία- απειθαρχία- τιμωρία.

Το κλίμα άρχισε να γίνεται πιο ανθρώπινο προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα με τις επιρροές του Pestalozzi και του Froebel, που όλο και περισσότερο απομακρύνονται από τις αντιλήψεις ενός ατελούς οργανισμού που πρέπει να γίνει «εκών άκων» αντίγραφο του ενήλικα. Οι απόψεις των δυο πρωτοπόρων διανοητών της εκπαίδευσης εκφράζονται ως πρόταση: *Να προσεγγίσουμε όσο μπορούμε περισσότερο το παιδί, για να κατανοήσουμε καλύτερα την παιδική ηλικία.*

Η πλήρης ανατροπή όμως έρχεται στις αρχές του εικοστού αιώνα με το κίνημα “*Vom Kinde aus*” (= το παιδί ως αφετηρία) (E. Key 1900), την *Προοδευτική Εκπαίδευση* (Dewey 1920), που εκπροσωπείται από μια σειρά σημαντικών παιδαγωγών όπως ο J. Dewey και ο G. Kerschensteiner, και τη *Μελέτη της παιδικής ηλικίας* (Montessori 1987), που εκφράζεται κυρίως από τη M. Montessori (Χατζηστεφανίδου 2008).

Βέβαια τα ποικίλα επιστημονικά συμπεράσματα της περιόδου εκείνης με την πάροδο του χρόνου ανατρέπονται, κυρίως εξαιτίας μη αποδεκτών σήμερα μεθοδολογικών εργαλείων: η επαγωγική μέθοδος λ.χ. της εποχής της Montessori έχει πλέον παραμεριστεί από την υποθετική - παραγωγική του K. Popper (1966). Ταυτόχρονα σήμερα διανύουμε μια περίοδο όπου οι διάφορες επιστημονικές θεωρίες μόνο μερική ισχύ μπορούν να έχουν, αφού δεν είναι σε θέση να καλύψουν όλα τα παιδιά με την ποικιλομορφία που παρατηρείται εξαιτίας της διαφορετικής αφετηρίας, της διαφορετικής βιογραφίας και των ποικίλων κοινωνικοπολιτισμικών συνθηκών. Ζούμε στην εποχή της μετανεωτερικότητας (του μεταμοντέρνου), την εποχή των μικρών αφηγήσεων και της αποδυνάμωσης των μεγάλων θεωριών, γεγονός που σημαίνει ότι το παιδί δεν εντάσσεται αποκλειστικά σε ευρύτερες ομογενοποιημένες ομάδες (π.χ. πεντάχρονα της εργατικής τάξης), αλλά

ταυτόχρονα με την ομαδοποίηση, που ασφαλώς είναι απαραίτητη, καθοριστικός είναι πλέον ο ρόλος της ατομικής βιογραφίας κάθε παιδιού (Χρυσαφίδης 2003). Το γεγονός αυτό μας υποχρεώνει να δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στην προσωπικότητα και τις ιδιαιτερότητές της κάθε παιδιού ξεχωριστά.

Η νέα αυτή διάσταση μας οδηγεί στην ανάθεση διαμόρφωσης της μαθησιακής διαδικασίας κυρίως στις πρωτοβουλίες του εκπαιδευτικού, που είναι γνώστης της ατομικότητας κάθε παιδιού χωριστά και μπορεί να εκτιμήσει καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον τη δυναμική της ομάδας του. Είμαστε υποχρεωμένοι να αποφεύγουμε όσο το δυνατόν κάθε είδους πιστή εφαρμογή προτάσεων που κυκλοφορούν σε προαποφασισμένο πλαίσιο (βλ. διδακτικά πακέτα, σχολικά εγχειρίδια κ.λπ.) και να δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στις πρωτοβουλίες των ίδιων των εκπαιδευτικών. Αυτή η διαπίστωση έχει συνέπειες σε δυο κατευθύνσεις: ανοίγει ορίζοντες για ποικιλία προσεγγίσεων, με βάση τα στοιχεία της ομάδας και τις προσεγγίσεις του εκπαιδευτικού, ταυτόχρονα όμως επιβάλλει μια περισσότερο επιστημονικά τεκμηριωμένη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, σε μια σειρά νέων δεξιοτήτων, όπως π.χ. η ερμηνεία καταστάσεων, η διαχείριση της ομάδας κ.λπ.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι νέες αντιλήψεις για το παιδί οδήγησαν τους παιδαγωγούς σε συμπεράσματα σύμφωνα με τα οποία η παρέμβασή τους στη μάθηση θα πρέπει να έχει μια παιδοκεντρική διάσταση. Ο *παιδοκεντρισμός* ή *μαθητοκεντρισμός* αποτελεί το κύριο ζητούμενο όλων των σύγχρονων μεγάλων παιδαγωγών. Ο κλασικός παιδοκεντρισμός είχε ως αφετηρία του τη μελέτη της παιδικής ηλικίας, που έδινε στους εκπαιδευτικούς το δικαίωμα να προαποφασίζουν για την πορεία δράσης και για τα αντικείμενα διαπραγμάτευσης, με βάση τα ευρήματα των επιμέρους επιστημονικών ερευνών για τις ανάγκες της συγκεκριμένης ηλικίας. Ο σύγχρονος παιδοκεντρισμός, αντιθέτως, τονίζει ότι πρέπει ταυτόχρονα με τις επιστημονικές θεωρίες να δίνεται έμφαση στα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς των μελών της ομάδας, σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, για να μπορεί στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός, πάντα σε στενή συνεργασία με τα παιδιά, να προβαίνει στη διερεύνηση και ανακάλυψη των μυστικών του κόσμου που μας περιβάλλει, γεγονός που προκαλεί τα παιδιά για δράση οδηγώντας τα έτσι στην παραγωγή της γνώσης. Ο Einstein έλεγε σχετικά: *Τα παιδιά δεν έχουν επιστημονικές ανησυχίες, αλλά απορίες για όλα όσα συμβαίνουν γύρω τους. Κατά σύμπτωση οι απαντήσεις στις απορίες αυτές στηρίζονται σε επιστήμες, απαντώνται με επιστημονικό λόγο.*

Το νέο σχολείο είναι ένας χώρος προσωπικής συγκρότησης, στο πλαίσιο μιας δημιουργικής δράσης και ομαδικότητας. Τα παιδιά ζουν μέσα σε ένα κλίμα ελεύθερης έκφρασης, αλληλοκατανόησης και συνεργασίας. Αυτό σημαίνει ότι κάθε παιδί έχει την ευκαιρία και το δικαίωμα να διατυπώσει την άποψή του. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ασκείται να ακούει την άποψη του άλλου και να την εκτιμά, όπως θα ήθελε να εκτιμήσουν και οι άλλοι τη δική του άποψη. Στο τέλος, όλα τα μέλη της ομάδας καταλήγουν από κοινού σε συμπεράσματα και παίρνουν τις κατάλληλες αποφάσεις, στο βαθμό που αυτού του είδους οι διαδικασίες επιτρέπονται από το στάδιο ανάπτυξης και τις ιδιομορφίες της ηλικίας των παιδιών. Αυτή η αντίληψη εκφράζει τις αρχές μιας ουσιαστικής δημοκρατίας, σε πρώτο στάδιο, που στηρίζεται στο τρίπτυχο: *αυτονομία, αλληλεγγύη και συναπόφαση*. Ασφαλώς και δεν είναι τόσο απλό να λειτουργήσουν με επιτυχία αυτού του είδους οι διαδικασίες, αποτελούν όμως την απαρχή για μια νέα μορφή δράσης στη σχολική ζωή, που κινείται σε βάθος χρόνου και ακολουθεί το παιδί σε όλη τη διάρκεια της ζωής του στο σχολείο.

Σήμερα επιχειρούμε στο πλαίσιο της αγωγής των παιδιών να κατανοήσουμε τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς κάθε παιδιού ξεχωριστά. Ταυτόχρονα προσπαθούμε να διαμορφώσουμε ομάδες εργασίας που θα στηρίζονται στην ομαδικότητα και την ατομικότητα, στο πλαίσιο πάντα μιας διαλεκτικής σχέσης που θα αποτελεί σύνθεση αλληλοσυγκρουόμενων ενδιαφερόντων και προτιμήσεων. Αυτή η αναζήτηση των ενδιαφερόντων και προβληματισμών του κάθε παιδιού και η προσπάθεια συγκρότησης ομάδων κοινού ενδιαφέροντος βρίσκει εφαρμογή στο πλαίσιο της Βιωματικής- Επικοινωνιακής μάθησης, που αποτελεί τη σύγχρονη εκδοχή της μεθόδου project (Χρυσafiδης 1992).

B1.1. Βασικές παιδαγωγικές αρχές του σύγχρονου Νηπιαγωγείου

Οι κύριες παιδαγωγικές αρχές που πρέπει να διέπουν τη ζωή του σύγχρονου Νηπιαγωγείου είναι οι ακόλουθες:

1.1 Αρχή της δημιουργικότητας

Η μάθηση θα πρέπει να λειτουργεί ως αποτέλεσμα απαντήσεων των παιδιών στους προβληματισμούς και τα ποικίλα ερωτήματά τους. Στην περίπτωση αυτή ο εκπαιδευτικός δεν προσπαθεί να προσφέρει στους μαθητές έτοιμες τις απαντήσεις, ως υλικό για απομνημόνευση, αλλά φροντίζει να διαμορφώνει συνθήκες προβληματισμού. Προκαλεί τους μαθητές να αναλογιστούν σε ποιο βαθμό το φαινόμενο που παρακολουθούν ανατρέπει το γνωστικό τους πεδίο, συγκρούεται δηλαδή με τις ήδη υφιστάμενες δομές. Φυσικά, ο ίδιος λειτουργεί ως συμπαραστάτης στην προσπάθειά των παιδιών να δώσουν απαντήσεις στα ερωτήματά τους. Αυτή η μορφή δράσης του παιδιού παραπέμπει στην πορεία δράσης του επιστήμονα: *Προβληματισμός, Υπόθεση για τη λύση, Επιβεβαίωση ή Διάψευση* της υπόθεσης, *Λύση*. Την εμμονή στην καλλιέργεια της δημιουργικότητας, της ικανότητας δηλαδή του ανθρώπου να λύνει προβλήματα βρίσκουμε κυρίως στους οπαδούς της *γενετικής μάθησης* (Wagenschein 1968), οι οποίοι δέχονται ότι ο τρόπος του επιστημονικώς σκέπτεσθαι αποτελεί έμφυτη ιδιότητα της ανθρώπινης υπόστασης. Δυστυχώς όμως το όλο σχολικό αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον υποβαθμίζουν αυτή την ιδιότητα ή την οδηγούν σε μαρasmus. Ο B. Russel έλεγε: *Το παιδί γεννιέται επιστήμονας. Το σχολείο κάνει ό,τι μπορεί, για να καταργήσει αυτή του την ιδιότητα* (Russel 1974).

1.2 Αρχή της διαφοροποιημένης μάθησης

Η Ψυχολογία των ατομικών διαφορών και ιδιαίτερα οι νέες αντιλήψεις σχετικά με την πολλαπλή νοημοσύνη (Gardner 1985) μας υποχρεώνουν να δεχτούμε ότι κάθε άτομο λειτουργεί με βάση τις προσωπικές του ιδιαιτερότητες, στο πλαίσιο μιας ταξινόμησης των ανθρώπων σε τύπους διαφορετικών ικανοτήτων. Οι ιδιαιτερότητες αυτές παραπέμπουν σε διαφορετική ευχέρεια ως προς την πρόσβαση στη γνώση και επιβάλλουν τη διαμόρφωση συνθηκών διαφοροποιημένης μάθησης. Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι μαθητές είναι ικανοί να προσεγγίσουν τη γνώση, σε ποικίλες εκδοχές και επίπεδα, αρκεί να τους δοθεί η ευκαιρία να δράσουν σε ένα πλαίσιο που είναι το πλέον κατάλληλο για τον δικό τους μαθησιακό χαρακτήρα.

1.3 Αρχή της συντροφικότητας και της συνεργατικής δράσης

Πρόκειται για μια βασική παιδαγωγική αρχή που στοχεύει από τη μια στην ενίσχυση της ομαδικότητας ως αλληλογνωριμία και αλληλοκατανόηση, στην προσφορά ευκαιριών για εμπειρίες που σχετίζονται με τη χαρά της κοινής προσπάθειας, της κοινής δράσης και του κοινού αγώνα, τονίζοντας κυρίως την εικόνα του άλλου ως συμπαραστάτη στις προσπάθειές μας. Ταυτόχρονα όμως στοχεύει στην αξιοποίηση του γνωστικού πλούτου που προκύπτει από την ταυτόχρονη κατάθεση ιδεών και προτάσεων από τα μέλη της

ομάδας. Από την αμφίδρομη σχέση των ποικίλων προτάσεων εμπλουτίζεται το πεδίο της γνώσης και αναβαθμίζεται η ποιότητά της.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας και της ομαδικής δράσης θα πρέπει να εντάξουμε και τη *διαπολιτισμική αγωγή*, όπου η ένταξη των μελών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα μπορεί να επιτύχει, κυρίως όταν συνδέεται με θετικά φορτισμένα συναισθήματα, που προκύπτουν κυρίως από την αλληλογνωριμία, την αλληλοκατανόηση, την εκτίμηση και την αποδοχή.

1.4 Αρχή της διεπιστημονικότητας

Η διεπιστημονικότητα αποτελεί τον μοναδικό τρόπο επεξεργασίας των ποικίλων θεματικών ενοτήτων στο πλαίσιο της διαθεματικότητας¹. Κάθε θεματική ενότητα πρέπει να εξετάζεται πολυδιάστατα και ολιστικά, για να διερευνώνται όλες οι πτυχές της συγκρότησής της, που βρίσκουν απάντηση με τη βοήθεια των επιμέρους επιστημονικών κλάδων. Αυτή η σφαιρική εξέταση φαινομένων και καταστάσεων προσφέρει μια ποιοτικά αναβαθμισμένη εικόνα του Περιβάλλοντος, επειδή, σύμφωνα με τους οπαδούς της *Μορφολογικής Ψυχολογίας* (Fitzek / Salber 1996) το *όλον* σημαίνει πολύ περισσότερο από τα στοιχεία που το συνθέτουν. Αυτό σημαίνει ότι η διεπιστημονική προσέγγιση των καταστάσεων και φαινομένων τούς δίνει μια ιδιαίτερη διάσταση, ανώτερη από αυτό που προσφέρουν οι επιμέρους επιστημονικές προσεγγίσεις.

1.5 Αρχή της κινητοποίησης της προσωπικότητας του παιδιού συνολικά

Η βασική άποψη του Pestalozzi ότι το σχολείο θα πρέπει να στοχεύει στην καλλιέργεια του σώματος, του νου και της ψυχής του παιδιού αποτελεί όσο ποτέ άλλοτε στις μέρες μας μια ιδιαίτερη ανάγκη, επειδή η τεχνολογική έξαρση τείνει να καταργήσει βασικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας. Αυτή η μονομερής καλλιέργεια κυρίως του νου και ως ένα βαθμό και του συναισθηματικού κόσμου αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του παραδοσιακού εκπαιδευτικού συστήματος. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο στο Νηπιαγωγείο, αλλά και στις υπόλοιπες σχολικές βαθμίδες, να υπάρχει μια ισόρροπη καλλιέργεια των νοητικών, των συναισθηματικών και των ψυχοκινητικών δεξιοτήτων. Η αδιαφορία για καλλιέργεια των ψυχοκινητικών δεξιοτήτων αποτελεί μια εγκληματική αδιαφορία. *Τα χέρια δουλεύουν προς όφελος του πνεύματος*, έλεγε ο J. J. Rousseau. *Το παιδί γίνεται φιλόσοφος την ώρα που πιστεύει ότι είναι εργάτης* (Rousseau 1963). Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι οπαδοί του *Σχολείου Εργασίας* (Kerschensteiner 1982) και της *Πολυτεχνικής Εκπαίδευσης* (Neuner / Babanski 1988).

1.6 Η αρχή της αμεσότητας

Οι καταστάσεις και τα φαινόμενα που αποτελούν αντικείμενα μάθησης θα πρέπει να βρίσκονται κοντά στο παιδί και να συγκροτούν τα στοιχεία της άμεσης εμπειρίας του. Τότε μόνο θα είναι σε θέση να έχει προσωπική άποψη και να μπορεί να διεισδύσει με μεγαλύτερη επιτυχία σε βαθύτερες δομές που οδηγούν στη μάθηση. Αστείρευτη πηγή δράσης και αναζήτησης θεματικών ενοτήτων αποτελεί το άμεσο περιβάλλον και η καθημερινότητα. Τα ενδιαφέροντα που προκαλούνται από την καθημερινή ζωή είναι ικανά να μας οδηγήσουν σε μαθησιακές διαδικασίες ύψιστης μορφωτικής αξίας. Σε

¹ Διαθεματικότητα σημαίνει την προσέγγιση της γνώσης μέσα από μια αλληλουχία επεξεργασίας επιμέρους θεματικών ενοτήτων. Ο τρόπος επεξεργασίας των διαφόρων θεματικών ενοτήτων γίνεται με τη συμβολή των επιμέρους επιστημονικών κλάδων, δηλαδή διεπιστημονικά. Βλ. Κ. Χρυσαφίδης (2009): Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Δίπτυχο, Αθήνα

τελική ανάλυση σημασία δεν έχει πόσο σημαντική φαίνεται μια θεματική ενότητα, αλλά ποια είναι η ποιότητα της προσέγγισης που γίνεται. Μπορεί λ.χ. η επεξεργασία του θέματος «Το ποδόσφαιρο», αν υπάρχει μια σωστή και δημιουργική διαπραγμάτευση, να οδηγήσει σε σημαντικότερα μορφωτικά αποτελέσματα από μια λιγότερο καλή προσέγγιση λ.χ. του θέματος «Υγιεινή διατροφή», όσο και αν φαίνεται ότι οπωσδήποτε ισχύει το αντίθετο.

B.2. Σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην Προσχολική Αγωγή

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι ζούμε σε μια περίοδο μεθοδολογικής αυτονομίας. Τούτο σημαίνει ότι όλες οι μεθοδολογικές προτάσεις, κάτω από ορισμένες συνθήκες, έχουν δικαίωμα να εμφανιστούν στη σχολική καθημερινότητα χωρίς να αλλοιώνεται η αξία της και οι προσπάθειες που γίνονται για προοδευτική μεταρρύθμιση. Οι στόχοι τους οποίους επιδιώκουμε θα μας οδηγήσουν στην επιλογή της μεθόδου που θεωρείται πρόσφορη για την επίτευξή τους. Έτσι λ.χ. ο εκπαιδευτικός δεν θα πρέπει να διστάσει να εφαρμόσει κάποτε τη μετωπική διδασκαλία, αν κρίνει ότι κάτι τέτοιο θα βοηθούσε σε μια καλύτερη προσέγγιση των στόχων του. Αρκεί να μην αποτελεί η μέθοδος αυτή τη μοναδική ή την κυρίαρχη μορφή εκπαιδευτικής παρέμβασης στην τάξη.

Η προσχολική αγωγή στις μέρες μας ακολουθεί —και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία— δυο προσεγγίσεις: την *κονστрукτιβιστική προσέγγιση* και την *προσέγγιση project*. Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται πολλά παραδείγματα των δυο αυτών κατευθύνσεων σε καταξιωμένα εκπαιδευτικά μοντέλα (Goehlich 2003).

2.1 Η κονστрукτιβιστική προσέγγιση

Στηρίζεται στις θεωρίες του J. Piaget και του L. Vygotsky. Και οι δυο ερευνητές συμφωνούν κατά βάση στον ορισμό της έννοιας *μάθηση*, παρά τις επιμέρους αποκλίσεις ως προς την παρέμβαση που απαιτείται για την επίτευξή της. Τόσο ο Piaget όσο και ο Vygotsky καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η γνώση επιτελείται όχι με την απλή συσσώρευση δεδομένων αλλά με μια διαδικασία ενσωμάτωσης νέων δεδομένων στην προϋπάρχουσα γνωστική δομή. Αυτό σημαίνει ότι τα νέα δεδομένα θέτουν υπό αμφισβήτηση και αναθεώρηση, δηλαδή ανατρέπουν τις υφιστάμενες θεωρίες του παιδιού, και οδηγούν παραπέρα σε εξαγωγή συμπερασμάτων που διαφοροποιούνται από τα αρχικά δεδομένα. *Γνώση* για τους κονστрукτιβιστές δεν σημαίνει απλώς επιτυχή επίδοση, περιγραφή, επαναδιατύπωση της πορείας δράσης ή κατανόηση των επιμέρους εννοιών, αλλά κυρίως αναγνώριση των φαινομένων και εφαρμογή τους κάτω από τελείως διαφορετικές συνθήκες (transfer) (Forman / Landry 2006). Το παιδί, παρατηρώντας λ.χ., σε ένα πείραμα τη σύνθεση των εφτά χρωμάτων του ηλιακού φωτός και τη μεταβολή τους σε λευκό, θα πρέπει να είναι σε θέση να καταλάβει γιατί, όταν μια ακτίνα ηλιακού φωτός περνάει από ένα πρίσμα, αναλύεται σε εφτά διαφορετικά χρώματα.

Η διαφορά ανάμεσα στον Piaget και τον Vygotsky βρίσκεται κυρίως στο ρόλο του εκπαιδευτικού. Ο Piaget δέχεται ότι το παιδί από μόνο του αποτελεί τον φορέα της νοητικής σύγκρουσης ανάμεσα στα *αισθησιοκινητικά* και τα *γλωσσικά* σχέδια (Piaget 1952). Ο εκπαιδευτικός θα βοηθήσει στην επανασυγκρότηση αυτών των δυο σχεδίων. Για τον Vygotsky, αντίθετα, η αφετηρία της γνώσης βρίσκεται στα πολιτισμικά εργαλεία του περιβάλλοντος του παιδιού. Αυτά τα εργαλεία καλείται ο εκπαιδευτικός να προσφέρει στα παιδιά για εμπλουτισμό της στοχαστικής σκέψης (Vygotsky 1978). Η διαφορά αντίληψης έχει αναμφισβήτητα επιστημολογικές αφετηρίες. Η γενετική τοποθέτηση του Piaget διαφοροποιείται από μια κατά βάση μαρξιστική αντίληψη του Vygotsky.

2.2. Η μέθοδος project

Η μέθοδος project καλείται να συμβάλει σε μια προσπάθεια του παιδιού να πα να γίνει ικανό να οργανώνει τη δουλειά του και ταυτόχρονα να είναι σε θέση να αναζητά κοινούς τόπους ενδιαφερόντων με όλα τα μέλη της ομάδας, στο πλαίσιο μιας ισότιμης επικοινωνιακής σχέσης. Στην πρώτη περίπτωση, της οργάνωσης των σχεδιασμών δράσης, βρίσκουμε τις αρχές του *Αμερικάνικου Πραγματισμού* (J. Dewey), ενώ ο ρόλος της επικοινωνίας στην προσπάθεια χειραφέτησης του ατόμου και της ομάδας θα πρέπει να χρεωθεί κατά κύριο λόγο στις αρχές της *Κριτικής Θεωρίας* (J. Habermas) (Χρυσafiδης 2003).

Στηρίζεται στις βασικές αρχές του παιδοκεντρισμού, όπου τα αντικείμενα διαπραγμάτευσης πηγάζουν από τα κέντρα ενδιαφέροντος των μελών της ομάδας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι δραστηριότητες να συνδέονται άμεσα με τον συναισθηματικό κόσμο των μαθητών και του εκπαιδευτικού και συνεπώς η συμμετοχή στη δράση να είναι συνειδητή, στοχευμένη και ταυτόχρονα ευχάριστη. Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι τις περισσότερες φορές δεν χρειάζεται να πιέζει ο εκπαιδευτικός τους μαθητές να εκτελέσουν κάποιες δραστηριότητες, αλλά οι ίδιοι οι μαθητές είναι εκείνοι που παρεμβαίνουν και υπενθυμίζουν, αν κάποια δραστηριότητα που καταγράφεται στο σχεδιασμό δεν έχει ακόμη εκτελεστεί.

Για τους μαθητές το γεγονός ότι οι δραστηριότητες στο σχολείο έχουν ως αφετηρία κάποια δική τους πρόταση ή κάποιο ενδιαφέρον προσωπικό ή κοινό με άλλους αναβαθμίζει την αυτοεκτίμησή τους και θέλουν να συμμετέχουν με ενδιαφέρον στα δρώμενα. Ταυτόχρονα το γεγονός ότι τους επιτρέπεται να έχουν ενεργό συμμετοχή από την αναζήτηση του θέματος ως το σχεδιασμό της δράσης, την υλοποίηση των προτάσεων και την αξιολόγησή τους αναβαθμίζει τη μάθηση και τους επιτρέπει να ενεργούν δημιουργικά, ανακαλύπτοντας πτυχές της προσωπικότητάς τους, που τις περισσότερες φορές το παραδοσιακό σχολείο δεν βοηθά να αναδειχτούν.

Η μέθοδος project αποτελεί στην εποχή μας μια ιδιαίτερα σημαντική μορφή δράσης, που μπορεί να βοηθήσει στη μάθηση και να ανταποκριθεί στις ανάγκες του σχολείου και της ευρύτερης κοινωνίας.

B.3. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών και η σχέση με μαθητές και γονείς

Ως βασικούς πόλους της προσχολικής αγωγής αναφέρουμε τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Αυτό το τρίγωνο λειτουργεί σε μian αμφίδρομη σχέση που επηρεάζει τη μεταξύ τους επικοινωνία. Το αποτέλεσμα της σχέσης των παιδιών με τους γονείς επηρεάζει τη σχολική καθημερινότητα, που με τη σειρά της επιδρά έμμεσα στην οικογενειακή ζωή. Αυτό σημαίνει ότι για το συμφέρον του παιδιού και την επιτυχία της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι τρεις αυτοί παράγοντες να βρίσκονται σε μια συντονισμένη πορεία, ώστε να ενισχύει ο καθένας το έργο του άλλου.

3.1 Ο εκπαιδευτικός,

Ως υπεύθυνος για τη διοργάνωση της σχολικής ζωής, είναι απαραίτητο να διαθέτει την απαιτούμενη θεωρητική κατάρτιση, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί με επιτυχία στις θεσμικές του υποχρεώσεις, αλλά ταυτόχρονα και στις ανάγκες των παιδιών. Ο ρόλος του αναφέρεται στην προσπάθεια να βοηθήσει τα παιδιά να κερδίσουν το παιχνίδι της γνώσης και της ένταξης στην κοινωνία. Για να επιτύχει στην προσπάθειά του αυτή, θα πρέπει να διαμορφώσει ένα κλίμα επαφής και επικοινωνίας με τα παιδιά με

διάθεση να ακούει τα μηνύματα που του στέλνουν και τον διευκολύνουν στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Ο σύγχρονος ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι αυτός της απλής μεταβίβασης γνώσεων. Αυτό το ρόλο έχουν αναλάβει πλέον πολλοί άλλοι και κυρίως οι ποικίλες πηγές πληροφόρησης —τεχνολογικής κατεύθυνσης. Ο εκπαιδευτικός διαθέτει ένα βασικό όπλο απέναντι στην τεχνολογική επέλαση. Είναι η ανθρώπινη ζεστασιά και η δυνατότητα άμεσης ανταπόκρισης σε οποιαδήποτε προσωπική ανάγκη. Παράλληλα, οι νέες αντιλήψεις για το έργο του εκπαιδευτικού διαφοροποιούν το ρόλο του και από απλό μεταβιβαστή γνώσεων και διαμορφωτή της προσπάθειας πρόσκτησης της γνώσης τού προσδίδουν ένα ρόλο στο πλαίσιο του οποίου κινητοποιεί τους μαθητές για δράση και συμπαραστέκεται στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τη γνώση. Φυσικά, στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης γίνεται και ο ίδιος σοφότερος και γνώστης πολλών πτυχών της προσωπικότητας του παιδιού, που θα τον βοηθήσουν μελλοντικά στην αντιμετώπιση νέων καταστάσεων.

Ταυτόχρονα θα πρέπει να διατηρεί έναν δημιουργικό διάλογο με τους γονείς, μεταφέροντάς τους τις προθέσεις και τους σχεδιασμούς του, αιτιολογώντας τις προτιμήσεις του σε μια σειρά από δραστηριότητες και ταυτόχρονα ζητώντας τη συμπαράστασή τους, τόσο στη διαμόρφωση μιας κατά το δυνατό αρμονικής συστοιχίας επιδιώξεων, όσο και στον εμπλουτισμό των μορφών δράσης με ιδέες και προτάσεις των ίδιων των γονέων. Η σχολική ζωή με τη συμπαράσταση και των γονέων εμπλουτίζεται και αποχτά νέες διαστάσεις, κυρίως όμως στέλνει στα παιδιά το μήνυμα ότι ζουν ανάμεσα σε δυο κόσμους που συνεργάζονται στενά μεταξύ τους.

3.2 Ο μαθητής

Από ενεργούμενο στο πλαίσιο της παραδοσιακής αγωγής ο μαθητής γίνεται ερευνητής: προβληματίζεται και επιχειρεί να βρει τη λύση στον προβληματισμό του μόνος του ή σε συνεργασία με τους συμμαθητές του και φυσικά με τη συμβολή και τη συμπαράσταση του εκπαιδευτικού. Η γνώση δεν αποτελεί πλέον αποτέλεσμα πληροφόρησης από τον εκπαιδευτικό ή το βιβλίο, αλλά προϊόν της δικής του προσπάθειας. Ο μαθητής *μαθαίνει να μαθαίνει*, γεγονός που τον οδηγεί στην καλλιέργεια της δημιουργικής του σκέψης. Ιδιαίτερα η συμμετοχή του παιδιού σε όλες τις φάσεις προσέγγισης της γνώσης προσφέρει συναισθήματα αυτοεκτίμησης και διάθεση για δράση και δημιουργικότητα.

Παράλληλα ο μαθητής αποτελεί τον ενδιάμεσο ανάμεσα στην οικογένεια και το σχολείο, επιχειρώντας να γεφυρώσει τους δυο κόσμους, που πολλές φορές ενδέχεται να βρίσκονται και σε απόκλιση μεταξύ τους. Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η σχέση μεταξύ των μαθητών, που διαμορφώνει ένα κλίμα συντροφικότητας και συνεργασίας, όπλο σημαντικό για την ένταξη στην κοινωνική ζωή. Η έρευνα έχει μέχρι στιγμής δείξει ελάχιστα στοιχεία για τα αποτελέσματα της σχέσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μαθητών και τις συνέπειες που μπορεί να έχουν για την παραπέρα πορεία της σχολικής ζωής.

3.3 Οι γονείς

Στο πλαίσιο του παραδοσιακού σχολείου οι γονείς παραμένουν απλοί επισκέπτες και ως ένα βαθμό χορηγοί των σχολικών δαπανών. Ελάχιστα γνωρίζουν για τη φύση, τις επιδιώξεις και το έργο του νέου σχολείου. Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις κάνουν λόγο για εμπλοκή των γονέων στη σχολική ζωή στο πλαίσιο διαμόρφωσης των αναλυτικών προγραμμάτων και ενίσχυσης των ποικίλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων,

που μπορεί να ξεκινούν από τη συμμετοχή τους σε εκδρομές και επισκέψεις μέχρι την παρουσίαση μέσα στην τάξη στοιχείων για τα οποία έχουν κάτι να προσφέρουν. Σε τελική ανάλυση, πρόκειται για αξιοποίηση των δυνατοτήτων προσφοράς των γονέων, που εμπλουτίζει τη σχολική ζωή και τη μαθησιακή διαδικασία

B.4. Βασικές περιοχές προσέγγισης της γνώσης σε σχέση με το παιδί

4.1 Παιδί και γλώσσα

4.1.1 Η γλωσσική αγωγή στο Νηπιαγωγείο²

Το Νηπιαγωγείο³, μια σχολική βαθμίδα στην οποία θεωρήθηκε ότι προσφέρεται εκπαίδευση ανάλογη με αυτήν που μπορεί να προσφέρει και η οικογένεια, αντιμετωπίστηκε είτε ως ένας χώρος στον οποίο το παιδί βρίσκεται και ζει ευχάριστα [πβ. αγγλ., γερμ. Kindergarten (= κήπος του παιδιού) και ελλ. Νηπιακός Κήπος] είτε ως ένας χώρος φροντίδας και προστασίας, ανάλογης με αυτήν που δίνει η μητέρα στο μικρό παιδί [γαλλ. école maternelle, τουρκ. ana okulu (= μητρικό σχολείο)]. Η ελληνική κοινωνία ονόμασε τη βαθμίδα αυτή «Νηπιαγωγείο», δηλαδή σχολική βαθμίδα όπου προσφέρεται αγωγή στα «νήπια» (< νη + έπος = αυτός που δεν έχει έναρθρο λόγο), γεγονός αντίθετο στην πραγματικότητα, αφού όταν τα νήπια πηγαίνουν στο Νηπιαγωγείο έχουν κατακτήσει ένα μέρος του λεξιλογίου και των γλωσσικών δομών της μητρικής τους γλώσσας τέτοια, ώστε να μπορούν να είναι αυτόνομα για τις επικοινωνιακές τους ανάγκες.

Το Νηπιαγωγείο, πάντως, θα βοηθήσει τα «νήπια» να διευρύνουν τον γλωσσικό τους ορίζοντα εμπλουτίζοντας το λεξιλόγιο και τις ήδη αποκτημένες από αυτά γλωσσικές δομές. Ο ρόλος του Νηπιαγωγείου είναι και αντισταθμιστικός, αφού η διεύρυνση αυτή είναι μεγαλύτερη σε νήπια που ζουν σε υποβαθμισμένο από την άποψη των γλωσσικών ερεθισμάτων περιβάλλον. Η γλωσσική αγωγή δε διευρύνει μόνο τον γλωσσικό ορίζοντα των νηπίων, αλλά τα καλλιεργεί νοητικά και ψυχοκινητικά, τα βοηθά στην κοινωνικοποίηση και τα προετοιμάζει για την πρόσληψη και την κατανόηση του κόσμου που τα περιβάλλει.

4.1.2 Γλωσσολογία και διδασκαλία της γλώσσας⁴

Κάθε φυσιολογικό άτομο κατακτά τη μητρική του γλώσσα (τον πρώτο κώδικα επικοινωνίας, K1, αυτόν που προικίζει το άτομο με το *γλωσσικό αίσθημα*) ως τα πέντε του περίπου χρόνια. Ο K1 δε διδάσκεται αλλά κατακτάται από το παιδί και δεν πρέπει να θεωρείται προσφορά των ενηλίκων προς αυτό, παρά προσωπική του επιτυχία. Έχει τεθεί το ερώτημα αν πρέπει ή όχι να διδάσκεται συστηματικά η μητρική γλώσσα στο σχολείο, ένα ερώτημα- αντίρρηση που βασίζεται στο γεγονός ότι το παιδί, όταν έρχεται στο σχολείο (βλ. πιο πάνω), έχει επαρκείς γνώσεις της μητρικής του γλώσσας.

Πρόσφατες εξελίξεις στον χώρο της γλωσσολογίας ενισχύουν την αναγκαιότητα της συστηματικής γλωσσικής διδασκαλίας, καθώς:

- ι) η γλώσσα ανάγεται σε ένα εσωτερικό/ αφηρημένο σύστημα που αποτελείται από στοιχεία και συνδυαστικούς κανόνες με άπειρες δυνατότητες εφαρμογών, και
- ii) σε επίπεδο χρήσης εμφανίζει τεράστια ποικιλία και διαφοροποίηση, είτε μορφής (κοινωνικές, γεωγραφικές διάλεκτοι και ιδιώματα) είτε χρήσης (επίπεδα ύφους, π.χ. απλή/

² Το κείμενο για τη γλωσσική διδασκαλία στο Νηπιαγωγείο αντλεί και από εργασίες των Ν. Μήτση και Σ. Χατζησαββίδη καθώς και από υλικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

³ βλ. και Χατζησαββίδης 1998:15-22

⁴ βλ. και Μήτση 1996

καθημερινή γλώσσα, κοινή γλώσσα, συστηματική/ καλλιεργημένη γλώσσα, ποιητική γλώσσα).

Ενώ τα παιδιά επικοινωνούν ικανοποιητικά, ο βαθμός συστηματικής κατοχής της γλώσσας είναι χαμηλός. Η γλωσσική διδασκαλία αποσκοπεί στην επέκταση και συστηματοποίηση των γλωσσικών γνώσεων τους και στη συνειδητοποίηση των μηχανισμών της μητρικής τους γλώσσας, με τελικό στόχο να τους καταστήσει επαρκείς ομιλητές/ ακροατές: να γνωρίζουν το σύστημα της γλώσσας αλλά και να το χρησιμοποιούν κατάλληλα, ώστε να πετυχαίνουν κάθε φορά το μέγιστο επικοινωνιακό αποτέλεσμα.

4.1.3 Σχολές και τάσεις της γλωσσοδιδασκτικής

Στον 20ό αιώνα υπό την επίδραση του *δομισμού* (F. de Saussure κ.ε.) η γλώσσα νοείται ως σύστημα, ως ένα «όλον» που αποτελείται από τα συστατικά του στοιχεία, τα οποία σε στενή αλληλεξάρτηση επιτελούν ορισμένες λειτουργίες. Η *δομιστική μέθοδος* προσέγγισης της γλωσσικής διδασκαλίας, στηριγμένη στην ψυχολογική σχολή του *συμπεριφορισμού*, εμφανίστηκε στις ΗΠΑ κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τη διδασκαλία του Κ2 (της δεύτερης/ ξένης γλώσσας).

Στα μέσα της δεκαετίας του '60 υπό την επίδραση της *Κοινωνιογλωσσολογίας* (έμφαση στη γλωσσική ποικιλότητα, μελέτες του Bernstein και του Labov κ.ε.) και των πορισμάτων της *Ψυχολογολογίας* διαμορφώνεται η *επικοινωνιακή προσέγγιση* στη διδασκτική του γλωσσικού μαθήματος (προτεραιότητα στον προφορικό λόγο, έμφαση στη συνταγματική διάσταση της γλώσσας, ένταξη του γλωσσικού φαινομένου στο σχήμα επικοινωνίας και τονισμός της επικοινωνιακής λειτουργίας του γλωσσικού κώδικα). Οι συνθήκες επικοινωνίας είναι άπειρες, γι' αυτό το γλωσσικό σύστημα είναι εύκαμπτο και δεν εφαρμόζεται ομοιόμορφα παντού και πάντα. Η γνώση της γραμματικής δεν μας εξασφαλίζει αυτόματα τη δυνατότητα ευχερούς επικοινωνίας, καθώς, π.χ., στις φράσεις «*Φεύγουμε για την Αγγλία σε τρεις μήνες*» και «*-Φέρε μου έναν καφέ! -Έφτασε!*» ο ενεστώτας και ο αόριστος έχουν σαφώς λειτουργία μέλλοντα: η ερώτηση «*Γιατί δεν κλείνετε το παράθυρο;*», όταν χρησιμοποιείται από τον διευθυντή στους υπαλλήλους του είναι εντολή, από μια ηλικιωμένη κυρία στο τρένο είναι παράκληση, ενώ από τον γιατρό προς τους συγγενείς του αρρώστου απορία ή συμβουλή, κ.λπ.

Τελευταία υπό την επίδραση της συστημικής λειτουργικής γραμματικής (M.A.K. Halliday κ.ε.) η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως μια σημαντική πηγή κατασκευής και ανταλλαγής νοημάτων, τα οποία κατασκευάζουμε και ανταλλάσσουμε οι άνθρωποι μεταξύ μας προκειμένου να κατανοήσουμε τον κόσμο, τον εαυτό μας και τις μεταξύ μας σχέσεις. Στο πλαίσιο αυτό η γλώσσα θεωρείται ένα σύστημα σχέσεων, όπου οι δομές εκλαμβάνονται ως οι πραγματώσεις αυτών των σχέσεων. Τα νοήματα που κατασκευάζονται μέσω της γλώσσας διαμορφώνονται στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν.

Τα κείμενα, π.χ.:⁵

[1] Αστυνομικοί καταπατούν τα δικαιώματα των κρατουμένων, σύμφωνα με το Αρχηγείο της Αστυνομίας, το οποίο εξέδωσε έγγραφο για την ενημέρωση των αστυνομικών για τις υποχρεώσεις τους έναντι των κρατουμένων.

[2] Υπάρχουν φήμες ότι τα δικαιώματα των κρατουμένων καταπατούνται. Εκδόθηκαν δελτία πληροφοριών με τα δικαιώματά τους, τα οποία διανεμήθηκαν σε όλα τα αστυνομικά τμήματα.

⁵ βλ. <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/articles/lykoy/1.htm>

μέσω των συγκεκριμένων τύπων και δομών που επιλέγουν διαμορφώνουν διαφορετικά νοήματα, κατασκευάζουν ή συγκαλύπτουν μian αιτιακή σχέση ανάμεσα στους δράστες και στο γεγονός, δηλώνουν σιγουριά ή αβεβαιότητα για το γεγονός καθαυτό (κατηγορική ή πιθανολογική τροπικότητα), κ.λπ.

Οι διαφορετικές λεξικογραμματικές επιλογές πραγματώνουν διαφορετικά νοήματα, γι' αυτό η γλώσσα σήμερα αντιμετωπίζεται ως κοινωνική πρακτική: διαμορφώνεται από την κοινωνική πραγματικότητα, ενώ παράλληλα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή της. Σημασιολογική μονάδα πλέον είναι το κείμενο, όχι η λέξη της παραδοσιακής ή η πρόταση της δομιστικής γλωσσοδιδασκτικής. Το κείμενο αντιμετωπίζεται ως αποτέλεσμα, κυρίως όμως διαδικασία, και ποτέ ξεκομμένο από το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγεται και κατανοείται.

Πρωταρχικός στόχος της σύγχρονης γλωσσοδιδασκτικής δεν είναι μόνο η κατανόηση και ερμηνεία του ίδιου του κειμένου, αλλά και του συγ-κειμένου του (του καταστασιακού και του πολιτισμικού) καθώς και της συστηματικής σχέσης μεταξύ τους. Η συστημική λειτουργική προσέγγιση στην εκπαίδευση στοχεύει στην (κριτική) γνώση για τη γλώσσα, ή την (κριτική) γλωσσική συνειδητότητα, ή αλλιώς στον κριτικό γραμματισμό. Στόχος του κριτικού γραμματισμού είναι όχι μόνο η ανάπτυξη της ικανότητας να χειρίζονται οι μαθητές διάφορα είδη και τύπους λόγου, αλλά κυρίως η απόκτηση βαθιάς γνώσης για τη γλώσσα, η συνειδητοποίηση της δυναμικής των νοημάτων των διαφόρων τύπων λόγου και η κατανόηση των μεθόδων με τις οποίες κατασκευάζεται η γνώση —και ειδικότερα η σχολική γνώση.

4.1.4 Η γλωσσική διδασκαλία στο Νηπιαγωγείο (ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ)

Το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα του νηπιαγωγείου βασίζεται στο ΕΠΠΣ (Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών), του οποίου βασικό στοιχείο αποτελεί η ενιαία αντιμετώπιση κάθε μαθήματος από το νηπιαγωγείο ως το λύκειο (κάθετη σχέση), και στο ΔΕΠΠΣ (Διαθεματικό ΕΠΠΣ), του οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η οριζόντια σύνδεση όλων των μαθημάτων.

Το Πρόγραμμα σπουδής της Νεοελληνικής (ΝΕ) γλώσσας στο νηπιαγωγείο εντάσσεται στο συνολικό ΕΠΣ της ΝΕ γλώσσας και στηρίζεται στη δομητική προσέγγιση, βασικές αρχές της οποίας είναι ότι:

- η γνώση και η γλώσσα οικοδομούνται εξελικτικά μέσα από επικοινωνιακές σχέσεις υποστηρικτικού χαρακτήρα,
- αφορά μικρές ηλικίες (5-8 ετών, ηλικία του γραμματισμού),
- ονομάζεται «δομητική», γιατί στηρίζεται στην άποψη του Piaget περί δόμησης της γνώσης,
- σκοπός της είναι η εισαγωγή των παιδιών στον γραπτό λόγο,
- δίνεται έμφαση στην έννοια του γραμματισμού (literacy),
- αξιοποιείται διδακτικά η θεωρία των ειδών λόγου (genres),
- το λάθος δεν θεωρείται κολάσιμο αλλά σημείο εκκίνησης για τον σχεδιασμό της μαθησιακής διαδικασίας,
- δίνεται η ευκαιρία στο σχολείο να γίνει «ανάδυση του γραμματισμού» των μαθητών,
- βάση της διδασκαλίας αποτελούν κειμενικές ενότητες με νόημα,
- δεν υπάρχει βιβλίο του μαθητή, αλλά υλικό πάνω στο οποίο στηρίζεται η διδασκαλία,

- ο διδάσκων είναι ο «συνομιλητής» στα πλαίσια της επικοινωνίας και όχι η αυθεντία,
- δημιουργείται στην τάξη ένα «εγγράμματο» περιβάλλον,
- προβλέπεται διαδικασία επεξεργασίας του γραπτού λόγου για τη βελτίωσή του, και
- δημιουργούνται μέσα στην τάξη πραγματικές –ει δυνατόν– συνθήκες επικοινωνίας.

Πριν τον σχολιασμό των βασικών πλευρών του προγράμματος προτάσσουμε μια αναφορά στον γραμματισμό, μια αντίληψη που διαπερνά όλο το ΔΕΠΠΣ. Ο *γραμματισμός* (literacy) είναι όρος αρκετά ευρύς εννοιολογικά και δύσκολα οριοθετούμενος. Αποτελούσε και παλιότερα τον κύριο σκοπό του σχολείου ως *αλφαριθμητισμός* (= γραφή και ανάγνωση + μια γραμματική μεταγλώσσα). Σήμερα περιλαμβάνει ό,τι ο αλφαριθμητισμός αλλά επίσης και την κατανόηση, ερμηνεία και κριτική αντιμετώπιση των διάφορων τύπων λόγου καθώς επίσης και την παραγωγή μιας γκάμας ειδών λόγου. Τελικώς, γραμματισμός δεν είναι παρά ο έλεγχος της ζωής και του περιβάλλοντος διά του γραπτού λόγου.

Ο γραμματισμός, ένας κατεξοχήν κοινωνικός θεσμός, είναι πολύ περίπλοκο φαινόμενο και συνδυάζει πολλαπλές πολιτισμικές, κοινωνικές, ιστορικές και γνωστικές πλευρές, διακρίνεται δε σε: γλωσσικό, πολιτισμικό, ηθικό, πληροφοριακό, των μέσων, κ.λπ.

- Ο γλωσσικός γραμματισμός περιλαμβάνει:
- την ικανότητα κατανόησης του νοήματος των λέξεων, και
- την ικανότητα κατανόησης του νοήματος των κειμένων, και
- την ικανότητα κατανόησης των νοημάτων που βρίσκονται δίπλα και πέρα από τις λέξεις των κειμένων, και
- τη γνώση της κοινωνικής πρακτικής που αντιπροσωπεύει κάθε κείμενο, και
- την ικανότητα διαισθητικής (ή και συνειδητής) αναγνώρισης του είδους λόγου στο οποίο ανήκει ένα κείμενο, και
- την ικανότητα διαισθητικής (ή και συνειδητής) ένταξης του κειμένου στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγεται, και
- την ικανότητα αντίδρασης στα νοήματα του κειμένου, και
- την ικανότητα παραγωγής κειμένων που χρειάζονται για τη διεκπεραίωση καθημερινών (επαγγελματικών και μη) αναγκών.

Ένα βήμα πέρα από την έννοια του γραμματισμού βρίσκονται οι *πολυγραμματισμοί* (multiliteracies), η νεότερη διεθνώς τάση της γλωσσοδιδασκτικής, μετά τη διαπίστωση ότι στις σύγχρονες κοινωνίες απαντάται ποικιλία των μορφών κειμένου που έχουν σχέση με τις τεχνολογίες της πληροφορίας και των πολυμέσων αλλά και ποικιλία μορφών κειμένου που παράγονται μέσα σε μια πολύγλωσση και πολυπολιτισμική κοινωνία, πολυμορφία τόσο σε γεωγραφικό όσο και σε κοινωνικό —με την ευρύτερη έννοια— επίπεδο. Παρά τη γλωσσική παγκοσμιοποίηση μέσω της αγγλοαμερικανικής, οι διάφορες γλώσσες κάνουν εμφανή την παρουσία τους στα κοινωνικοπολιτισμικά δρώμενα σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ από την άλλη οι νέες τεχνολογίες ως παραγωγοί πολυμεσικών προϊόντων παράγουν πολυτροπικά νοήματα μέσα από γλωσσικές μορφές, φόρμες και στιλ χρησιμοποιώντας όχι μόνο γλώσσα αλλά και εικόνες, χάρτες, διαγράμματα, πολυμέσα κ.λπ.

Η προβληματική γύρω από την έννοια του γραμματισμού δημιούργησε το πλαίσιο αρχών της ονομαζόμενης *παιδαγωγικής του γραμματισμού* (κι έτσι επανερχόμαστε στον σχολιασμό των βασικών αρχών του προγράμματος γλωσσικής διδασκαλίας για το Νηπιαγωγείο): κείμενα κατάλληλα προς διδασκαλία είναι όσα έχουν σχέση με τη ζωή και ενδιαφέρουν τους μαθητές, αυτά που έχουν νόημα γι' αυτούς, αφού η γλώσσα νοηματοδοτείται σύμφωνα με όσα πιστεύει το παιδί.

Οι μαθητές δεν πρέπει να διδάσκονται τη γλώσσα ως ένα στατικό προϊόν που κατασκευάζεται πάνω σε δεδομένους γραμματικο-συντακτικούς κανόνες, αλλά ως ένα *σημειωτικό σύστημα*, που η αποτελεσματική του χρήση προϋποθέτει προσαρμογή στις περιστάσεις επικοινωνίας. Από τη σκοπιά αυτή ένα κρίσιμο ζήτημα για τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας είναι η *ανάδυση του γραμματισμού* τους, η εξωτερίκευση δηλαδή των γνώσεων που έχουν τα παιδιά για τη γραφή. Τα παιδιά που ζουν σε εγγράμματο περιβάλλον έχουν απόψεις για τη γραφή, που με κατάλληλο χειρισμό στο σχολείο μπορούμε και πρέπει να τις ανιχνεύσουμε, να τις βοηθήσουμε να βγουν στην επιφάνεια (*ανάδυση*) και να δομήσουμε τις νέες γνώσεις για τη γραφή πάνω σε αυτές, αφού το παιδί εισάγει τις δομές γραπτού όπως και τις δομές του προφορικού λόγου.

Παλιότερα στη γλωσσοδιδασκτική του νηπιαγωγείου κυριαρχούσε η θεωρία της *αναγνωστικής ετοιμότητας*. Υποστηριζόταν ότι υπάρχει ένα στάδιο στη ζωή του παιδιού κατά το οποίο είναι ώριμο από φυσιολογική, συναισθηματική και νοητική άποψη και άρα *έτοιμο* να διδαχθεί και να κατακτήσει τις δεξιότητες της ανάγνωσης και της γραφής. Πριν από την ηλικία αυτή κάθε διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής είναι αναποτελεσματική, επειδή τα παιδιά δεν είναι «έτοιμα». Έτσι κυριαρχούσαν οι *προαναγνωστικές* και *προγραφικές* δραστηριότητες για την ηλικία των 5,5 - 6,5 ετών.

Την τελευταία δεκαετία αντικαταστάθηκε η αντίληψη αυτή με την *ανάδυση του γραμματισμού*, καθώς έρευνες δείχνουν ότι τα περισσότερα παιδιά πηγαίνουν στο σχολείο έχοντας αποκτήσει πολλές δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής, επειδή μεγαλώνουν σε μια *εγγράμμη κοινωνία*. Δείγματα «επιστολών» από μικρούς μαθητές δείχνουν αρκετές γνώσεις των παιδιών σχετικά με τη γραφή, π.χ. ότι:

α) στόχος είναι η επικοινωνία μέσω του γραπτού λόγου,

β) ό,τι είναι γραμμένο αντιστοιχεί σε ένα προφορικό μήνυμα· έτσι δε διστάζουν να το «διαβάσουν», όταν τους το ζητούν, και δείχνουν ότι γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου είδους κειμένου, π.χ. τον χαιρετισμό, το μήνυμα, το κλείσιμο, την υπογραφή, και

γ) έχουν συνείδηση ότι το γράψιμο απαιτεί οργάνωση, την οποία από κάπου απέκτησαν, κι έτσι γράφουν από πάνω προς τα κάτω κι από αριστερά προς τα δεξιά, ειδικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά της ελληνικής (δυτικής) κοινωνίας (πβ. σε αντίθεση: Αραβες).

Τα χαρακτηριστικά αυτά επισημαίνονται σε όλα σχεδόν τα «γραπτά» των παιδιών αυτής της ηλικίας και δείχνουν ότι ίσως ξέρουν για τη γραφή περισσότερα από ό,τι μένει να μάθουν· στην πραγματικότητα μένει να συστηματοποιήσουν όσα ήδη πέτυχαν.

Και για την ανάγνωση τα παιδιά —όχι όλα, ασφαλώς— έχουν αρκετές γνώσεις, όταν έρχονται στο σχολείο, αφού γνωρίζουν: την μπροστινή όψη του βιβλίου, τη φορά ανάγνωσης (αριστερά > δεξιά, πάνω > κάτω), ότι το μήνυμα το έχουν τα γράμματα κι όχι οι εικόνες, ξεχωρίζουν μια-δυο λέξεις και σίγουρα το όνομά τους, ξεχωρίζουν τα πεζά και τα κεφαλαία γράμματα, τα κόμματα, τις τελείες κ.λπ.

Συμπερασματικά, όταν το παιδί έρχεται στο Νηπιαγωγείο δεν αγνοεί ολοκληρωτικά τη μορφή και τις λειτουργίες της γραπτής γλώσσας, αλλά έχει αρκετή γνώση για τη γραφή και την ανάγνωση. Αν οι νηπιαγωγοί θέλουν να χτίσουν εποικοδομητικά, είναι

χρήσιμο να γνωρίζουν τη φύση αυτής της γνώσης αλλά και κάποιες διαδικασίες με τις οποίες τα παιδιά την αποκτούν.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του ΔΕΠΠΣ που αξίζει να σχολιαστεί είναι η *θεωρία των ειδών λόγου*, η οποία υπόκειται στο θεωρητικό του υπόβαθρο και παίζει καθοριστικό ρόλο στη γλωσσική διδασκαλία στο νηπιαγωγείο (αλλά και στις επόμενες βαθμίδες). Τα *είδη* (π.χ. επιστολή, κωμωδία, αστυνομικό μυθιστόρημα, παραμύθι) είναι *κατηγορίες*, οι οποίες παράγονται μέσα από την αλληλεπίδραση των χαρακτηριστικών του κειμένου αλλά και των αναγνωστικών συνηθειών της *αναγνωστικής* κοινωνίας. Διαμορφώνουν έτσι αλλά και περιορίζουν τα μηνύματα που δέχεται ο αναγνώστης από το κείμενο. Μια κινηματογραφική ταινία, π.χ., μπορεί να «αναγνωσθεί» από κάποιους ως κωμωδία και από κάποιους άλλους ως δράμα, ένα απόσπασμα της Βίβλου από έναν ιστορικό ως πληροφορία, ενώ από έναν πιστό ως προφητικός λόγος, αλλιώς διαβάζεται και εκτιμάται ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του Δ. Σολωμού ως εθνικός ύμνος και αλλιώς ως λογοτέχνημα.

Επανερχόμενοι στο ΔΕΠΠΣ και ανακεφαλαιώνοντας για τον προφορικό και γραπτό λόγο στο νηπιαγωγείο: η διάκριση των δύο μορφών λόγου είναι αναγκαία, αφού είναι και παιδαγωγικές οι συνέπειες της διαφοράς τους. Η γλώσσα σε «αναπτυγμένες» κοινωνίες διαφοροποιείται σε προφορική και γραπτή, δυο βασικές μορφές της γλωσσικής επικοινωνίας, και η σύγχυση σχετικά με τη συνύπαρξη και την επικοινωνιακή λειτουργία τους επηρεάζει τη στάση κατά τη διδασκαλία με λανθασμένες διδακτικές επιλογές. Προφορική και γραπτή γλώσσα διαφέρουν και στη φύση και στη λειτουργία τους, επειδή είναι διαφορετικές οι συνθήκες μέσα στις οποίες ασκούνται. Το γράψιμο δεν είναι μια αυτόματη μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό, αλλά έχει τη δική του λογική και τις δικές του προδιαγραφές.

Επομένως όσον αφορά τη διδασκαλία του γραπτού λόγου κατά το ΔΕΠΠΣ στο νηπιαγωγείο:

σκοπός της διδασκαλίας είναι η σταδιακή *εισαγωγή* των νηπίων στον γραπτό λόγο, το καθένα σύμφωνα με τις προσωπικές του *δυνατότητες*,
δίνεται έμφαση στην απόκτηση από τα νήπια δεξιοτήτων γραμματισμού,
οι κειμενικές ενότητες θα πρέπει να είναι ενότητες με νόημα και να ανήκουν σε διάφορα είδη λόγου,
να δίνονται ευκαιρίες στο σχολείο να γίνεται ανάδυση του γραμματισμού των μαθητών,
το λάθος που πιθανόν κάνουν τα νήπια κατά την παραγωγή γραπτού λόγου δε θα πρέπει να θεωρείται κολάσιμο,
το περιβάλλον της τάξης και του Νηπιαγωγείου θα πρέπει να είναι ένα περιβάλλον πλούσιο σε γραπτά ερεθίσματα,
θα πρέπει να δημιουργούνται κατά τη διδασκαλία πραγματικές —ει δυνατόν— συνθήκες επικοινωνίας, και
τα νήπια θα πρέπει να ασχολούνται και με πολυτροπικά κείμενα, ώστε να εξοικειωθούν με τους νέους τρόπους παρουσίασης του γραπτού λόγου, πβ. πολυμέσα, τηλεόραση, διαφήμιση κ.λπ.

4.2 Παιδί και Περιβάλλον

Το περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό- ανθρωπογενές, αποτελεί έναν από τους κύριους κλάδους κάθε αναλυτικού προγράμματος, καθώς αφορά τον φυσικό και

κοινωνικό χώρο στον οποίον ζει το παιδί, από τον οποίον προέρχονται τα ερεθίσματα, αναδύονται οι απορίες και διαμορφώνονται τα ενδιαφέροντά του (D' Addesio et al., 2005· Jacobs & Crowley, 2007· Δαφέρμου κ.ά., 2006· Κιτσαράς, 1998). Άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο γίνεται σαφής διαχωρισμός μεταξύ του κοινωνικού ή ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, το οποίο ασχολείται με τη διαχρονία και τη συγχρονία της ανθρώπινης κοινωνικής ζωής, και του φυσικού περιβάλλοντος, που περιλαμβάνει θέματα και γνώσεις σχετικές με τη φύση και τα χαρακτηριστικά της. Στην πραγματικότητα, βέβαια, μεγάλο μέρος των θεμάτων που προσεγγίζονται στο νηπιαγωγείο και προέρχονται κυρίως από το φυσικό περιβάλλον συνδέεται με ζητήματα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και μόνο η διεπιστημονική προσέγγισή τους μπορεί να βοηθήσει στην ευρύτερη κατανόησή τους (Jacobs & Crowley, 2007· Worth & Grollman, 2003). Για παράδειγμα, η γειτνίαση ενός ελαιώνα (με το δικό του οικοσύστημα χλωρίδας και πανίδας) με μια κατοικημένη περιοχή επηρεάζει όχι μόνο τη βιολογική πλευρά των ανθρώπων (καθαρός αέρας, υγιεινό περιβάλλον), αλλά κυρίως πλευρές της κοινωνικής τους ζωής: απασχόληση σε σχετικά επαγγέλματα, ανάπτυξη τρόπων και τεχνολογίας ελαιοσυγκομιδής και παραγωγής προϊόντων ελιάς, χρήση των προϊόντων αυτών, έθιμα και λαογραφία, διαχείριση του ελεύθερου χρόνου κ.ο.κ. Προφανώς, η καταστροφή του ελαιώνα, πέρα από τις συνεπαγωγές της για το φυσικό περιβάλλον, θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη ζωή της γειτνιάζουσας κοινωνίας.

4.2.1 Το Ανθρωπογενές Περιβάλλον στο Νηπιαγωγείο

Η θέση του Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος στο σχολικό Αναλυτικό Πρόγραμμα (Α.Π.) είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι προάγει τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου και συντελεί στη δημιουργία ευαίσθητων προσωπικοτήτων και υπεύθυνων πολιτών (Allen, 1996· Martorella, 1994· Καραγιώργος, 2005). Αυτός ο κλάδος σπουδών συνδέεται με τις Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Ιστορία, Θεολογία, Πολιτική Κοινωνιολογία, Ψυχολογία, Οικονομία) και παρέχει τις απαραίτητες γνώσεις για την ιστορική και πολιτισμική ταυτότητα της κοινωνίας (Jacobs & Crowley, 2007). Μέσα από σχετικές δραστηριότητες, ξεκινώντας από το νηπιαγωγείο (Spodek, 1969· Κουτσοβάνου, 2002), μεταδίδονται στη νέα γενιά γνώσεις, στάσεις, μορφές συμπεριφοράς, πολιτισμικά πρότυπα, κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές αξίες (Jacobs & Crowley, 2007· Καραγιώργος, 2005). Η θέση αρκετών επιμέρους γνωστικών αντικειμένων του Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος, (Ιστορία, Θρησκευτικά, γνώση του εγγύς περιβάλλοντος) ήταν κομβική σε όλα τα Α.Π. του ελληνικού νηπιαγωγείου (Κιτσαράς, 1998).

4.2.1.1 Το Ανθρωπογενές Περιβάλλον στο ΔΕΠΠΣ για το Νηπιαγωγείο

Στο ΔΕΠΠΣ υπάρχει, με τίτλο «Παιδί και Περιβάλλον», ο άξονας *Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση*, όπου προσεγγίζονται βασικές έννοιες και διαδικασίες της Γεωγραφίας, της Ιστορίας, των Θρησκευτικών, της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, καθώς και στοιχεία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, της Αγωγής Υγείας και της Κυκλοφοριακής Αγωγής (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι., 2002α:3).

Στον άξονα αυτόν περιλαμβάνονται στόχοι που αφορούν την ανάπτυξη των ικανοτήτων κοινωνικοποίησης και ένταξης του παιδιού στο κοινωνικό πλαίσιο (οικογένεια, σχολείο, συνοικία-χωριό). Εντάσσονται δράσεις που αφορούν τη γνωριμία του παιδιού με το στενό κοινωνικό ιδιαίτερα πολύπλοκο περιβάλλον του και ακολουθούν δράσεις που αφορούν τη γνωριμία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στην ιστορική και γεωγραφική του διάσταση.

Ειδικότερα, οι ικανότητες που επιδιώκεται να αναπτύξουν τα παιδιά είναι:

αυτογνωσίας και αυτοεκτίμησης μέσα από την ανάληψη δράσεων, πρωτοβουλιών και ευθυνών στο πλαίσιο του παιχνιδιού αλλά και των οργανωμένων δραστηριοτήτων (π.χ. ελεύθερη συμμετοχή σε δημοκρατική συζήτηση),

επικοινωνίας και συνεργασίας στο πλαίσιο ελεύθερων και οργανωμένων δραστηριοτήτων: με συνομήλικους για την ανάπτυξη κουλτούρας συνεργασίας μέσω της ομαδικής εργασίας και της από κοινού ανακάλυψης (λειτουργία ομάδων, ανάληψη καθηκόντων, συζήτηση προβλημάτων, καθορισμός προσωπικών ορίων, θέσπιση κανόνων)· με ενήλικες εκτός του σχολείου (συνεντεύξεις, πρόσκληση ενηλίκων στο σχολείο κατά τη διερεύνηση θεμάτων) (Jacobs & Crowley, 2007),

συνειδητοποίησης της μοναδικότητάς τους ως προσώπων με ξεχωριστά χαρακτηριστικά (π.χ. φύλο, ικανότητες, επιθυμίες, κουλτούρα), αλλά και της ομοιότητάς τους σε βασικές πτυχές της προσωπικότητας (π.χ. ανάγκες, επιθυμίες, συναισθήματα). Στο πλαίσιο αυτό αρχίζουν να συνειδητοποιούν την έννοια της διαφορετικότητας (σωματικής, πολιτισμικής, εθνικής, θρησκευτικής) και να προσεγγίζουν την έννοια της ισότητας των ανθρώπων ως αυτόνομων προσώπων και αξιών. Αποδέχονται το δικαίωμα στη διαφορά (Α.Μ.Ε.Α., μετανάστες, παιδιά του τρίτου κόσμου) και ευαισθητοποιούνται στην αντιμετώπισή τους,

γνώσης των θρησκευτικών παραδόσεων που αναφέρονται στη χριστιανική πίστη, λατρεία και στα ανάλογα έθιμα για την καλλιέργεια συναισθημάτων αγάπης και αδελφοσύνης μεταξύ όλων των ανθρώπων.

Ακολουθούν στόχοι με έντονο το γνωστικό στοιχείο (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι., 2002β:14). Ο γνωστικός χαρακτήρας των στόχων αυτών δεν καταργεί και την κοινωνική τους διάσταση (π.χ. η καλύτερη κατανόηση του χρονολογικού πλαισίου ενός γεγονότος βοηθά στη βαθύτερη κατανόηση της σημασίας του). Ειδικότερα:

γνώση κανόνων προσωπικής υγιεινής και προστασίας με δραστηριότητες για την υγιεινή διατροφή, την αποφυγή χρήσης ουσιών (π.χ. τσιγάρο), την παροχή υπηρεσιών υγείας (π.χ. ο γιατρός, το νοσοκομείο κ.ά.), την επισήμανση τρόπων προστασίας από φυσικά φαινόμενα,

γνώση του εγγύς περιβάλλοντος, γνωστικός και κοινωνικός/συναισθηματικός στόχος, που αναφέρεται στη γνώση της οικογένειας, του σπιτιού, του σχολείου, της γειτονιάς και της αλλαγής της στο πέρασμα του χρόνου, του ονόματος της πόλης και της διεύθυνσης κατοικίας των παιδιών,

γνώση του ευρύτερου περιβάλλοντος και της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με αυτό (δραστηριότητες εποχικές, παραγωγή και κατανάλωση προϊόντων, επίδραση του ανθρώπου προς το περιβάλλον). Εδώ εντάσσεται και η οικολογική ευαισθητοποίηση (π.χ. διαδικασίες παραγωγής, κατανάλωσης και απόρριψης προϊόντων και υλικών), που αποκτά κοινωνική διάσταση και οδηγεί σε ανάλογες δράσεις των παιδιών στο άμεσο περιβάλλον (σπίτι, σχολείο, γειτονιά, ανακύκλωση),

κατανόηση συμβόλων, σχεδιαγραμμάτων και χαρτών (με τη δημιουργία του χάρτη της τάξης, της αυλής, της γειτονιάς (Jacobs & Crowley, 2007), εντοπισμός γεωγραφικών στοιχείων, άσκηση διαδρομών, χρήση γεωγραφικών όρων (Martorella, 1994),

γνώση των μέσων επικοινωνίας και μεταφοράς, ταξινόμησή τους σε κατηγορίες, κατανόηση της χρησιμότητάς τους, κανόνες χρήσης τους και κανόνες κυκλοφοριακής αγωγής (Πανταζής & Σακελλαρίου, 2005),

γνώση των εφαρμογών της επιστήμης στην καθημερινή ζωή κυρίως μέσα από τα επιτεύγματά της (μηχανές, εργαλεία, συσκευές) για την υιοθέτηση κανόνων ασφαλείας κατά τη χρήση των προϊόντων της τεχνολογίας,

αποσαφήνιση των χρονικών εννοιών και αντίληψη της χρονικής ακολουθίας (παρελθόν, παρόν, μέλλον), των χρονικών διαστημάτων (εποχές, μήνες, εβδομάδες, ημέρες), χρήση των χρονικών επιρρημάτων (χθες, σήμερα, αύριο, πριν, τώρα, μετά κ.ά.). Κι όλα αυτά με αναπαράσταση με σωστή χρονική ακολουθία των σκηνών μιας ιστορίας, σύγκριση σκηνών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, επίσκεψη στο μουσείο (Στραταριδάκη, 2006· Ο' Hara & Ο' Hara, 2001· Pluckrose, 1993),

ενδιαφέρον για ιστορικά γεγονότα τοπικής, εθνικής και ευρύτερης εμβέλειας, με κριτική προσέγγιση των γεγονότων και των πρωταγωνιστών, μέσα από σχολιασμό των κινήτρων, διλημμάτων, συναισθημάτων, ενεργειών των ιστορικών προσώπων και των συνεπειών των πράξεών τους.

Οι παραπάνω γνωστικοί και κοινωνικοί στόχοι ενδείκνυται να επιτυγχάνονται μέσα από δραστηριότητες με κύριο χαρακτηριστικό τους τη γλωσσική επικοινωνία μεταξύ των παιδιών με περιγραφές, συγκρίσεις, εκτιμήσεις γεγονότων, διατύπωση υποθέσεων και ανάπτυξη επιχειρηματολογίας. Η χρησιμοποίηση τεχνολογικών μέσων (π.χ. φωτογραφικές μηχανές, μαγνητόφωνο, ηλεκτρονικός υπολογιστής) βοηθά στην προσέγγιση των συζητούμενων θεμάτων, αλλά και αναδεικνύει τη χρησιμότητά τους ως τεχνολογικών μέσων (Martorella, 1994· Pahl, 1996).

Ο τρόπος εργασίας που συνιστάται από το ΔΕΠΠΣ είναι η πραγματοποίηση μικροερευνών με σκοπό την απάντηση στα ερωτήματα που τίθενται από τα ίδια τα παιδιά (Martorella, 1994). Η πορεία της εργασίας περιλαμβάνει: καθορισμό του ερωτήματος, διατύπωση υποθέσεων, συγκέντρωση στοιχείων, επεξεργασία και ερμηνεία τους, απάντηση στο αρχικό ερώτημα ή και διατύπωση νέων.

Η δυνατότητα διαθεματικής προσέγγισης των Κοινωνικών Σπουδών (Κ.Σ.) αλλά και διακλαδικής προσέγγισης κάθε σχετικού θέματος δείχνει τη σύνδεσή τους με το ευρύτερο φάσμα της κοινωνικής ζωής, αλλά και τις σχέσεις τους με τις άλλες επιστήμες στην ολική προσέγγιση κάθε ζητήματος (Καραγιώργος, 2005).

Το πρόγραμμα των Κ.Σ. στο ΔΕΠΠΣ προσφέρει αρκετές δυνατότητες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών, την κοινωνικοποίησή τους, τη συζήτηση πολιτικών (Οικονομίδης, 2009· Seefeldt, 2005), ιστορικών (Ο' Hara & Ο' Hara, 2001), γεωγραφικών, θρησκευτικών και κοινωνικών (Κουτσοβάνου, 2002) θεμάτων που οδηγούν στη διαμόρφωση του ενεργού πολίτη. Μέσα από την προσέγγιση σχετικών θεμάτων ικανοποιούνται οι αντίστοιχοι στόχοι του προγράμματος που αφορούν τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, την ανάπτυξη της δημοκρατικής ταυτότητας, την αποδοχή και το σεβασμό της διαφορετικότητας (ΔΕΠΠΣ – Π.Ι., 2002β:5).

Η ετοιμότητα των νηπιαγωγών να εφαρμόσουν με ανοικτό πνεύμα, νέα μεθοδολογία και ευρύτερη στοχοθεσία θέματα Κ.Σ. αποτελεί τον ισχυρότερο παράγοντα επίτευξης των στόχων του προγράμματος, καθώς το διακύβευμα εντοπίζεται στο πώς αντιμετωπίζονται τα θέματα αυτά ιδεολογικά, στοχοθετικά, μεθοδολογικά. Το θέμα της 25^{ης} Μαρτίου 1821, π.χ., πάντοτε διδασκόταν στο νηπιαγωγείο. Τώρα προσεγγίζεται με νέα οπτική (ένταξη στο χρόνο, χρήση πηγών, κριτική προσέγγιση, ιστορική ενσυναίσθηση κ.ά.); Οι νηπιαγωγοί υποστηρίζουν ότι δεν δυσκολεύονται ιδιαίτερα στην επεξεργασία τέτοιων θεμάτων και κατανοούν την εφαρμογή του αντίστοιχου μέρους του ΔΕΠΠΣ, αλλά ζητούν και περαιτέρω υποστήριξη (Ντολιοπούλου & Σουσλόγλου 2007· Ντολιοπούλου 2008).

4.2.2 Το Φυσικό Περιβάλλον στο Νηπιαγωγείο

Η ένταξη των Φυσικών Επιστημών (Φυσική, Χημεία, Γεωγραφία, Αστρονομία, Βιολογία, Βοτανική, Ζωολογία κ.ά.) σκοπό έχει να βοηθηθεί ο μαθητής να γνωρίσει το φυσικό περιβάλλον, τα χαρακτηριστικά, τους μηχανισμούς του, αλλά και τις σχέσεις

μεταξύ των επιμέρους συστατικών του καθώς και την ανάπτυξη της σχετικής τεχνολογίας που χρησιμοποιεί και εφαρμόζει τους φυσικούς νόμους (Νικολάου & Κυριακίδου, 2004). Η επεξεργασία θεμάτων από τις Φυσικές Επιστήμες (Φ.Ε.) στοχεύει στον επιστημονικό εγραμματισμό των παιδιών, ο οποίος επιτυγχάνεται μέσα από διαδικασίες προβληματισμού, διερεύνησης και συναγωγής συμπερασμάτων. Οι στόχοι που επιτυγχάνονται με τις Φ.Ε. είναι κυρίως γνωστικοί, καθώς η διδασκαλία των Φ.Ε. στηρίζεται αλλά και υποστηρίζει τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών (Νικολάου & Κυριακίδου, 2004). Έτσι, μέσα από την επεξεργασία θεμάτων που προέρχονται από τις Φ.Ε. στο νηπιαγωγείο επιχειρείται τα παιδιά να: α) αποκτήσουν εμπειρίες σχετικές με το φυσικό κόσμο, να κατανοήσουν φυσικές έννοιες και φαινόμενα και να αντιληφθούν τη σημαντικότητα του φυσικού περιβάλλοντος, και β) να αναπτύξουν τρόπους επιστημονικής σκέψης και έρευνας που οδηγούν στην ανακάλυψη της γνώσης και στη μάθηση.

4.2.2.1 Το Φυσικό Περιβάλλον στο ΔΕΠΠΣ για το Νηπιαγωγείο

Οι Φ.Ε. εντάσσονται στον άξονα *Φυσικό Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση*, όπου προσεγγίζονται τα βασικά της Γεωγραφίας, της Βιολογίας, της Βοτανικής, Ζωολογίας (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι., 2002α:4). Περιλαμβάνονται στόχοι που αφορούν την κατάκτηση και τη συστηματοποίηση γνώσεων σχετικών με τον ανθρώπινο οργανισμό, με τη χλωρίδα και την πανίδα, με χαρακτηριστικά και ιδιότητες στοιχείων του άμεσου φυσικού περιβάλλοντος και ακολουθούν στόχοι που σχετίζονται με συγκεκριμένες ενότητες των Φ.Ε., όπως ο μαγνητισμός, η ενέργεια, η κίνηση.

Βασικό στόχο αποτελεί η μύηση των παιδιών στον επιστημονικό τρόπο έρευνας του φυσικού κόσμου (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι., 2002α:4) και ειδικότερα:

- η απόκτηση γνώσεων για τον ανθρώπινο οργανισμό (μέλη, λειτουργίες και ανάπτυξη του σώματος, χαρακτηριστικά του προσώπου, αισθητήρια όργανα και αισθήσεις, φύλο, κύκλος ζωής),
- η απόκτηση γνώσεων για ζωικούς οργανισμούς (είδη, χαρακτηριστικά, τροφή, αναπαραγωγή, κίνδυνοι, τροφικές αλυσίδες),
- η διεύρυνση των γνώσεων για τους φυτικούς οργανισμούς (είδη, μέρη φυτών, δέντρων, διαδικασίες σποράς, φύτευσης, αναπαραγωγής, επίδραση των κλιματικών συνθηκών),
- η εξερεύνηση χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων υλικών και αντικειμένων του φυσικού και τεχνικού κόσμου με τα οποία τα παιδιά μπορούν να πειραματίζονται (υλικά που αναμειγνύονται, διαλύονται, επιπλέουν, κυλούν, αλλάζουν μορφή κ.ο.κ.),
- η εισαγωγή στον επιστημονικό τρόπο έρευνας των Φ.Ε. (παρατήρηση, πειραματισμός, καταγραφή και ερμηνεία των δεδομένων και χρήση απλών ερευνητικών οργάνων),
- η διαμόρφωση καταστάσεων προβληματισμού για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν απλές εφευρέσεις για την προσέγγιση βασικών τεχνολογικών επιτευγμάτων του ανθρώπου,
- η προσέγγιση των πηγών ενέργειας και ηλεκτρισμού,
- η προσέγγιση της κίνησης των αντικειμένων, των παραγόντων που την επηρεάζουν (σχήμα αντικειμένου, δύναμη που ασκείται σε αυτό, είδος εδάφους, κινητήρια δύναμη του νερού και του αέρα, παραγωγή ήχου),
- η γνώση των μαγνητών, των ιδιοτήτων και κάποιων εφαρμογών τους,

- η απόκτηση γνώσεων για τα μορφολογικά στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος (στεριά, θάλασσα, ποτάμια, βουνό, χώμα, νερό, αέρας),
- η περιγραφή, διερεύνηση και αποτύπωση του φυσικού και, κυρίως, του δομημένου χώρου (της τάξης, της αυλής, της γειτονιάς), η μετακίνηση και ο προσανατολισμός σε αυτόν με βάση σταθερά σημεία αναφοράς,
- η γνώση των μεταβολών του καιρού, των μετεωρολογικών φαινομένων και των επιδράσεων που προκαλούν στον άνθρωπο και το περιβάλλον,
- η αναφορά στη Γη ως ουράνιο σώμα, στη θέση της και τις κινήσεις της στο πλανητικό μας σύστημα (διαδοχή ημέρας- νύχτας αλλά και των εποχών).

Η συζήτηση για όλα αυτά εκκινεί από τον ίδιο τον άνθρωπο και εκτείνεται στο εγγύς και στο ευρύτερο περιβάλλον, ακολουθώντας μία εξελικτική κατάταξη (κοντινά > μακρινά, εγγύτερα > ευρύτερα). Πρόκειται για στόχους γνωστικούς, σε μερικές περιπτώσεις ιδιαίτερα εξειδικευμένους (π.χ. ενέργεια, μαγνητισμός, κίνηση) που οδηγούν στην κατάκτηση γνώσεων για το φυσικό περιβάλλον, όσο και στην εφαρμογή του επιστημονικού ερευνητικού τρόπου ανακάλυψής τους.

Η προσέγγιση των θεμάτων αυτών έχει και διεπιστημονική- διακλαδική διάσταση, αφού κατά την επεξεργασία τους μπορεί να αναδειχθούν πτυχές που εντάσσονται στο ανθρωπογενές περιβάλλον. Στο θέμα «Θάλασσα», π.χ., που ανήκει κυρίως στο φυσικό κόσμο (μορφή, βάθος, ψάρια, φυτά), συνήθως αναφέρονται και άλλες πτυχές του ΔΕΠΠΣ, όπως: μέσα μεταφοράς, επαγγέλματα, έθιμα, παιχνίδια- ελεύθερος χρόνος, ρύπανση, ευαισθητοποίηση προστασίας (ανθρωπογενές περιβάλλον), τραγούδια (μουσική έκφραση), πίνακες ζωγραφικής (εικαστικά), ιστορίες- κείμενα (γλώσσα) κ.ο.κ. σχετικά με τη θάλασσα.

4.2.2.3 Μεθοδολογικές προτάσεις για την επεξεργασία θεμάτων περιβάλλοντος

Ορισμένες καλές πρακτικές που πρέπει να εφαρμόζονται είναι:

- η διαμόρφωση κλίματος αποδοχής και ασφάλειας, για να μπορεί κάθε παιδί να εκφράζει τις απόψεις του, να παρουσιάζει τις εμπειρίες του, να αναπτύσσει τα επιχειρήματά του χωρίς το φόβο της απόρριψης ή του χλευασμού (Jacobs & Crowley, 2007),
- η διαμόρφωση περιβάλλοντος πλούσιου σε ερεθίσματα που τροφοδοτούν τη σκέψη και τη δράση για έμπνευση, ανακάλυψη νέων εμπειριών και διατύπωση νέων ερωτημάτων (εικόνες, φωτογραφίες, αφίσες, βιβλία, γραφήματα, πίνακες, χάρτες, οπτικοακουστικά αρχεία, κούκλες, αυθεντικά υλικά, υλικά από το φυσικό περιβάλλον και αντικείμενα του τεχνικού πολιτισμού, στοχευμένες επισκέψεις εκτός σχολείου με ερευνητικό- εκπαιδευτικό χαρακτήρα, πρόσκληση ενήλικων πληροφορητών στο νηπιαγωγείο (Mindes, 2005· Jacobs & Crowley, 2007),
- η παροχή αρκετού χρόνου στα παιδιά για να περιγράψουν, διηγηθούν, ερμηνεύσουν, υποστηρίξουν εμπειρίες, γνώσεις, πληροφορίες και απόψεις σχετικές με το συζητούμενο θέμα,
- η εκκίνηση των δραστηριοτήτων από προηγούμενες γνώσεις και ανάγκες των παιδιών, για να προκύπτουν ερωτήματα από τα ενδιαφέροντά τους και από σχετικά ερεθίσματα που προσφέρει ο νηπιαγωγός, ώστε να ενεργοποιούνται η δημιουργικότητα, η ανταλλαγή ιδεών και η κατάκτηση νέων γνώσεων (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι., 2002α:3).
- η αξιοποίηση θεμάτων της επικαιρότητας και του εγγύς περιβάλλοντος,

- ο συνδυασμός των στόχων των Κοινωνικών Σπουδών με τις Φυσικές Επιστήμες με κατάλληλα επιλεγμένα (διαθεματικά) θέματα (Seefeldt, 2001· Σφυρόερα, 2002· Worth & Grollman, 2003· Ματσαγγούρας, 2003· Walmsley & Wing, 2004· Κιτσαράς, 2004· Βιτσιλάκη, 2005· Χρυσαφίδης, 2005, 2008, 2009· Ντολιοπούλου & Σουσιλόγλου, 2007·
- η υιοθέτηση σαφών στόχων και επιδιώξεων ανάλογων με τις ικανότητες και τις ανάγκες των μαθητών,
- η έμφαση στην κάλυψη μικρών και όχι εκτεταμένων θεμάτων, καθώς τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν μπορούν να αντιληφθούν ευρύτερες χρονικές περιόδους ή πολυποίκιλες συνδέσεις κοινωνικών, ιστορικών, πολιτισμικών φαινομένων και γεγονότων. Επιλέγουμε, π.χ., ως θέμα το «πυροσβεστικό όχημα» ή τον «πυροσβέστη» και όχι το «πυροσβεστικό σώμα», το «σχολείο μας» και όχι την «εκπαίδευση», τις «εκλογές» ή το «Πολυτεχνείο» και όχι τα «πολιτικά συστήματα», τη «ρύπανση της παραλίας μας» και όχι τη «ρύπανση των ωκεανών». Κατά την επεξεργασία των μικρών θεμάτων γίνονται (επαγωγικά) αναγωγές και σε ευρύτερα θέματα,
- η σύνδεση των νέων με τις προηγούμενες γνώσεις, που βοηθάει στην ανάπτυξη ολοκληρωμένης γνώσης του κοινωνικού του περιβάλλοντος, όπως π.χ. η σύνδεση των εθνικών εορτών με το δικαίωμα όλων των ανθρώπων στην ελευθερία,
- η έμφαση στις σχέσεις μεταξύ ιδεών, γεγονότων, ανθρώπων και τόπων, ώστε να προκύπτει η μεταξύ τους σύνδεση και η επίδρασή τους στη σημερινή κοινωνία, π.χ. η αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος,
- η δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού με στόχο τη διέγερση της ερευνητικής διάθεσης και όχι η παροχή της ως έτοιμης (πβ. δοκιμή και πλάνη). Προϋπόθεση η δημιουργία θετικού παιδαγωγικού κλίματος, στο πλαίσιο του οποίου όλοι εκφράζονται, ερευνούν και ανακοινώνουν τα αποτελέσματά τους., πβ. επίσης Νικολάου & Κυριακίδου, 2004· Τσελφές & Μουστάκα, 2004· Ραβάνης, 2003· Δαφέρμου κ.ά., 2006· Jacobs & Crowley, 2007· Colker, 2002,
- η παροχή ευκαιριών για ομαδική και συλλογική δράσουν, ανάπτυξη ιδεών και εμπλοκή σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις π.χ. διαμόρφωση ομάδων που αυτοοργανώνονται ή οργανώνονται από τη νηπιαγωγό για τη διερεύνηση κάποιου θέματος.

4.3 Παιδί και Μαθηματικά

Η προσχολική ηλικία θεωρείται κατάλληλος χρόνος για την ανάπτυξη μαθηματικών εννοιών από τα παιδιά. Η ικανότητα του ατόμου να αναζητά λύσεις, να εντοπίζει σχέσεις, να επεξεργάζεται τρόπους αντιμετώπισης προβλημάτων και να αναστοχάζεται πάνω στη δράση και στον τρόπο σκέψης του το βοηθά να διαχειρίζεται διάφορες καταστάσεις με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η ανάπτυξη της ικανότητας των παιδιών να δρουν και να σκέφτονται με μαθηματικό τρόπο, ανάλογα με την ηλικία τους, είναι ένα απαιτητικό έργο τόσο για τους σχεδιαστές των αναλυτικών προγραμμάτων όσο και για τους εκπαιδευτικούς που αναλαμβάνουν την υλοποίησή του στην τάξη του νηπιαγωγείου (Ζαχάρος, 2007:14· Τζεκάκη, 2007).

4.3.1 Τα μαθηματικά στην προσχολική ηλικία

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται εξέλιξη στην έρευνα ανάπτυξης μαθηματικών ιδεών σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα οφέλη που εισπράττουν τα παιδιά όταν εμπλέκονται σε μαθηματικές εμπειρίες και η ευρύτερη ανάπτυξη της μαθηματικής τους σκέψης έχει άμεση σχέση με τον τρόπο εφαρμογής των προγραμμάτων διδασκαλίας των μαθηματικών. Ο εκπαιδευτικός προσχολικής αγωγής καλείται να οργανώσει στο χώρο του νηπιαγωγείου δραστηριότητες μαθηματικού περιεχομένου, με τέτοιο τρόπο, ώστε τα παιδιά να αναπτύξουν μαθηματική σκέψη (Τζεκάκη, 2007α· 2007β). Η ανάπτυξη μαθηματικής σκέψης είναι σημαντική για τα παιδιά, αφού στο μέλλον θα τους είναι απαραίτητη για να παρακολουθούν, κατανοούν και αλλάζουν σύμφωνα με τις ανάγκες τους, τον κόσμο που τα περιβάλλει κι ο οποίος κατακλύζεται από μαθηματικές διαδικασίες. Η εξοικείωση των παιδιών με μαθηματικούς τρόπους σκέψης είναι σημαντικό να ξεκινά από μικρές ηλικίες, για να είναι ολόπλευρη η ανάπτυξή τους. Οι μαθηματικές έννοιες ακολουθούν προοδευτική πορεία δημιουργίας και ανάπτυξης. Εμπλουτίζονται, διευρύνονται και σταθεροποιούνται μέσα από την ενασχόληση του ατόμου με μαθηματικές διαδικασίες (Ginsburg, 2002· Τζεκάκη 2007α).

Η συμμετοχή των παιδιών σε άτυπες μαθηματικές δραστηριότητες συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη μαθηματικής σκέψης και δράσης (Ginsburg, 2002). Τα περισσότερα προγράμματα προσχολικής αγωγής προτείνουν δραστηριότητες που δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να αναπτύξουν μαθηματικές έννοιες και διαδικασίες, ενώ παράλληλα λαμβάνουν υπόψη την ηλικία και τις ανάγκες τους. Για να αναπτύξουν τα παιδιά μαθηματική σκέψη, είναι σημαντικό να αντιληφθούν τις πραγματικές καταστάσεις που μελετούν σε ένα ανώτερο επίπεδο, να μετασχηματίσουν τα πραγματικά αντικείμενα σε νοερά και να περάσουν από τις καθημερινές καταστάσεις και δραστηριότητες σε γενικεύσεις και αφαιρέσεις που απαιτεί η μαθηματική σκέψη. Η μάθηση μαθηματικών εννοιών οικοδομείται από τα παιδιά μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον της τάξης του νηπιαγωγείου, μέσα από τη συμμετοχή τους σε ένα σύνολο καταστάσεων και προβληματισμών και όχι με μεμονωμένες και ασύνδετες δραστηριότητες (Vergnaud, 1996· Τζεκάκη, 2003).

4.3.2 Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και μαθηματικά

Οι θεωρίες μάθησης που φαίνεται να υποστηρίζουν τη σύγχρονη αντίληψη για την ανάπτυξη μαθηματικών εννοιών από τα παιδιά είναι οι προσεγγίσεις του εποικοδομισμού και των κοινωνικο-πολιτισμικών μοντέλων. Σύμφωνα με αυτές τις δύο προσεγγίσεις, η μαθηματική γνώση οικοδομείται από τα παιδιά και αποκτά νόημα μέσα από τη δράση. Με αφορμή την ανάγκη επίλυσης ενός προβλήματος, την κατανόηση μιας κατάστασης και τη συμμετοχή των παιδιών σε μία κοινότητα μάθησης, τα παιδιά ανακατασκευάζουν τις γνώσεις τους με βάση εσωτερικά κίνητρα. Τέτοιου τύπου μάθηση βοηθά τα παιδιά να διαχειριστούν με διαφορετικό τρόπο οικείες καταστάσεις. Ορισμένες μαθηματικές γνώσεις αναπτύσσονται εξελικτικά, ενώ κάποιες άλλες όχι. Αρχικά η γνώση αναπτύσσεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο και σταδιακά γενικεύεται και μπορεί να αξιοποιηθεί και σε άλλες καταστάσεις. Η μεταγνωστική αυτή διαδικασία είναι σημαντική, για να καταλήξουν τα παιδιά σε μια γενικευμένη γνώση (Pound, 2003· ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., 2006:155-156).

Οι εμπειρίες των παιδιών στην τάξη, το περιεχόμενο, το είδος των καταστάσεων με τις οποίες θα έρθουν σε επαφή και ο τρόπος με τον οποίο το μαθηματικό νόημα θα το διαχειριστούν εκπαιδευτικός και παιδιά, είναι διαφορετικά από τον τρόπο χρήσης τους στο καθημερινό κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο. Τα παιδιά μπορεί να γνωρίζουν τους

αριθμούς, πριν την είσοδό τους στο νηπιαγωγείο, η συστηματική τους προσέγγιση όμως βοηθά στην ανάπτυξη νέου νοήματος, πιο κοντά στη μαθηματική σκέψη. Ένα παιδί έρχεται σε επαφή με τους αριθμούς μέσα από την οικογένεια ή τον κοινωνικό περίγυρο πολύ πριν τους προσεγγίσει στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, η συστηματική όμως προσέγγιση των αριθμών στο νηπιαγωγείο θα το βοηθήσει να οργανώσει τη γνώση που είχε για το πολιτισμικό αυτό δημιουργήμα και θα βαθύνει την αντίληψη και το νόημα που του είχε δώσει. Η κατανόηση, τέλος, μαθηματικών συμβόλων από τα παιδιά σχετίζεται επίσης με τον τρόπο που μπορούν τα ίδια να τα συνδέουν και να τα παριστάνουν με τον δικό τους τρόπο (Καλδρυμίδου & Καπέλου, 2003· ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., 2006:158).

4.3.3 Τα μαθηματικά και το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας εκδηλώνουν ευρύτερη επιθυμία να ασχοληθούν με τα μαθηματικά. Οι έννοιες που επιλέγεται να προσεγγίσουν οι εκπαιδευτικοί στα περισσότερα αναλυτικά προγράμματα προσχολικής αγωγής σε σχέση με τα μαθηματικά μπορούν να ταξινομηθούν στις παρακάτω ευρύτερες κατηγορίες: έννοιες που σχετίζονται με την αντίληψη του χώρου και των γεωμετρικών σχημάτων, αριθμοί και πράξεις, ταξινομήσεις, μετρήσεις, κατηγοριοποιήσεις, συγκρίσεις μεγεθών, αλλά και εκτιμήσεις, προβλέψεις, επίλυση μαθηματικών προβλημάτων, χρήση λεξιλογίου μαθηματικών και, τέλος, σύνδεση των μαθηματικών με την καθημερινή ζωή (Ζαχάρος, 2007· Τζεκάκη, 2000·2007β· California Department of Education, 2010: 231-326· Πρόγραμμα Σπουδών Προσχολικής Εκπαίδευσης Κύπρου, 2010: 30-35· ΥΠΕΠΘ/ΠΙ, 2002: 579-600· ΥΠΕΠΘ/ΠΙ, 2006: 155-214).

Με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα, τα παιδιά στο νηπιαγωγείο συμμετέχουν σε παιχνίδια και άλλες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο να τα βοηθήσουν (ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., 2006:162-172):

- να ομαδοποιούν, να διατάσσουν, να σειροθετούν και να ταξινομούν.
- να κάνουν αντιστοιχίσεις: να αντιστοιχούν αντικείμενα από δύο συλλογές, να διαπιστώνουν αν είναι ίσα ή άνισα και να συνειδητοποιήσουν ότι το πλήθος μιας συλλογής αντικειμένων δεν αλλάζει, όταν αλλάξει η διάταξή τους στο χώρο.
- να συγκεντρώνουν, να οργανώνουν και να επεξεργάζονται δεδομένα: να αναπαριστούν με ιστογράμματα, εικονογράμματα, πίνακες διπλής εισόδου κ.λπ. δεδομένα από έρευνες που κάνουν.
- να αριθμούν (να απαγγέλλουν την ακολουθία των φυσικών αριθμών), να απαριθμούν και να μετρούν.
- να αντιλαμβάνονται τη θέση των αντικειμένων αλλά και του εαυτού τους στο χώρο και να προσανατολίζονται σε αυτόν, να αναγνωρίζουν τα σχήματα και τις σχετικές θέσεις τους στο χώρο και να αντιλαμβάνονται τις ιδιότητές τους.
- να κάνουν μετρήσεις με διακριτές και μη διακριτές ποσότητες ως προς το βάρος, το μήκος, το χρόνο, τη θερμοκρασία, το εμβαδόν, τον όγκο, προκειμένου να επιλύσουν καθημερινά προβλήματα και να συνειδητοποιήσουν την αξία των μετρήσεων στην καθημερινή ζωή.
- να κάνουν εκτιμήσεις, δηλαδή ευφυείς προβλέψεις για το μέγεθος μιας ποσότητας, για το πλήθος των στοιχείων μιας συλλογής ή ενός συνόλου.
- να διατυπώνουν και να ελέγχουν υποθέσεις σε όλο το εύρος των δραστηριοτήτων μαθηματικών που συμμετέχουν.
- να επιλύουν προβλήματα με βάση γνώσεις που έχουν ήδη κατακτήσει.

- να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες, για να επιλύουν μαθηματικά προβλήματα.

Οι εκπαιδευτικοί οργανώνουν δραστηριότητες μαθηματικών στο πλαίσιο του ελεύθερου παιχνιδιού, με την ευκαιρία ανάπτυξης ενός σχεδίου εργασίας αλλά και ως αυτούσιες δράσεις, όταν οι ίδιες το κρίνουν απαραίτητο. Λαμβάνουν υπόψη τους τόσο την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και τις προσωπικές τους ανάγκες όσο και την αξιοποίηση μεθόδων όπως παιχνίδι, διερεύνηση, συζήτηση, επίλυση προβλημάτων κ.λπ. Ωστόσο είναι σημαντικό να αναδείξουν τη μαθηματική έννοια με την οποία τα παιδιά έρχονται σε επαφή, για να λειτουργήσει θετικά η άτυπη μαθησιακή διαδικασία στην οποία τα παιδιά συμμετέχουν και να οδηγήσει στην ανάπτυξη μαθηματικής σκέψης (Τζεκάκη, 2007α).

Οι δραστηριότητες που προτείνεται να αξιοποιούν οι εκπαιδευτικοί προσαρμόζοντάς τις στις απαιτήσεις της τάξης τους διακρίνονται σε δραστηριότητες επίλυσης πραγματικών προβλημάτων, παιχνίδια και φύλλα εργασίας. Ανάλογα με το πλαίσιο αναφοράς προτείνονται δραστηριότητες που (ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., 2006: 173-214):

- επικεντρώνονται στα παιδιά ή προκύπτουν από τα παιδιά.
- συνδέονται με το χώρο, τα υλικά και την εργασία των παιδιών στην τάξη.
- οργανώνονται και πραγματοποιούνται στην αυλή.
- σχετίζονται με ιστορίες και παραμύθια.
- συνδέονται με επισκέψεις και εξόδους των παιδιών από την τάξη.
- αφορούν οργάνωση φύλλων εργασίας.
- έχουν τη μορφή επιτραπέζιων παιχνιδιών.

4.3.4 Οργάνωση μαθηματικών δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο.

Κατά τη διάρκεια οργάνωσης, υλοποίησης και αξιολόγησης μιας δραστηριότητας μαθηματικών ή μιας σειράς δραστηριοτήτων ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να προβληματιστεί με βάση ερωτήσεις που σχετίζονται (Τζεκάκη, 2000: 30-31):

Με τη γνώση: ποια είναι η γνώση που θα προσεγγίσουν τα παιδιά; Πώς συνδέεται με τις προηγούμενες γνώσεις που διαθέτουν; Με ποιες άλλες γνώσεις συνδέεται; Υπάρχουν εμπόδια που δυσκολεύουν την οικοδόμησή της;

Με τη δράση των παιδιών: τι κάνει το παιδί; Δρα με τα ίδια τα αντικείμενα ή με αναπαραστάσεις τους; Γιατί να ενδιαφερθεί και να συμμετέχει; Τι θα κάνει η υπόλοιπη ομάδα; Πώς ακριβώς θα υλοποιηθεί; Ποιος θα διορθώνει, αν γίνονται λάθη;

Με το ρόλο του: τι θα κάνει ο ίδιος κατά τη διάρκεια του πειραματισμού των παιδιών με τα υλικά; Πότε και πώς θα εμπλακεί; Πώς θα βοηθήσει τα παιδιά να επισημοποιήσουν τα αποτελέσματα των δράσεών τους; Πώς θα γίνει η αξιολόγηση;

Για να οργανωθεί μία μαθηματική δραστηριότητα με τρόπο που να οδηγήσει σε ανάπτυξη κάποιας από τις μαθηματικές έννοιες που προτείνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα, πρέπει ο εκπαιδευτικός να λάβει υπόψη του τα εξής (Τζεκάκη, 2007α):

Μία μόνο δραστηριότητα δεν αρκεί, για να μπορέσουν τα παιδιά να κάνουν γενικεύσεις στα μαθηματικά. Χρειάζεται να εμπλακούν σε σειρά από καταστάσεις και προβλήματα που να σχετίζονται με την έννοια που προσεγγίζουν.

Χρειάζεται να συνδυάζεται η δράση των παιδιών με τη σκέψη. Η εμπλοκή τους στη δραστηριότητα δε σημαίνει πάντα ότι δημιουργήθηκε η ιδέα των μαθηματικών που είχε ο εκπαιδευτικός προγραμματίσει. Για να γίνει αυτό, πρέπει τα παιδιά να αναστοχαστούν πάνω στη δράση, να συζητήσουν, να εκφράσουν —λεκτικά ή μη, τον τρόπο που σκέφτηκαν κ.λπ.

Μια επιτυχημένη μαθηματική δραστηριότητα επιτρέπει στα παιδιά να δράσουν αυτόνομα. Ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να μην δίνει λύσεις, κατευθύνσεις, προτάσεις κ.λπ. Τα παιδιά μπορεί να μην ασχοληθούν με την πλευρά της δραστηριότητας που σχετίζεται με τα μαθηματικά. Ο εκπαιδευτικός παρατηρεί τα παιδιά, δεν παρεμβαίνει, αλλά ακούει τις συζητήσεις τους και τον τρόπο που παρουσιάζουν τη σκέψη τους.

Είναι σημαντικό να μπορούν τα παιδιά να ελέγχουν και να επανεξετάζουν τη δράση τους, ώστε να κάνουν τις απαραίτητες τροποποιήσεις, για να έχουν καλύτερα αποτελέσματα. Για να ολοκληρωθεί, τέλος, η δραστηριότητα ή η σειρά δραστηριοτήτων, απαιτείται να επισημοποιήσουν τα παιδιά τα αποτελέσματά της και να τα αξιοποιήσουν σε άλλες παρόμοιες περιστάσεις, ώστε να σταθεροποιηθεί η γνώση.

Είναι σημαντικό να μάθουν τα παιδιά να αριθμούν, να υπολογίζουν και να μετρούν. Η μαθηματική σκέψη αναπτύσσεται καθώς σκέφτονται συστηματικά, αναλύοντας και συνθέτοντας τις δράσεις τους και εφαρμόζοντας τις γνώσεις τους, σε νέες καταστάσεις, για να επιλύουν πρακτικά καθημερινά προβλήματα (Hughes, 1996: 241).

4.4 Παιδί και Έκφραση

Η δημιουργία και η έκφραση είναι δύο έννοιες που δεν διαχωρίζονται αλλά ούτε ταυτίζονται. Η δημιουργία δεν υφίσταται, αν δεν εκφραστεί (Runco, 1995), ενώ η έκφραση είναι μια δυνατότητα που έχουμε μέσα μας, η οποία, αν δεν εκδηλωθεί, είναι σαν να μην υπάρχει (Ρήγα, 2004:13). Οι δύο έννοιες στο χώρο του νηπιαγωγείου αφορούν σε όλες αυτές τις πρακτικές που ενεργοποιούν τις αισθήσεις του παιδιού και αποδίδουν τη σκέψη του, τα συναισθήματά του, τις αγωνίες του, τα ερωτηματικά του. Απευθύνονται στην ολότητά του: στο σώμα, στο μυαλό, στις συγκινήσεις, στην ιστορία και στην κοινωνική του ταυτότητα. Αποτελούν, από τη μία μεριά, μέσα προσωπικής και δημιουργικής έκφρασης και, από την άλλη, κοινωνικο-πολιτισμικές πρακτικές.

Η κίνηση, το σχέδιο, η ζωγραφική, ο πειραματισμός με τα υλικά, η παρατήρηση έργων τέχνης, η δραματοποίηση, το θέατρο, η μουσική, ο χορός, και άλλες πολλές αντίστοιχες πρακτικές ορίζονται ως *δημιουργικές δραστηριότητες και καλλιτεχνικές πρακτικές*, οι οποίες οδηγούν το παιδί να ανακαλύψει, να αντιμετωπίσει και να κατανοήσει τον κόσμο που το περιβάλλει αλλά και το δικό του «είναι». Καλλιεργούν τη δημιουργική του σκέψη, που σήμερα χαρακτηρίζεται ως το μέσο με το οποίο ο καθένας έχει τη δυνατότητα να *«ανοίξει την πόρτα σε έναν καλύτερο κόσμο»* (Perry, 1987: 285). Το μικρό παιδί μέσα από την απεικόνιση, την αναπαράσταση, τη δημιουργία, την έκφραση δίνει μορφή στο συναίσθημά του, επικοινωνεί τις εσωτερικές του εικόνες, ό,τι έχει αντιληφθεί και κατανοήσει και βλέπει τη φαντασία του να γίνεται πραγματικότητα.

Κάθε πρακτική έχει τη δική της γλώσσα, τους δικούς της κανόνες, διαφορετικές αρχές και εξειδικευμένα εργαλεία. Όλες όμως επιτρέπουν στα παιδιά να ανακαλύψουν και να κατασκευάσουν έννοιες μέσω των αισθήσεών τους και να τις επικοινωνήσουν μέσω δημιουργικών προϊόντων, να κατανοήσουν καλύτερα τα διάφορα συστήματα συμβόλων, όπως π.χ. τη γραφή. Οι πρακτικές αυτές συνδέονται με όλους τους τομείς μάθησης, τους οποίους συμπληρώνουν και επεκτείνουν. Επιπλέον, έχουν κοινωνική λειτουργία, γιατί εμπνέονται από τις πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες της καθημερινής ζωής και συμβάλλουν στο μετασχηματισμό τους. Απεικονίζουν την ιστορία και την εξέλιξη των κοινωνιών και, κατ' επέκταση, της ανθρωπότητας.

Υιοθετώντας μια κριτική και θεωρητικά υποστηριζόμενη εκπαιδευτική πράξη, μια παιδαγωγική της ακρόασης της «φωνής» των παιδιών (Clark, & Moss, 2010) και δημιουργώντας ένα πλούσιο μαθησιακό περιβάλλον, σεβόμαστε τις προσπάθειες του παιδιού να νοηματοδοτήσει την εμπειρία του, την ικανότητα να ορίζει τη μάθησή του και

να χρησιμοποιεί τις δικές του στρατηγικές μάθησης (το παιχνίδι, την αλληλεπίδραση, την προσωπική εμπλοκή και έρευνα). Ως νηπιαγωγοί δημιουργούμε τις ευκαιρίες, για να έχουν πρόσβαση τα παιδιά σε μία ποικιλία διαφορετικών εμπειριών και σε συνεργασία με διαφορετικά άτομα. Οργανώνουμε δράσεις που έχουν ως αφετηρία τα δυνατά σημεία των παιδιών —και όχι τις αδυναμίες τους— και δεν συντηρούμε την παθητικότητα και το μιμητισμό. Στην πορεία, όταν τα παιδιά αρχίζουν να ελέγχουν καλύτερα την κίνηση, τη φωνή, το σώμα, την επιλογή υλικών, ανακαλύπτουν από μόνα τους νέες δυνατότητες. Οργανώνουμε ένα περιβάλλον που συντηρεί την περιέργεια του παιδιού, αναπτύσσει τις ικανότητες, υποστηρίζει την ανακάλυψη και το συναίσθημα αλλά ταυτόχρονα αφήνει χώρο να μετασχηματιστεί από τη δράση των παιδιών.

Συνεπώς, ο χώρος δημιουργίας και έκφρασης στο νηπιαγωγείο δεν μπορεί να είναι σταθερός και συνδεδεμένος μόνο με εκπαιδευτικούς στόχους που σκοπεύουμε να καλύψουμε στο μέλλον. Είναι μια δυναμική πραγματικότητα που μεταλλάσσεται κάθε φορά από τα άτομα, τις σχέσεις, τα υλικά αντικείμενα, τις δραστηριότητες, το χρόνο, τις συνθήκες. Συνδέεται με το παρόν των παιδιών, αλλά και των ενηλίκων, δηλαδή με τα βιώματά τους, τις αγωνίες, τις ανάγκες και τα ερωτήματα που προκύπτουν καθημερινά και ζητάνε απάντηση εκείνη τη στιγμή. Εξασφαλίζει ότι όλα τα παιδιά (με ιδιαιτερότητες, αναπηρίες, ταλέντα, δυσκολίες, προβλήματα) έχουν στη διάθεσή τους όλα τα υλικά και μέσα, έτσι ώστε τα ενδιαφέροντά τους να ικανοποιούνται και να προωθείται η ανεξάρτητη δραστηριότητά τους. Υποστηρίζει τις ανταλλαγές και τις αλληλεπιδράσεις στις καθημερινές δραστηριότητες με άτομα και με υλικά που είναι άμεσα προσβάσιμα και συνεχώς διαθέσιμα στα παιδιά, προκαλεί συζητήσεις γύρω από τις διαδικασίες και τις δημιουργίες και, κυρίως, δίνει το χρόνο για να συμβούν όλα τα παραπάνω. Είναι ένας χώρος ανοικτός στις διάφορες μορφές καλλιτεχνικής και πολιτιστικής έκφρασης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παρουσιάζονται στα παιδιά ως πρότυπα που πρέπει να ακολουθήσουν, να θαυμάσουν ή να φτάσουν, αλλά που επιτρέπουν το «άνοιγμα» σε διαφορετικές μορφές έκφρασης.

Οι διάφορες καλλιτεχνικές πρακτικές παρουσιάζονται στο κεφάλαιο αυτό ως ενότητες. Στην πραγματικότητα, όμως, μέσα στην καθημερινή μας ζωή ή όταν δουλεύουμε σε ένα διαθεματικό πλαίσιο στο χώρο του νηπιαγωγείου, δεν εμφανίζονται μεμονωμένες αλλά συνδυάζονται και αλληλεπιδρούν. Είναι δυναμικές και διαρκώς εξελισσόμενες. Παρατηρώντας, π.χ., ένα έργο τέχνης, όπως τον πίνακα του Γάλλου ζωγράφου Henri Matisse (1869-1954) «Ο χορός», τα παιδιά μπορούν να αναπαραστήσουν τους χορευτές, να εφεύρουν κινήσεις και να συνθέσουν μια χορογραφία, να μιλήσουν για τα συναισθήματα των χορευτών και τα δικά τους, να φανταστούν τη μουσική που συνοδεύει το χορό τους, να συζητήσουν για το πότε και πού ζούσαν οι χορευτές, ποια ήταν η αρχιτεκτονική των κτιρίων, να ζωγραφίσουν τα κουστούμια που θα φορούσαν, να κάνουν σκηνικά και να δραματοποιήσουν τους χαρακτήρες εκείνης της εποχής. Οι δραστηριότητες μπορούν να συνεχιστούν όσο ακόμα ενδιαφέρει ο πίνακας τα παιδιά, αλλά και την νηπιαγωγό, και αποτελεί ερέθισμα για δημιουργία και έκφραση.

4.4.1 Σωματική έκφραση

Οι πρώτες συμπεριφορές και όλες οι μαθησιακές καταστάσεις περνάνε πρώτα από το σώμα, την κίνηση, τις αισθήσεις, τη δράση. Η μάθηση είναι μια διαδικασία που βασίζεται σε αισθητηριακές και κινητικές πληροφορίες και «είναι πολυαισθητηριακή στη φύση της, επειδή εξαρτάται από το τι βλέπουμε, ακούμε, αισθανόμαστε, γινόμαστε, αγγίζουμε, μυρίζουμε» (Gallahue, 2002: 66). Συνεπώς, το παιδί ενεργεί και πειραματίζεται με το

σώμα του από την ημέρα που γεννιέται, προκειμένου να γνωρίσει τον κόσμο, τα αντικείμενα και τον ίδιο του τον εαυτό. Πέρα από μέσο γνώσης, το χρησιμοποιεί και ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας. Σε αυτούς τους τρεις άξονες μπορεί να επικεντρωθεί και η δουλειά στο νηπιαγωγείο:

στο σώμα ως μέσο γνώσης,
στο σώμα ως μέσο έκφρασης, και
στο σώμα ως μέσο επικοινωνίας.

Προσφέρουμε στο παιδί την ευκαιρία να διευρύνει συνειδητά τις κινητικές του εμπειρίες σε διαφορετικούς χώρους, σε συνεργασία με άλλα παιδιά και σε επαφή με διαφορετικά αντικείμενα, με στόχο να διαφοροποιήσει και να ελέγξει την κίνησή του. Οι διαφορετικές σωματικές εμπειρίες το βοηθάνε να γνωρίσει καλύτερα τις φυσικές του ικανότητες, δυνατότητες και αντοχές, ενώ συμβάλλουν σε μία αγωγή για την υγεία και την ασφάλειά του. Παράλληλα μαθαίνει τη λειτουργία και σύνθεση του σώματός του και κατ' επέκταση τα στοιχεία του κόσμου που το περιβάλλει (νερό, οξυγόνο, μέταλλα κ.λπ.).

Στο χώρο του νηπιαγωγείου ενδιαφερόμαστε κυρίως για τη φυσική κατάσταση των παιδιών, και όχι για την επίδοση, προβλέποντας καθημερινή φυσική δραστηριότητα, έτσι ώστε να αποκτήσουν:

θετική κατάσταση υγείας και ευεξίας και επιθυμία για τη διατήρησή της,
υγιεινές διατροφικές συνήθειες,
διάθεση για τη διατήρηση ενός υγιεινού περιβάλλοντος, και
αποθέματα ενέργειας, ώστε να μπορούν να εκτελούν καθημερινές δραστηριότητες χωρίς υπερβολική καταπόνηση.

Η φυσική δραστηριότητα ενεργοποιεί τις αισθήσεις του παιδιού και δημιουργεί συγκινήσεις. Το να τις εκφράζει προφορικά (λεκτική επικοινωνία) σημαίνει να μπορεί να βάζει λέξεις σε αυτές τις εμπειρίες, να αλλάζει τις εντυπώσεις, να καταλαβαίνει καλύτερα αυτό που έχει βιώσει και αυτό που πρέπει να κάνει. Είναι σημαντικό να μιλούν τα παιδιά για τη δραστηριότητά τους, για αυτό που τους αρέσει να κάνουν, να ονομάζουν τις δράσεις, να τοποθετούνται στο χώρο και το χρόνο, να συντάσσουν ερωτήσεις, να εκφράσουν αισθήματα, να επικοινωνούν με τους άλλους για να δώσουν την άποψή τους.

Επιπλέον, βοηθάμε τα παιδιά να γίνουν κινητικά επιδέξια με την απόκτηση κινητικών δεξιοτήτων (Gallahue, 2002), οι οποίες είναι η βάση για κάθε κίνηση και τις συναντάμε καθημερινά σε συνδυασμό μεταξύ τους και με διαφορετικό σκοπό:

- δεξιότητες σταθεροποίησης (ισορροπία, δίπλωση, διάταση, περιστροφή, στροφή, αιώρηση, αλλαγή κατεύθυνσης).
- δεξιότητες μετακίνησης (βάδισμα, τρέξιμο, κουτσό, άλμα, χόπλα, γλίστρημα, αναρρίχηση).
- δεξιότητες χειρισμού (ρίψη, υποδοχή, κλότσημα, χτύπημα, σταμάτημα, σπρώξιμο).

Η απόκτηση δεξιοτήτων είναι μια ενεργός διαδικασία μάθησης και οδηγεί σε γνωστικούς σχεδιασμούς (νοητικές εικόνες): οργανώνονται οι πληροφορίες, καταγράφονται στη μνήμη και γίνονται διαθέσιμες, για να ανακληθούν και να εφαρμοστούν σε μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων. Πέρα από τη λεκτική επικοινωνία ενισχύουμε και τις (μη λεκτικές) εκφραστικές ικανότητες του παιδιού, που ενεργοποιούν το σώμα του, το βλέμμα, την κίνηση και γενικότερα όλες τις αισθήσεις του. Η έκφραση τού δίνει τη δυνατότητα να διαφοροποιήσει καλύτερα ένα συναίσθημα, μια εντύπωση, ένα συλλογισμό και να το επικοινωνήσει διαφορετικά. Πρακτικές όπως η

δραματοποίηση, ο χορός, η παντομίμα αλλά και η απόδοση ενός παραμυθιού ή ποιήματος αναπτύσσουν την αισθαντικότητα των παιδιών, τις εκφραστικές τους δυνατότητες και τη γνωριμία με την ανθρώπινη κίνηση σε ένα πλαίσιο δημιουργικότητας.

Ενώ κανείς δεν αμφισβητεί την έντονη ανάγκη του παιδιού για κίνηση, έκφραση και επικοινωνία μέσω του σώματός του, κυρίως τη σημερινή εποχή, η καθημερινή πρακτική δεν την υποστηρίζει. Η ανάγκη αυτή δεν μπορεί να περιορίζεται σε συγκεκριμένους χώρους, πρακτικές και χρονικές στιγμές, ούτε να ταυτίζεται με τη λεγόμενη «ώρα γυμναστικής» ή άλλες αντίστοιχες εξειδικευμένες ώρες. Μέσα στο περιβάλλον του νηπιαγωγείου τα παιδιά θα πρέπει να μπορούν να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους αυτή κάθε στιγμή, χωρίς να ενοχλούν τους άλλους. Για να γίνει όμως αυτό, θα πρέπει, όπως αναφέρει η Zimmer (2007: 158-159), οι κινητικές δυνατότητες που προσφέρει το οργανωμένο περιβάλλον να γίνουν «*αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής στο νηπιαγωγείο*», μέσα από μία «*διαφορετική διαρρύθμιση του χώρου*» και την οργάνωση «*ευέλικτων ανοικτών δραστηριοτήτων*», οι οποίες καλύπτουν τις διαφορετικές δυνατότητες των παιδιών και είναι τροποποιήσιμες και προσβάσιμες οποιαδήποτε στιγμή από όλα τα παιδιά.

Πέρα από την οργάνωση του χώρου, οι κινητικές και σωματικές εμπειρίες είναι σημαντικό να είναι ευχάριστες, ελεύθερες από άγχος, να στηρίζονται σε ρεαλιστικούς στόχους και να προκαλούν θετικές εμπειρίες στα παιδιά έτσι ώστε:

- να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους,
- να αποκτήσουν τη διάθεση για μία διά βίου φυσική δραστηριότητα, και
- να υιοθετήσουν έναν υγιεινό και ενεργό τρόπο ζωής.

Συχνά ξεχνάμε ότι η ανάγκη για κίνηση συνοδεύεται και από την ανάγκη για χαλάρωση. Η ίδια η λειτουργία του ανθρώπινου σώματος μας μαθαίνει ότι υπάρχουν στιγμές προσπάθειας και στιγμές χαλάρωσης. Αυτό το λαμβάνουμε υπόψη στο καθημερινό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου εναλλάσσοντας συχνά τη δράση με διαφορετικές μορφές χαλάρωσης και οργανώνοντας αντίστοιχα το χώρο, ώστε να ακολουθούμε τους φυσικούς ρυθμούς της ανάπτυξης.

Η λειτουργία του ανθρώπινου σώματος μας μαθαίνει επίσης ότι η κίνηση δεν κάνει διακρίσεις ούτε στο φύλο ούτε στις δυνατότητες ούτε στην πολιτισμική προέλευση. Αποδίδεται διαφορετικά από τον καθένα και δεν αξιολογείται, γιατί δεν υπάρχει ένα πρότυπο. Ο μόνος ανταγωνισμός που υπάρχει στην κίνηση είναι σε σχέση με τις προσωπικές δυνατότητες του κάθε παιδιού. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν μορφές κίνησης για αγόρια και για κορίτσια, δεν υπάρχουν μορφές κίνησης που κάποια παιδιά μπορούν και πρέπει να κάνουν, ενώ άλλα μένουν στο περιθώριο, γιατί η κίνηση είναι το κοινό χαρακτηριστικό όλων των ανθρώπων (αθλητών, ατόμων με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες, βρεφών, ηλικιωμένων).

4.4.2 Εικαστική έκφραση

Το παιδί περιβάλλεται από έναν κόσμο οπτικών μορφών και κατακλύζεται από οπτικά μηνύματα στα οποία αποκρυσταλλώνονται εμπειρίες, σκέψεις, ιδέες και στάσεις και συνυφαίνονται με τις ποικίλες όψεις του τοπικού και παγκόσμιου πολιτισμού. Αυτές οι εικαστικές αναπαραστάσεις προσφέρουν τη δυνατότητα να δουλέψουμε μαζί με τα παιδιά πάνω σε τρεις κύριους άξονες:

- στην παραγωγή/ δημιουργία,
- στη θέαση/παρατήρηση, και
- στη συστηματική προσέγγιση των πολιτισμικών πηγών.

Μέσα από αυτούς τους τρεις άξονες διευρύνουμε τις εκφραστικές δυνατότητες, ενισχύουμε την κριτική και δημιουργική σκέψη και αξιοποιούμε τις εμπειρίες, τις γνώσεις και τα βιώματα των παιδιών. Τα βοηθάμε να ερμηνεύουν και να εκτιμούν τις καλλιτεχνικές δημιουργίες, να σέβονται τη δουλειά των άλλων, να αξιοποιούν τα εκφραστικά τους μέσα και να αποδέχονται την κριτική. Η επαφή με την εικαστική παραγωγή του παρελθόντος και του παρόντος και η εξοικείωση με την ποικιλία της εικαστικής έκφραση στους διαφορετικούς πολιτισμούς διευκολύνει την κατανόηση του πολιτισμικού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν και τη συγκρότηση μιας προσωπικής στάσης απέναντι σε αυτό.

Η ανάγκη του ανθρώπου να δημιουργεί οπτικά ίχνη, δηλώνοντας μέσω αυτών την παρουσία του, θα πρέπει να θεωρηθεί πρωταρχική, ανθρωπολογική. Αυτή η επιθυμία υποκινεί και τα παιδιά να δημιουργούν αρχικά γραφισμούς και, στη συνέχεια, συνθετότερες εικόνες και κατασκευές. Υπάρχει ένα τεράστιο φάσμα διαφορετικών τεχνικών που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, για να ενισχύσουμε την εικαστική έκφραση των παιδιών με την ενεργή εμπλοκή τους σε όλες τις καλλιτεχνικές πρακτικές [σχέδιο, ζωγραφική, εικονογράφηση, κολάζ, γλυπτική, κεραμική, χαρακτική, υφασματογραφία, ψηφιδωτό, υφαντική, χειροτεχνίες, τρισδιάστατες κατασκευές, κατασκευές με ανάμικτα υλικά (πλαστικό, μέταλλο, ξύλο, πέτρα), φωτογραφία, αρχιτεκτονική, διαφήμιση, τέχνη ηλεκτρονικών υπολογιστών, ψηφιακή εικόνα κ.λπ.]. Αυτές οι πρακτικές επιτρέπουν στα παιδιά να εξερευνήσουν τις ποιότητες των υλικών, να πλάσουν, να διαμορφώσουν, να κόψουν, να σχίσουν, να μετασχηματίσουν, να συνδυάσουν τις μορφές, τα χρώματα, τα υλικά, να ανακαλύψουν το γύρω περιβάλλον με την αναζήτηση αντικειμένων, να εξελίσσουν τη γραφή, να εμπλουτίσουν τη φαντασία και τις γνώσεις τους. Η εικαστική καλλιέργεια δεν προκύπτει από την απλή πρακτική εξάσκηση αλλά από τη συστηματική και συνειδητή εμπλοκή του παιδιού στην εικαστική διεργασία, ώστε «να συνειδητοποιήσει ότι οι εικαστικές μορφές που δημιουργεί το βοηθούν να προσδιορίσει τη στάση του απέναντι σε ένα βίωμα, μια σκέψη, ένα συναίσθημα, μια κατάσταση, και ταυτόχρονα του επιτρέπουν να τη μοιραστεί με τους άλλους» (Βάος, 2008: 17-18).

Η επαφή με τα έργα και τους καλλιτέχνες ανατροφοδοτεί την έμφυτη περιέργεια και εξερευνητική στάση του παιδιού. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εξωτερικεύσουν τις αντιδράσεις τους απέναντι στα εικαστικά έργα και τα βοηθούμε να αναζητήσουν πιθανές σχέσεις ανάμεσα στα δικά τους συναισθήματα και αυτά των καλλιτεχνών, να βρουν αναλογίες ανάμεσα στην εποχή που έζησαν οι καλλιτέχνες και τη δική τους ζωή και γενικότερα ενισχύουμε την κατανόηση προς τους άλλους ανθρώπους και τους άλλους πολιτισμούς. Μαζί με τα παιδιά προσδιορίζουμε τα κύρια συστατικά ενός έργου, ώστε να μπορούν να προσεγγίζουν μία οπτική μορφή, ένα έργο τέχνης, ένα δημιούργημα άλλου παιδιού.

Η προφορική έκφραση των παιδιών κατά τη διάρκεια της παρατήρησης ενός έργου, μιας εικόνας, ενός αντικειμένου αλλά και η εκπαίδευση του βλέμματός τους είναι από τους βασικούς μας στόχους. Όταν «εστιάζουμε το βλέμμα» του παιδιού για να παρατηρήσει κάτι, το βοηθάμε στην ουσία να καθορίσει αυτό που αντιλαμβάνεται και να προσδιορίσει τη στάση του απέναντι σε αυτό. Μπορούμε να παρατηρήσουμε πίνακες ζωγραφικής, εικονογραφημένα λευκώματα, φωτογραφίες από στιγμές της τάξης, βιβλία, τα κτίρια γύρω από το νηπιαγωγείο κ.λπ. Οδηγούμε το παιδί να αναζητήσει την προέλευση των εικόνων, να χρησιμοποιήσει λεξιλόγιο για την περιγραφή της εικόνας, να συγκρίνει διαφορετικές εικόνες, να χρησιμοποιήσει μία εικόνα ή μέρος της, για να την επεκτείνει και να κάνει μία καινούργια (παρατήρηση, χειρισμός, παραγωγή).

Ο τρίτος άξονας, η συστηματική προσέγγιση των πολιτισμικών πηγών, με εργαλείο τη συλλογή οπτικών μορφών, προσφέρει την ευκαιρία στο παιδί να εξοικειωθεί με εικόνες και αντικείμενα που παρουσιάζουν μια στενά συναισθηματική ή ευρύτερα αισθητική διάσταση. Αυτό στηρίζεται στην ανάγκη του παιδιού να διατηρεί αντικείμενα ή ίχνη ενός γεγονότος. Το ενισχύουμε να αρχίσει μια προσωπική συλλογή, να εκφράσει τους λόγους που επέλεξε το συγκεκριμένο θέμα και γιατί θέλει να διατηρήσει τα αντικείμενα αυτά. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να ξεκινήσει η δημιουργία ενός μουσείου μέσα στην τάξη ή μιας κοινής συλλογής που αφορά όλα τα παιδιά (οικογενειακές φωτογραφίες, γραμματόσημα, ταξιδιωτικές κάρτες, κινούμενα σχέδια κ.ά.). Η δράση αυτή δίνει την ευκαιρία για τη δημιουργία μιας κοινής κουλτούρας μέσα στην ομάδα και συμβάλλει στην εξοικείωση με τον κόσμο των μουσείων, των εκθέσεων, των αρχαιολογικών χώρων και άλλων πολιτισμικών πηγών.

4.4.3 Μουσική έκφραση

Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται με την εμπειρία του ρυθμού, από τον πρώτο χτύπο της καρδιάς μέχρι την κίνηση του αίματος και την αναπνοή. Όλοι διαθέτουν το πρώτο μουσικό όργανο, τη φωνή, ενώ μπορούν να παράγουν ήχους με το σώμα ή τα αντικείμενα. Ο ρυθμός, μαζί με τη μελωδία και τον τόνο, αποτελεί βασικό στοιχείο της μουσικής και το πρώτο στάδιο για την εισαγωγή του παιδιού στον κόσμο αυτής της τέχνης. Η μουσική μπορεί να οριστεί ως η τέχνη της παραγωγής και σύνθεσης ήχων, ακολουθώντας κανόνες που ποικίλλουν στις διαφορετικές ιστορικές περιόδους, αλλά και σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, προκειμένου να εκφραστούμε, να επικοινωνήσουμε και να δημιουργήσουμε. Συνδυάζει την προσωπική έκφραση και τη «μετάφραση» σε ήχο μιας κοινωνικο-πολιτισμικής πραγματικότητας.

Στο νηπιαγωγείο επιδιώκουμε να καλλιεργήσουμε συνειδητές μουσικές εμπειρίες στα παιδιά μέσα από τρεις άξονες:

- τη μουσική εκτέλεση/ ερμηνεία (με όργανο ή με ανθρώπινη φωνή),
- τη μουσική δημιουργία/ σύνθεση (ή μουσικός αυτοσχεδιασμός), και
- την κριτική ακρόαση/ εκτίμηση μουσικών έργων.

Οι συνειδητές μουσικές εμπειρίες υπονοούν την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών ως εκτελεστών, συνθετών και ακροατών, προκειμένου να αναπτύξουν την ακουστική αίσθηση, την ενεργητική ακρόαση, τις φωνητικές τους δεξιότητες, τις γλωσσικές και μαθηματικές δεξιότητες (Βαρνάβα-Σκούρα, 2009: 87), τον αυτοσχεδιασμό, την ικανότητα να εκφράζουν τον εαυτό τους και τα συναισθήματα αλλά και να επικοινωνούν τις ιδέες τους και την προσωπική τους άποψη για τον κόσμο.

Στη μουσική εκτέλεση το παιδί ανακαλύπτει τα στοιχεία του ρυθμού, εντοπίζει τις μουσικές φράσεις και ενότητες χρησιμοποιώντας το σώμα του, τα αντικείμενα και τα μουσικά όργανα ως ηχητικές πηγές. Ανακαλύπτει την αξία που έχει η σιωπή στη μουσική, όπως και στην κίνηση. Μέσα από το τραγούδι μαθαίνει την αναπνοή και την παραγωγή ήχων, στοιχεία απαραίτητα για την παραγωγή του σωστού προφορικού λόγου.

Οι δραστηριότητες που αφορούν στη σύνθεση επικεντρώνονται στη μορφοποίηση μιας μουσικής ιδέας, στη δημιουργία δηλαδή μιας οργανωμένης φόρμας ήχων αλλά και στην κατασκευή αντικειμένων που παράγουν ήχους ή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων, στο συνδυασμό της μουσικής με άλλες μορφές τέχνης (εικαστικές τέχνες, χορός, θέατρο, κινηματογράφος κ.ά.), με στόχο την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης. Προϋπόθεση της μουσικής σύνθεσης είναι η συνειδητή ακρόαση των ήχων, η πρόθεση να ψάξουμε, να φανταστούμε και να εξερευνήσουμε ήχους και ηχητικούς σχηματισμούς, ώστε αυτό που

θα δημιουργήσουμε να μην είναι μια απλή διάταξη ήχων αλλά μουσική, δηλαδή ένα προϊόν με νόημα. Είναι ένας τρόπος κατανόησης και βιωματικής εμπειρίας της μουσικής, εφόσον παιδιά και νηπιαγωγός ακούν ενεργητικά, πειραματίζονται με τους ήχους, επιλέγουν, απορρίπτουν και συσχετίζουν μέχρι τη δημιουργία ενός τελικού προϊόντος (Τσαφταρίδης, 2010: 111).

Στην κριτική ακρόαση οργανώνουμε δραστηριότητες για τη διάκριση των ήχων και την πηγή προέλευσής τους (μουσικά όργανα, θόρυβοι από το περιβάλλον, ηχογραφημένες μουσικές ιστορίες, τραγούδια, ποιήματα, φωνητικά παιχνίδια, ηχητικά εφέ κ.ά.). Κάνουμε υποθέσεις για τους δημιουργούς, τα συναισθήματα και τις διαθέσεις τους, αλλά και για το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο δημιουργίας του μουσικού έργου. Όταν τα παιδιά ακούνε συνειδητά διάφορα μουσικά κομμάτια, ενεργοποιούνται οι μουσικές τους ικανότητες, για αυτό και δεν περιοριζόμαστε σε παιδικά τραγούδια αλλά επεκτεινόμαστε και σε πολύπλοκα μουσικά κομμάτια, σε διαφορετικά είδη, στιλ και πολιτισμούς, αφού το παιδί αυτής της ηλικίας και δεκτικό είναι σε νέα ακούσματα αλλά και ικανό να ακούσει πολύπλοκες ηχητικές ιδέες. Η ακρόαση μουσικών κομματιών συμβάλλει στην εκλέπτυνση της ακοής (ακουστική διάκριση) και στην κατάκτηση της γλώσσας, επιδρά στη σκέψη, τη μνήμη (ακούω, τραγουδώ, αναπαράγω) και την ψυχή.

4.4.4 Θεατρική έκφραση

Η θεατρική έκφραση μέσα από διάφορες τεχνικές (αυτοσχεδιασμός, δυναμικές εικόνες, θεατρικό παιχνίδι, μιμική/ παντομίμα, θέατρο για παιδιά, με παιδιά, εικόνων κ.ά.) είναι μια διαδικασία ιδιαίτερα παιδευτική που αποδίδει την κοινωνικο-πολιτισμική πραγματικότητα και τις ανθρώπινες σχέσεις και έχει τη βάση της στις αρχέτυπες ανάγκες του ανθρώπου για δράση, παραλλαγή και θέαση του κόσμου (Κουρετζής, 1991: 29), για έκφραση και επικοινωνία. Το παιδί, ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, παίζοντας με τις κούκλες και εμψυχώνοντας τα αντικείμενα, δημιουργεί, εκφράζεται και ερμηνεύει ρόλους εξωτερικεύοντας τον εσωτερικό του κόσμο, τα συναισθήματα και τους προβληματισμούς του με έναν τρόπο έμμεσο, διαφορετικό από τον συνηθισμένο, και σε διαφορετικό πλαίσιο. Τα αντικείμενα γίνονται άξονες για να βάλει τη φαντασία του σε δράση, να επεξεργαστεί ζητήματα που το απασχολούν, να λύσει τις εσωτερικές συγκρούσεις, να ανακαλύψει τον εαυτό του και τις σχέσεις του με τους άλλους. Το να αναλάβει το παιδί ένα ρόλο είναι μία νοητική διαδικασία, ένας διάλογος μεταξύ δύο κόσμων: του πραγματικού και του φανταστικού. Είναι μία πράξη δημιουργίας ενός άλλου εαυτού, του γίνομαι και όχι του είμαι, ενός άλλου κόσμου. Είναι η κατασκευή μιας φανταστικής εμπειρίας (Dice, 2010).

Στο χώρο του νηπιαγωγείου δημιουργούμε ευκαιρίες, για να αναπτύξουμε την καλλιτεχνική ευαισθησία, το δημιουργικό δυναμικό, την έκφραση και επικοινωνία των παιδιών μέσα από τρεις άξονες:

- την ενίσχυση της δυναμικής της ομάδας των παιδιών,
- τη γνωριμία με τις διαφορετικές τεχνικές θεατρικής έκφρασης, και
- τη δραματοποίηση και παρατήρηση των δρώμενων.

Προκειμένου τα παιδιά να εκφραστούν ελεύθερα, χρειαζόμαστε ένα ασφαλές και ήρεμο περιβάλλον, το οποίο θα ενισχύσει τη συμμετοχή, την επικοινωνία, την αλληλεπίδραση και την εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Οργανώνουμε μη ανταγωνιστικά παιχνίδια και δραστηριότητες που υλοποιούνται σε ζευγάρια, σε μικρές ομάδες, αλλά και με όλη την ομάδα. Το θέμα κάθε δραστηριότητας αποτελεί ευκαιρία για συζήτηση με στόχο την έκφραση των προσωπικών σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων των παιδιών.

Για να γίνουν εφικτά τα παραπάνω, χρησιμοποιούμε διάφορες θεατρικές τεχνικές που έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν τα παιδιά από τον κόσμο της πραγματικότητας στο χώρο της φαντασίας και αντίστροφα. Η δραματοποίηση μιας ιδέας, ενός συναισθήματος, μιας ιστορίας βοηθάει τα παιδιά να αντιληφθούν καλύτερα τις συνθήκες και να δουν τα ζητήματα που προκύπτουν με νέα ματιά. Είναι ένα δυναμικό εργαλείο —ή αλλιώς μια ολιστική προσέγγιση, γιατί στηρίζεται στη δράση, την εικόνα, το κείμενο και, κυρίως, γιατί δίνει χρόνο και χώρο στα παιδιά για αναστοχασμό, δύο στοιχεία που απουσιάζουν σήμερα από την καθημερινή πραγματικότητα. Επιπλέον, τα παιδιά μπορούν να κάνουν πράγματα που δεν μπορούν να τολμήσουν στην καθημερινή ζωή. Μπορούν να διαφοροποιήσουν τη συμπεριφορά τους, να αλλάξουν χαρακτήρα και ρόλους, να διαφωνήσουν, να ελέγξουν τις ιδέες τους. Μπορούν να συμπεριφερθούν «σαν να» ήταν κάποιοι άλλοι, σε μία άλλη εποχή και έχοντας δημιουργήσει άλλες σχέσεις. Μπορούν να δημιουργήσουν ένα χώρο που υπάρχει μόνο τη στιγμή της δημιουργίας.

Τα θέματα για δραματοποίηση είναι τόσα πολλά, όσα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Ξεκινάμε από το τι είναι ενδιαφέρον για τα παιδιά, αλλά και για εμάς τους ίδιους, από το τι θέλουμε να διερευνήσουμε περισσότερο. Μέσα από τη συμμετοχή σε μια κοινή δράση ψάχνουμε να βρούμε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία της δράσης και τα ερωτήματα και όχι απαραίτητα σχετικά με το τελικό προϊόν, που μπορεί να είναι μια παράσταση. Το κοινό σημείο όλων των θεατρικών δραστηριοτήτων είναι η κοινή εμπειρία/ μάθηση εκείνων που συμμετέχουν και εκείνων που παρακολουθούν. Εξάλλου, *«η ίδια η πράξη της έκφρασης μέσω ενός καλλιτεχνικού μέσου είναι μια πράξη μοιράσματος»* (Swanwick, 2010: 31). Ιδιαίτερα παιδευτικό χαρακτήρα έχει η εναλλαγή των ρόλων μέσα σε μία δράση: το παιδί μπορεί να γίνει *«καλλιτέχνης, κατασκευαστής, μυθοπλάστης, δημιουργός, ενεργός κριτικός θεατής»* (Παρούση, 2009: 79). Η μετάβαση από τη θέση του συμμετέχοντος στη θέση του θεατή οργανωμένων δρώμενων από τους συμμαθητές του, αλλά και από επαγγελματίες σύγχρονης ή παλαιότερης εποχής, οδηγεί το παιδί σε μία διαπροσωπική και διαπολιτισμική κατανόηση αναπτύσσοντας ταυτόχρονα την αισθητική του εμπειρία και κρίση.

4.5 Παιδί και Τεχνολογία

Ζούμε σε μια εποχή όπου οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) αναπτύσσονται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, εμπλέκονται στην καθημερινότητά μας και υπαγορεύουν εξελίξεις που δημιουργούν απαιτήσεις «τεχνολογικού αλφαριθμητισμού» τόσο από τα παιδιά όσο και από τους ενήλικες (Alliance for Childhood, 2000:68· Κόμης & Παπανδρέου, 2005· Οικονομίδης & Ζαράνης, 2010). Η απόκτηση «πληροφορικής κουλτούρας» μάς επιτρέπει να συμβαδίσουμε με τις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και εντείνει την ανάγκη για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία (ΥΠΕΠΘ/ΠΙ, 2002· Yelland, 2005· EAITY, 2008a:17).

Διάφορες εφαρμογές των ΤΠΕ είναι δυνατό να αξιοποιηθούν στην υποστήριξη της μάθησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, αρκεί να δοθεί η ευκαιρία σε εκπαιδευτικούς και παιδιά να αναπτύξουν δράσεις και δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να κατανοήσουν τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των ΤΠΕ κατά τη χρήση τους στην τάξη του νηπιαγωγείου (Χριστοδούλου-Γκλιάου & Γουργιώτου, 2009· Καλυβά, 2000· ΥΠΕΠΘ/Π.Ι., 2006: 349-351).

4.5.1 Εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση

Οι ΤΠΕ ενσωματώνονται στην εκπαίδευση σε όλα τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, κυρίως επειδή (EAITY, 2008: 17· Κόμης & Παπανδρέου, 2005):

βοηθούν στην ανάπτυξη «πληροφορικής κουλτούρας» στα παιδιά, που θα τους επιτρέψει να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της σημερινής κοινωνίας της τεχνολογίας και της πληροφορίας, και

βοηθούν στη βελτίωση διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης και να βοηθήσουν παιδιά και εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν ιδιαίτερες δεξιότητες και γνώσεις που να είναι χρήσιμες στην αυριανή επαγγελματική τους πρόοδο.

Η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση μπορεί να αφορά (Sinko & Lethinen, 1999· Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009):

- την ευρύτερη οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης,
- τη διδασκαλία τους ως γνωστικό αντικείμενο,
- τη διδασκαλία άλλων γνωστικών αντικειμένων με τη χρήση των ΤΠΕ,
- την αξιοποίησή τους ως γνωστικό εργαλείο που βοηθά την ενεργό μάθηση,
- την αξιοποίησή τους ως μέσο επικοινωνίας, και
- την αξιοποίησή τους ως μέσο διασκέδασης και άτυπης μάθησης.

Η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση δεν είναι εύκολη διαδικασία και προϋποθέτει συστημικές αλλαγές που αφορούν το θεσμικό πλαίσιο, τον εξοπλισμό, τη συντήρηση και τη δικτυακή υποδομή των σχολείων, την παραγωγή, αξιολόγηση και επικαιροποίηση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, την αρχική κατάρτιση και τη διαρκή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των στελεχών της εκπαίδευσης (EAITY, 2008:17).

Πολλοί ερευνητές συνδέουν τις ΤΠΕ στην εκπαίδευση με τους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές και την Πληροφορική. Για τους περισσότερους ο ορισμός των ΤΠΕ είναι ευρύτερος: περιλαμβάνει και άλλα ψηφιακά εργαλεία όπως εκτυπωτές, σαρωτές, ψηφιακά κασετόφωνα, κάμερες, τηλέφωνα, τηλεοράσεις, ηλεκτρονικά παιχνίδια, ηχητικό εξοπλισμό, προϊόντα λογισμικού, πρόσβαση στο διαδίκτυο (Hansen, 2009: 10· Plowman & Stephen, 2003).

4.5.2 Διδακτική των ΤΠΕ στην προσχολική ηλικία

Η διδακτική των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία άρα και στην προσχολική αγωγή προσεγγίζεται διεθνώς με τρεις τρόπους (EAITY, 2008a:17-20· Κόμης, 2004· Κόμης & Παπανδρέου, 2005· Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009):

ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο (τεχνοκρατικό μοντέλο). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση τα παιδιά μαθαίνουν υπολογιστές και προγραμματισμό σε ειδικό μάθημα πληροφορικής από εκπαιδευτικούς αντίστοιχης ειδικότητας σε ειδικό εργαστήριο. Η υπόθεση πίσω από αυτή την προσέγγιση υπαγορεύει ότι, αν τα παιδιά μάθουν τη λειτουργία των διαφόρων πληροφορικών συστημάτων, θα είναι σε θέση να τα χρησιμοποιούν σωστά στην καθημερινότητά τους,

ως εργαλείο γνώσης σε όλο το εύρος του αναλυτικού προγράμματος (ολιστικό μοντέλο). Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στην ολιστική προσέγγιση της γνώσης, με σταδιακή ενσωμάτωση των ΤΠΕ σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Οι ΤΠΕ δεν αποτελούν αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο και οι υπολογιστές υπάρχουν και αξιοποιούνται σε κάθε τάξη και όχι σε ξεχωριστά εργαστήρια πληροφορικής. Με βάση αυτή την προσέγγιση υποστηρίζεται ότι τα παιδιά αξιοποιώντας τις ΤΠΕ στις καθημερινές μαθησιακές τους δραστηριότητες, μαθαίνουν ταυτόχρονα και τη λειτουργία τους,

ως συνδυασμός των δύο προηγούμενων προσεγγίσεων (πραγματολογικό μοντέλο). Η προσέγγιση αυτή συνδυάζει διδασκαλία μαθήματος γενικών γνώσεων πληροφορικής με προοδευτική ένταξη της χρήσης των ΤΠΕ σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα του

αναλυτικού προγράμματος. Δίνει έμφαση στη γνωστική και κοινωνική διάσταση της χρήσης των ΤΠΕ, στοχεύοντας στην (Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009):

καλλιέργεια δεξιοτήτων (επικοινωνία μέσω γραπτού και προφορικού λόγου, ανάπτυξη κριτικών ικανοτήτων στον σύγχρονο κόσμο των ψηφιακών πηγών, οργάνωση καταγραφή και αξιοποίηση πληροφοριών),

κατανόηση εννοιών (αλληλεγγύη, δημοκρατική συμπεριφορά, διεθνής κατανόηση, σεβασμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων), και

καλλιέργεια αξιών (συνεργατικότητα, ομαδικότητα, αλληλοβοήθεια).

4.5.3 Οι ΤΠΕ και το αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου

Οι στόχοι που επιλέγονται σε διάφορα αναλυτικά προγράμματα για την εισαγωγή των ΤΠΕ στην προσχολική αγωγή φαίνεται να είναι (VDOE, 2009:2· Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009· TEA, 2004: 114-115· ΔΕΠΠΣ, 2001:590):

- Να εξοικειωθούν τα παιδιά με απλές βασικές λειτουργίες του υπολογιστή:
- να γνωρίσουν τον υπολογιστή και τις κυριότερες μονάδες του,
- να εξοικειωθούν με τη χρήση του,
- να γνωρίσουν τη σωστή χρήση του για την προστασία τους από ατυχήματα.
- Να έλθουν σε μια πρώτη επαφή με διάφορες χρήσεις του υπολογιστή στο νηπιαγωγείο:
- να παίξουν και να εξοικειωθούν με τη χρήση του αξιοποιώντας σχετικά λογισμικά,
- να εκφραστούν δημιουργικά μέσα από παιχνίδι, ζωγραφική, μουσική ακρόαση, παρακολούθηση βίντεο κ.λπ.
- Να τον αξιοποιήσουν ως γνωστικό εργαλείο:
- να μπορούν να τον χρησιμοποιούν σε διάφορες εφαρμογές όπου εμπλέκονται άλλα γνωστικά αντικείμενα,
- να μπορούν να τον χρησιμοποιούν ως υποστηρικτικό εργαλείο για τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην τάξη,
- να μπορούν να παρακολουθούν και να ανακαλύπτουν γνώσεις και πληροφορίες, με ή χωρίς τη βοήθεια της νηπιαγωγού.
- Να τον αξιοποιήσουν ως εργαλείο επικοινωνίας.
- να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργασίας και επικοινωνίας,
- να δημοσιεύουν εργασίες τους μέσα από το διαδίκτυο, με την βοήθεια της νηπιαγωγού,
- να συνεργάζονται με παιδιά άλλων νηπιαγωγείων,
- να επισκέπτονται πόλεις, μουσεία ή βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- Να τον αντιμετωπίσουν κριτικά.
- να γνωρίζουν τη σωστή χρήση του υπολογιστή για τη δική τους ασφάλεια και προφύλαξη,
- να ευαισθητοποιούνται και να κρίνουν τις επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών στην καθημερινότητα των ανθρώπων.

Τα παραπάνω είναι δυνατό να υλοποιηθούν, όταν η χρήση των ΤΠΕ στο νηπιαγωγείο αξιοποιείται σε σχέδια εργασίας, θεματικές προσεγγίσεις, παιδαγωγικά σενάρια, καταστάσεις επίλυσης προβλημάτων, καταστάσεις ελεύθερου και κατευθυνόμενου παιχνιδιού.

Βασική προϋπόθεση ο εκπαιδευτικός προσχολικής αγωγής να καθοδηγεί τα παιδιά στους πειραματισμούς και τις εξερευνήσεις τους με τις ΤΠΕ, να οργανώνει και να καθοδηγεί συζητήσεις προβληματισμού, να οργανώνει παιδαγωγικά σενάρια και δραστηριότητες στις οποίες να εντάσσονται οι ΤΠΕ με λειτουργικό και δημιουργικό τρόπο.

4.5.4 Δυνατότητες και περιορισμοί

4.5.4.1 Δυνατότητες

Η δημιουργική αξιοποίηση της Τεχνολογίας μπορεί να υποστηρίξει τη μάθηση στην προσχολική ηλικία, ενώ οι υπολογιστές, για πολλούς ερευνητές, θεωρούνται τεχνολογικά μέσα αναπτυξιακά κατάλληλα για τα παιδιά. Η αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ εξαρτάται από την (Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009· Παπαθανασίου & Κόμης, 2003):

Επιλογή κατάλληλων εργαλείων και χώρου ενασχόλησης των παιδιών (η Γωνιά του Υπολογιστή και ο εξοπλισμός της),

Αξιοποίηση κατάλληλων θεωριών μάθησης στην ανάπτυξη διδακτικού υλικού και μεθοδολογίας (ενεργή συμμετοχή, επίλυση προβλημάτων, συνεργασία, επικοινωνία, σύνδεση με τον πραγματικό κόσμο, συνεργατική διερευνητική μάθηση, εργασία σε ομάδες κ.λπ.).

Συμπληρωματική, δημιουργική χρήση στις δραστηριότητες των παιδιών (Δεν αποτελεί αυτοσκοπό).

Σχεδίαση κατάλληλων δραστηριοτήτων και παιδαγωγικών σεναρίων με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα (Επιλογή δραστηριοτήτων και κατάλληλου λογισμικού, οργάνωση της τάξης και της χρήσης του υπολογιστή από τα παιδιά, διδακτική προσέγγιση που βασίζεται στο αναλυτικό πρόγραμμα),

Κριτική προσέγγιση και αναστοχασμό στην επιλογή αναπτυξιακά κατάλληλων λογισμικών (συστήματα καθοδήγησης και διδασκαλίας, καθοδηγούμενης ανακάλυψης και διερεύνησης, έκφρασης, αναζήτησης πληροφορίας, επικοινωνίας και συνεργασίας).

4.5.4.2 Περιορισμοί

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην αλόγιστη χρήση των ΤΠΕ στην προσχολική αγωγή. Προβληματισμοί που απασχολούν τους εκπαιδευτικούς προσχολικής αγωγής, αναφορικά με τη χρήση των ΤΠΕ και ειδικά του Η/Υ στο νηπιαγωγείο συνοψίζονται στις παρακάτω ερωτήσεις (Ζαράνης & Οικονομίδης, 2009):

- Πού;
- Πότε;
- Πώς;
- Γιατί;
- Για πόση ώρα;
- Ένας τρόπος για τη διατήρηση ισορροπιών είναι να σκεφτόμαστε διαρκώς, κατά την οργάνωση δράσεων με ΤΠΕ στο νηπιαγωγείο, τα εξής:
- Μπορούν να οργανωθούν με άλλα μέσα (π.χ. άλλο εποπτικό υλικό) και, αν ναι, γιατί επιλέγουμε τη χρήση του υπολογιστή στη συγκεκριμένη περίπτωση;
- Υποβοηθούν τη συνολική ανάπτυξη του παιδιού;
- Θέλουν τα παιδιά να συμμετέχουν ή πιέζονται και αγχώνονται;
- Συνδέονται οι δράσεις αρμονικά με το υπόλοιπο πρόγραμμα;
- Πόσο χρόνο ενασχόλησης των παιδιών με τον υπολογιστή θα απαιτήσει η ολοκλήρωσή τους;

- Ακολουθούν τις αρχές του εποικοδομισμού, της διερευνητικής μάθησης και της κριτικής παιδαγωγικής;

Επιτρέπουν τη συνεργασία των παιδιών, την αλληλεπίδραση και τον προγραμματισμό του ΗΥ από τα παιδιά και όχι των παιδιών από τον υπολογιστή;

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αλόγιστη χρήση του υπολογιστή από τα παιδιά μπορεί να οδηγήσει σε μυοσκελετικά προβλήματα, προβλήματα όρασης, έλλειψη άσκησης και παχυσαρκία, προβλήματα από ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία και τοξικές εκπομπές. Επίσης μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά στην ηθική, συναισθηματική, κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και στην ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους (Alliance for Childhood, 2000: 19-40).

4.5.5 Δραστηριότητες αξιοποίησης των ΤΠΕ στο νηπιαγωγείο

Το παιδαγωγικό σενάριο είναι μια σειρά οργανωμένων δράσεων που υλοποιούμε μαζί με τα παιδιά καθημερινά στις τάξεις μας και αποσκοπεί στην επίτευξη προσδιορισμένων παιδαγωγικών στόχων. Οι εκπαιδευτικοί λαμβάνοντας υπόψη το αναλυτικό τους πρόγραμμα, επιλέγοντας παιδαγωγικούς στόχους και υιοθετώντας κάποια ή κάποιες παιδαγωγικές θεωρίες, σχεδιάζουν ένα σενάριο έχοντας μία κεντρική ιδέα που θα το διατρέχει. Καθορίζουν το ρόλο τον δικό τους και των παιδιών και οργανώνουν σειρά δραστηριοτήτων χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα υλικά. Ένα σχέδιο εργασίας, μία θεματική προσέγγιση, ένα σενάριο επίλυσης προβλήματος αποτελούν παραδείγματα παιδαγωγικών σεναρίων.

Τα παιδαγωγικά σενάρια που σχετίζονται με τις ΤΠΕ μπορεί να ξεκινούν με στόχους που να σχετίζονται αμιγώς με το γνωστικό αντικείμενο (π.χ. να εξοικειωθούν με τη χρήση του υπολογιστή ή με κάποια συγκεκριμένα λογισμικά) ή να αξιοποιούν τις ΤΠΕ για υλοποίηση σεναρίων με στόχους από άλλα γνωστικά αντικείμενα ή συνδυασμό τους. Σημαντική είναι η καταγραφή και η αξιολόγηση των σεναρίων.

Βασική ιδέα πίσω από την κατασκευή, τη χρήση και την αξιολόγηση ενός σεναρίου είναι η καταγραφή του, η εφαρμογή του στην τάξη, η αξιολόγησή του ως προς το τι λειτούργησε και σε ποιον βαθμό και τέλος η κοινοποίηση και ανταλλαγή της εμπειρίας με άλλους συναδέλφους.

Τα ερωτήματα που καλείται να απαντήσει ένας εκπαιδευτικός στη δημιουργία ενός παιδαγωγικού σεναρίου είναι τα εξής:

Τι θέλω να προσεγγίσουν τα παιδιά; Ποιοι είναι οι στόχοι μου;

Ποια ή ποιες θεωρίες μάθησης θα αξιοποιήσω;

Ποια μεθοδολογική προσέγγιση θα χρησιμοποιήσω;

Ποια είναι η ροή των δραστηριοτήτων που θα σχεδιάσω;

Ποιος θα είναι ο ρόλος μου και ο ρόλος των παιδιών;

Πώς θα κινηθούν τα παιδιά στην τάξη, για να μην υπάρξουν προβλήματα;

Πώς θα αξιολογήσω το σενάριο;

Η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση των σύγχρονων κοινωνιών είναι πλέον πραγματικότητα. Η συζήτηση σχετικά με το αν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται έχει τροποποιηθεί και αυτό που απασχολεί πλέον εκπαιδευτικούς και ερευνητές είναι ποιος είναι αναπτυξιακά ο καλύτερος δυνατός τρόπος αξιοποίησής τους (Μουταφίδου κ.ά., 2010).

Βιβλιογραφία

- Allen, R. (1996). "Introduction: What should we teach in Social Studies and why?" In B. Massialas & R. Allen (Eds.) *Crucial Issues in Teaching Social Studies K – 12*. Belmont: Wadsworth.
- Alliance for Childhood. (2000). *Fool's gold: A critical look at computers in childhood*. Accessed 26 March, 2011, from http://drupal6.allianceforchildhood.org/fools_gold
- Clark, A., & Moss, P. (2010). *Ας ακούσουμε τα μικρά παιδιά. Η προσέγγιση του «Μωσαϊκού»*. Αθήνα: ΕΑΔΑΠ.
- Colker, L. (2002). Teaching and learning about science. *Young Children*, 57(5), 10-11.
- D' Addesio, J., Grob, B., Furman, L., Hayes, K. & David, J. (2005). Learning about the world around us. *Young Children*, 60(5), 50-57.
- Dewey, J. (1920). *The school and Society*. Chicago, Illinois: The university of Chicago Press
- Dice (2010). *Making a World of difference. A DICE resource for practitioners on educational theatre and drama*. DICE Consortium.
- Fitzek, H. / Salber, W. (1996): Gestaltpsychologie. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt
- Forman, G. / Landry, C. (2006). Η κονστρακτιβιστική προσέγγιση στην Προσχολική Εκπαίδευση: Εφαρμογές στα Παιδικά Μουσεία (στο J.L.Roornarine / J.E.Johnson: Ποιοτικά Προγράμματα Προσχολικής Εκπαίδευσης), Παπαζήσης, Αθήνα
- Gallahue, D. (2002). *Αναπτυξιακή φυσική αγωγή για τα σημερινά παιδιά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Gardner, H. (1985). *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*. New York: basic Books
- Ginsburg, H. (2002). Little Children, Big Mathematics: Learning and Teaching in the Pre-School. In A. Cockburn & E. Nardi (Eds.), *Proceedings of the 26th Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education*, 1(003-014). Norwich: UEA.
- Goehlich, M. (2003): Η παιδαγωγική προσέγγιση του Reggio (στο M. Goehlich: *Παιδοκεντρική διάσταση στη μάθηση*). Τυπωθήτω Δαρδανός, Αθήνα
- Hughes, M. (1996). *Τα παιδιά και η έννοια των αριθμών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Jacobs, G. & Crowley, K. (2007). *Play, Projects and Preschool Standards*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Kerschensteiner, G. (1982). Texte zum pädagogischen Begriff der Arbeit und zur Arbeitsschule (I & II), Schoeningh, Bad Paderborn
- Key, E. (2010). *Das Jahrhundert des Kindes*, RaBaKa, Neuerkirchen (Επανάδοση)
- Martorella, P. (1994). *Social Studies for Elementary School Children. Developing Young Citizens*. New Jersey: Merrill.
- Mindes, G. (2005). Social studies in today's early childhood curricula. *Young Children*, 60(5), 12-18.
- Montessori, M. (1987). *Kinder sind anders*. Dtv, Mention
- Neuner / Babanski (1988). *Paedagogik*. Volk & Wissen, Berlin
- O' Hara, L. & O' Hra, M. (2001). *Teaching History 3-11. The essential guide*. London: Continuum.
- Pahl, R. (1996). Digital technology and Social Studies. In B. Massialas & R. Allen (Eds.) *Crucial Issues in Teaching Social Studies K – 12*. Belmont: Wadsworth.

- Perry, L. (1987). The educational value of creativity. *Journal of Art and Design Education*, 6(3), 285-296.
- Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children. New York: International Universities Press
- Pluckrose, H. (1993). *Children learning History*. Herts: Simon & Schuster Education.
- Popper, K. (1966). *Logik der Forschung*. Mohr, Tuebingen
- Pound, L., (2003). *Supporting Mathematical Development in the Early Years*. In V. Hurst & J. Joseph (Series Editors), Series: Supporting Early Learning, Open University Press.
- Rousseau, J.J. (1963). *Emile oder ueber die Erziehung*. Reclam, Stuttgart
- Runco, M.A. (1995). Insight for creativity, expression for impact. *Creativity Research Journal*, 8, 377-390.
- Russel, B. (1974). *Erziehung ohne Dogma*. Nymphenburger, Mention
- Seefeldt, C. (2001). Social studies for the preschool/primary child. NJQMerrill. Prentice Hall.
- Seefeldt, C. (2005). *How to Work with Standards in the Early Childhood Classroom*. New York: Teachers College Press.
- Spodek, B. (1969). Developing Social Science concepts in the Kindergarten. In W. Herman (Ed.). *Current Research in Elementary School Social Studies*. Toronto: Macmillan.
- Swanwick. K. (2010). Η φύση και η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής γνώσης. Στο Π. Κανελλόπουλος και Ν. Τσαφταρίδης (επιμ.), *Τέχνη στην εκπαίδευση. Εκπαίδευση στην τέχνη* (σ. 27-39). Αθήνα: Νήσος.
- Texas Education Agency (TEA), (2008). *Texas prekindergarten guidelines*. Houston: University of Texas Health Science Center. Accessed 26 March 2011, from http://www.tea.state.tx.us/ed_init/pkquidelines/index.html
- VDOE Six-Year Educational Technology Plan for Virginia, 2003-2009. Accessed 26 March 2011, from <http://www.pen.k12.va.us/VDOE/Superintendent/Sols/home.shtml>
- Vergnaud, G. (1996). The nature of mathematical concepts. In Nunes, T. & Bryant, P. (Eds). *Learning and Teaching Mathematics, An International Perspective*. UK: Psychology Press Ltd, (5-28).
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Wagenschein, M. (1968). *Vestehen lernen: genetisch, sokratisch, exemplarisch*. Beltz, Weinheim
- Walmsley, B. B. & Wing, D. R. (2004). *Welcome to Kindergarten. A Month by Month Guide to Teaching and Learning*. NH: Portsmouth.
- Willen, W. (1996). Thinking skills instruction in Social Studies classrooms. In B. Massialas & R. Allen (Eds.) *Crucial Issues in Teaching Social Studies K – 12*. Belmont: Wadsworth.
- Worth, K. & Grollman, S. (2003). *Worms, shadows and whirlpools: Science in the early childhood classroom*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Yelland, N. (2005). The future is now: A review of the literature on the use of computers in early childhood education (1994-2004). *AACE Journal*, 13(3), 201-232.
- Zimmer, R. (2007). *Εγχειρίδιο κινητικής αγωγής*. Αθήνα: Αθλότυπο.
- Βάος, Α. (2008). *Ζητήματα διδακτικής των εικαστικών τεχνών*. Αθήνα: Τόπος.
- Βαρνάβα-Σκούρα, Τ. (επιστ. επιμ.) (2009). *Πρόγραμμα για την καλλιέργεια, την αγωγή και τη φροντίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας. Παιδαγωγικό πρόγραμμα παιδικών σταθμών*. Αθήνα: ΕΚΠΑ, ΤΕΑΠΗ.

- Βιτσιλάκη, Χ. (2005). Η διαθεματική προσέγγιση στην εκπαίδευση: τάσεις και προοπτικές. Στο Κασσωτάκης, Μ. & Φλουρή, Γ. (Επιμ.), *Εκπαιδευτικά Ανάλεκτα. Τιμητικός Τόμος για το Βύρωνα Γ. Μασσιάλα*. Αθήνα: Ατραπός, 328-361.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. ΥΠΕΠΘ – Π.Ι. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- ΕΑΙΤΥ - Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης (ΤΕΚ) (2008α). Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών - Τεύχος 1: Γενικό μέρος. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ.
- Ζαράνης, Ν. & Οικονομίδης Β. (2009). *Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ζαχάρος, Κ. (2007). *Οι μαθηματικές έννοιες στην προσχολική εκπαίδευση και η διδασκαλία τους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καλδρυμίδου, Μ. & Καπέλου, Α. (2003). Ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές στο εννοιολογικό πλαίσιο των αριθμητικών εννοιών των παιδιών του νηπιαγωγείου μετά από διδακτικές δραστηριότητες με καταστάσεις τελεστών. Στο Τ. Τριανταφυλλίδης, Κ. Χατζηκυριάκου, Π. Πολίτης & Α. Χρονάκη (Επιμ.), *Διδακτική των Μαθηματικών και Πληροφορική στην Εκπαίδευση. Πρακτικά του 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή*, (199-206). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Καραγιώργος, Δ. (2005) Στο Κασσωτάκης, Μ. & Φλουρή, Γ. (Επιμ.), *Εκπαιδευτικά Ανάλεκτα. Τιμητικός Τόμος για το Βύρωνα Γ. Μασσιάλα*. Αθήνα: Ατραπός, 694-723.
- Κιτσαράς, Γ. (1998). *Προγράμματα Προσχολικής Αγωγής*. Ρέθυμνο: Έκδ. του συγγ.
- Κιτσαράς, Γ. (2004). *Προγράμματα. Διδακτική Μεθοδολογία Προσχολικής Αγωγής. Με σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Έκδ. του συγγ.
- Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Κόμης, Β. (2005). *Εισαγωγή στη Διδακτική της Πληροφορικής*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Κόμης, Β., & Παπανδρέου, Μ. (2005). Οι Τεχνολογίες Της Πληροφορίας Και Των Επικοινωνιών στην Προσχολική Εκπαίδευση: μια κριτική προσέγγιση του διαθεματικού ενιαίου πλαισίου προγράμματος σπουδών. *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού*, 6, (59-75).
- Κουρετζής, Λ. (1991). *Το θεατρικό παιχνίδι. Παιδαγωγική θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κουτσοβάνου, Ε. (2002) *Οι Κοινωνικές Επιστήμες στη Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Οδυσσέας, Δ' έκδ.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Εννοιολογική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μήτσης, Ν. 1996. *Η διδακτική του γλωσσικού μαθήματος*. Αθήνα: Gutenberg
- Μουταφίδου Α., Γεωργοπούλου Α-Α., Μπράττισης Θ. (2010). Αξιοποίηση των ΤΠΕ για τη διδασκαλία της γλώσσας στο Νηπιαγωγείο. Μια πιλοτική εφαρμογή του λογισμικού 'Οι φίλοι του Ντίνο κινδυνεύουν'. *Ηλεκτρονικό περιοδικό του e-Δικτύου – ΤΠΕ*. Ανακτήθηκε 26 /3/ 2011 από <http://mag.e-diktyo.eu/?p=95>
- Νικολάου, Χρ. & Κυριακίδου, Ελ. (2004). *Οι Φυσικές Επιστήμες στο Νηπιαγωγείο. Βοήθημα για τη νηπιαγωγό*. Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.
- Ντολιοπούλου, Ε. & Σουσιλόγλου, Κ. (2007). Απόψεις νηπιαγωγών για την εφαρμογή του ΔΕΠΠΣ για το νηπιαγωγείο. *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού*, 7, 123-149.
- Ντολιοπούλου, Έ., (2008). Απόψεις νηπιαγωγών για την εφαρμογή του Οδηγού Νηπιαγωγών. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 153, 165-180.

- Ντολιοπούλου, Έ., Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ., Ζαφειριάδου, Αν., Αλεξιά, Κλ., Βότση, Αν. & Καράνταλη, Μ. (2007). Κριτική ανάλυση του Οδηγού Νηπιαγωγού. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 149, 51-63.
- Οικονομίδης, Β. & Ζαράνης, Ν. (2010). Η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στην προσχολική εκπαίδευση: συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς. Στο Α. Τζιμογιάννης (επιμ.), *Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»*, τόμος II, (545-552), Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Οικονομίδης, Β. (2009). Το νηπιαγωγείο ως χώρος διαμόρφωσης του δημοκρατικού πολίτη και εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Στο Οικονομίδης, Β & Ελευθεράκης, Θ. (Επιμ.) *Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Αθήνα: Ατραπός.
- Πανταζής, Σπ. & Σακελλαρίου, Μ. (2005). *Προσχολική Παιδαγωγική. Προβληματισμοί – Προτάσεις*. Αθήνα: Ατραπός.
- Πανταζής, Σπ. (2006). *Διαπολιτισμική Αγωγή στο Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Ατραπός.
- Παρούση, Α. (2009). Πεδίο καλλιέργειας: Θεατρική έκφραση. Στο Τ. Βαρνάβα-Σκούρα, (επιστ. επιμ.), *Πρόγραμμα για την καλλιέργεια, την αγωγή και τη φροντίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας. Παιδαγωγικό πρόγραμμα παιδικών σταθμών* (σ. 79-85). Αθήνα: ΕΚΠΑ, ΤΕΑΠΗ.
- Ραβάνης, Κ. (2003). *Δραστηριότητες για το Νηπιαγωγείο από τον κόσμο της Φυσικής*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Ρήγα, Β. (2004). *Η σωματική έκφραση στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο*. Αθήνα: τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Στραταριδάκη, Αν. (2006). *Η Ιστορία στην Προσχολική Εκπαίδευση. Θεωρητικές Θέσεις και Ενδεικτικές Εφαρμογές*. Ηράκλειο: Έκδ. της συγγ.
- Σφυρόερα, Μ. (2002). *Διαθεματική Προσέγγιση της Γνώσης*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων –Κλειδιά και Αντικλειδιά.
- Τζεκάκη, Μ. (2000). Μαθηματικές δραστηριότητες για την Προσχολική Ηλικία. Αθήνα: Gutenberg.
- Τζεκάκη, Μ. (2007α). Μαθηματική εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία: Μια πρόκληση. Στο Α. Βελλοπούλου (Επιμ.) *Η γλώσσα ως μέσο και ως αντικείμενο μάθησης στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*. Πάτρα: ΟΜΕΡ-ΤΕΕΑΠΗ.
- Τζεκάκη, Μ. (2007β). *Μικρά παιδιά, μεγάλα μαθηματικά νοήματα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαφταρίδης, Ν. (2010). Εξερευνώντας τη μουσική. Στο Π. Κανελλόπουλος και Ν. Τσαφταρίδης (επιμ.), *Τέχνη στην εκπαίδευση. Εκπαίδευση στην τέχνη* (σ. 107-118). Αθήνα: Νήσος.
- Τσελφές, Β. & Μουστάκα, Μ. (2004). Σχετικά με τη φύση της διδασκόμενης επιστήμης στα παιδιά της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας. *Διδασκαλία των Φυσικών επιστημών. Έρευνα και Πράξη*, 7, 12-18.
- ΥΠΕΠΘ/Π.Ι. (2006). Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης. Ανακτήθηκε στις 24/03/2011 από: <http://zeus.pi-schools.gr/dimotiko>
- ΥΠΔΒΜΘ/ΟΕΠΕΚ (2010). *Υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πληροφορικής που θα διδάξουν στα 800 Ολοήμερα δημοτικά σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (ΕΑΕΠ)*. Αθήνα: ΥΠΔΒΜΘ/ΟΕΠΕΚ
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΥΠΕΠΘ – Π.Ι.) (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) για το Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Π.Ι.

- Χατζησαββίδης Σ., (1998). Δραστηριότητες γλωσσικής αγωγής στο Νηπιαγωγείο. Καλλιέργεια επικοινωνιακών και προγραφικών δεξιοτήτων, Gutenberg, Αθήνα
- Χατζηστεφανίδου, Σ. (2008): Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής (τόμ. Α'), Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη
- Χριστοδούλου-Γκλιάου, Ν. & Γουργιώτου, Ε. (2009). Στάσεις των νηπιαγωγών δημόσιων και ιδιωτικών νηπιαγωγείων για τη χρήση του υπολογιστή στην προσχολική τάξη. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, (148-165).
- Χρυσafίδης, Κ. (1992). *Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία*. Gutenberg, Αθήνα
- Χρυσafίδης, Κ. (2003). Η αγωγή στην εποχή του μεταμοντέρνου (στο Μ. Goehlich: *Παιδοκεντρική διάσταση στη μάθηση*). Τυπωθήτω Δαρδανός, Αθήνα
- Χρυσafίδης, Κ. (2008). Διαθεματικότητα, διεπιστημονικότητα, ευέλικτη ζώνη: Μια προσπάθεια αναμόρφωσης της ζωής του ελληνικού σχολείου. Στο Κακανά, Δ. & Σιμούλη, Γ. (Επιμ.), *Η Προσχολική Εκπαίδευση στον 21^ο Αιώνα: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Πρακτικές*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 95-104.
- Χρυσafίδης, Κ. (2009). *Διαθεματική Προσέγγιση της Γνώσης*. Αθήνα: Δίπτυχο

B2: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1) ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ – ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1.1 Τίτλος (Θέμα) σεναρίου – σχεδίου διδασκαλίας

Το ταξίδι στην αρχαία Ελλάδα: Τα παιδιά θα χρησιμοποιήσουν το σώμα τους ως μέσο γνώσης, έκφρασης και επικοινωνίας προκειμένου να ανακαλύψουν, να αντιμετωπίσουν και να κατανοήσουν τον κόσμο αλλά και το δικό τους «είναι».

Μέσα από ένα ιστορικό ταξίδι, νηπιαγωγός και παιδιά θα διερευνήσουν τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την κοινωνία με βάση την απεικόνιση του ανθρώπινου σώματος σε έργα γλυπτικής της κυκλαδικής, αρχαϊκής και κλασικής περιόδου. Θα χρησιμοποιηθούν δημιουργικές δραστηριότητες και καλλιτεχνικές πρακτικές, έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό προκειμένου να ενεργοποιήσουμε τη δημιουργική και κριτική σκέψη των παιδιών αλλά και τη φαντασία τους.

Οι δραστηριότητες του σεναρίου είναι απλές προτάσεις, οι οποίες μπορούν να τροποποιηθούν, να επεκταθούν ή να αλλαχθούν με βάση τις συνθήκες που επικρατούν στην τάξη, το επίπεδο και τις εμπειρίες των παιδιών, το ενδιαφέρον της νηπιαγωγού και των παιδιών.

1.2 Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Γνωστικά αντικείμενα του σεναρίου: Δραματική τέχνη, Εικαστικά και Φυσική αγωγή.

Ιδιαίτερη Περιοχή του γνωστικού αντικείμενου: Συνύπαρξη της τέχνης και της κίνησης – Ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς – Κατανόηση του κόσμου – Κατανόηση του εαυτού και των δυνατοτήτων του.

Συμβατότητα με το ΑΠΣ & το ΔΕΠΠΣ: Παιδί και Δημιουργία – Έκφραση.

1.3 Σκοπός & Στόχοι του παιδαγωγικού σεναρίου

Γενικός Σκοπός

Ακολουθώντας μια ερευνητική πορεία (παρατήρηση, αναστοχασμός, σχεδιασμός, δράση), τα παιδιά θα αναλογιστούν, θα προβληματιστούν, θα κάνουν υποθέσεις προκειμένου:

- να στοχαστούν πάνω σε γνώσεις, στάσεις, μορφές συμπεριφοράς, πολιτισμικά πρότυπα, κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές αξίες στον αρχαίο και σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό,
- να συνειδητοποιήσουν, μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων, διαχρονικά και σύγχρονα ζητήματα για τον άνθρωπο και, κατ' επέκταση, για τον ίδιο τους τον εαυτό.

Επιμέρους Στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία.

Σε επίπεδο γνώσεων:

Τα παιδιά θα είναι σε θέση:

1. να προσεγγίσουν ιστορικά γεγονότα, πρόσωπα, ζητήματα που αφορούν στην κατανόηση του κοινωνικού περιβάλλοντος στις ευρύτερες χρονικές, ιστορικές, χωρικές-γεωγραφικές διαστάσεις του (Περιβάλλον),
2. να κατανοήσουν τον εαυτό τους και το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ζουν μέσα από την επαφή με την εικαστική παραγωγή του παρελθόντος (Περιβάλλον, Εικαστικά),
3. να προσδιορίζουν τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους και εμπειρίες για την αφήγηση μιας ιστορίας (Γλώσσα),
4. να συνθέσουν ομαδικά μια ιστορία αξιοποιώντας τις εμπειρίες όλων των μελών της ομάδας

(Γλώσσα).

Σε επίπεδο ικανοτήτων:

Τα παιδιά θα είναι σε θέση:

1. να αξιοποιήσουν τα εκφραστικά τους μέσα (σώμα, κίνηση, λόγος, μουσική, ζωγραφική) (Δημιουργία - Έκφραση),
2. να εξελίξουν προηγούμενες κινητικές εμπειρίες και να προβούν σε νέες εξερευνήσεις των δυνατοτήτων τους (Φυσική αγωγή),
3. να αναπτύξουν τις δημιουργικές τους ικανότητες, καθώς και τη φαντασία τους (Δημιουργία - Έκφραση),
4. να βελτιώσουν την κριτική ικανότητα, την αναπαραστατική σκέψη και την παρατηρητικότητα τους (Μαθηματικά, Φυσική αγωγή),
5. να επικοινωνήσουν μεταξύ τους με περιγραφές, συγκρίσεις, εκτιμήσεις γεγονότων, διατύπωση υποθέσεων και ανάπτυξη επιχειρηματολογίας (Μαθηματικά, Περιβάλλον),
6. να αναπτύξουν τη διαπροσωπική και διαπολιτισμική κατανόηση μέσα από τη συνειδητοποίηση της μοναδικότητάς τους ως προσώπων με ξεχωριστά χαρακτηριστικά και της ομοιότητάς τους με άλλα άτομα σε βασικές πτυχές της προσωπικότητας (ανάγκες, επιθυμίες, συναισθήματα) (Περιβάλλον, Φυσική αγωγή),
7. να αναπτύξουν μεταγνωστικές ικανότητες μέσα από την αφήγηση εμπειριών, τη διατύπωση ερωτημάτων και την άντληση πληροφοριών από ψηφιακές πηγές (Γλώσσα, Περιβάλλον, Πληροφορική),
8. να εξοικειωθούν με τον ερευνητικό τρόπο μελέτης ενός ζητήματος (Περιβάλλον),
9. να αναπτύξουν ικανότητες συνεργασίας για την παραγωγή ιστοριών, παραστάσεων και την παρουσίαση των δημιουργιών τους (Περιβάλλον, Γλώσσα, Δημιουργία-Έκφραση).

Σε επίπεδο στάσεων:

Τα παιδιά θα είναι σε θέση:

1. να ερμηνεύσουν και να εκτιμήσουν τις καλλιτεχνικές δημιουργίες (Εικαστικά),
2. να αναπτύξουν την αισθητική τους εμπειρία και κρίση (Δημιουργία - Έκφραση),
3. να εκτιμήσουν τη σημασία της ικανότητας να αφηγούμαστε ολοκληρωμένα μια ιστορία (Γλώσσα),
4. να υιοθετήσουν θετική στάση απέναντι στον πολιτισμό του παρελθόντος κατανοώντας τους άλλους ανθρώπους και τον πολιτισμό τους (Περιβάλλον).

Σημειώστε αν αξιοποιούνται εκπαιδευτικά λογισμικά και υπηρεσίες των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)

Στο σενάριο αξιοποιούνται ο εκτυπωτής και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (Η/Υ) της τάξης για να αναζητηθούν πληροφορίες διαδικτυακά σχετικά με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

1.4 Προτεινόμενη Εκπαιδευτική μέθοδος

Η όλη προσέγγιση του θέματος είναι διαθεματική, ενώ οι δραστηριότητες έχουν παιγνιώδη μορφή. Προκειμένου να εκπληρωθούν οι παραπάνω στόχοι θα χρησιμοποιηθούν διαφορετικές εκπαιδευτικές τεχνικές:

- Ερωτήσεις-απαντήσεις

- Συζήτηση
- Δραματοποίηση – Παντομίμα - Μιμική – Αυτοσχεδιασμός
- Μελέτη τριών περιπτώσεων
- Εκπαιδευτική/εικονική επίσκεψη
- Δυναδική εργασία, ομαδική εργασία, ατομική αναζήτηση
- Εκπαίδευση μέσα από την τέχνη

1.5 Εκτιμώμενη διάρκεια

Το σενάριο μπορεί να διαρκέσει μία εβδομάδα. Η διάρκεια εξαρτάται από το ενδιαφέρον των παιδιών, τις προτάσεις τους και το γενικότερο σχεδιασμό του προγράμματος της νηπιαγωγού.

Για να πραγματοποιηθεί το σενάριο τα παιδιά θα πρέπει να γνωρίζονται καλά μεταξύ τους και να έχει ήδη δημιουργηθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συντροφικότητας στην τάξη. Επίσης, θα πρέπει να είναι εξοικειωμένα με μορφές δραματικής τέχνης, όπως ο αυτοσχεδιασμός, η παντομίμα, η μιμική, η εκφραστική κίνηση, ο χορός και η δραματοποίηση αυτοσχεδίων ιστοριών.

Συνεπώς, προτείνουμε την πραγματοποίηση του σεναρίου στο μέσον ή προς το τέλος της σχολικής χρονιάς, αν συνδεθεί με παράσταση της τάξης ως τελικό αποτέλεσμα.

2) ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

2.1 Γενική Περιγραφή

Πρώτη μέρα

1^η Δραστηριότητα «Ποιος είναι;»

Περιγραφή: Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο και η νηπιαγωγός τοποθετεί στο κέντρο του ένα κουτί με χαρτάκια. Στα χαρτάκια αναγράφονται τα ονοματεπώνυμα των παιδιών. Κάθε παιδί παίρνει ένα χαρτάκι, το βλέπει κρυφά και, στη συνέχεια, μπαίνει στο κέντρο του κύκλου και περιγράφει με παντομίμα το συμμαθητή του που είναι γραμμένος στο χαρτάκι που κρατά. Τα υπόλοιπα παιδιά καλούνται να μαντέψουν για ποιον πρόκειται.

Στο τέλος της δραστηριότητας συζητάμε μαζί με τα παιδιά για το πόσο εύκολο ήταν να περιγράψουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των συμμαθητών τους (γυαλιά, ρούχα, μαλλιά) και πόσο δύσκολο να αποδώσουν μη λεκτικά –και να γίνει σαφές το μήνυμα από τα άλλα παιδιά- το χαρακτήρα, τα ενδιαφέροντα και άλλα προσωπικά τους στοιχεία (π.χ. έχει δύο αδέρφια, έχει πολλούς φίλους, το σπίτι του είναι δίπλα στο νηπιαγωγείο).

Στόχος: Η δραστηριότητα αυτή ενισχύει την παρατηρητικότητα των παιδιών αλλά και την περαιτέρω γνωριμία τους.

Διάρκεια: 30-60 λεπτά. Η διάρκεια της δραστηριότητας εξαρτάται από τον αριθμό των παιδιών που υπάρχουν στην τάξη αλλά και από τη συζήτηση που θα αναπτυχθεί.

Τεχνική: Επιλέγεται η τεχνική της παντομίμας (σιωπηλή δραματοποίηση) έτσι ώστε τα παιδιά να εξοικειωθούν με τη μη λεκτική έκφραση των χαρακτηριστικών ενός ατόμου με όλο τους το σώμα. Ενθαρρύνονται από τη νηπιαγωγό να επινοήσουν μορφασμούς, χειρονομίες, κινήσεις προσώπου και σώματος για να αποδώσουν όσο γίνεται πιο πιστά τα εξωτερικά χαρακτηριστικά αλλά και το χαρακτήρα του συμμαθητή τους, τον τρόπο που κινείται ή στέκεται.

Υλικό: Χαρτάκια με το ονοματεπώνυμο των παιδιών.

Δεύτερη μέρα

2^η Δραστηριότητα «Χωρισμός σε ομάδες με γεωμετρικά σχήματα»

Περιγραφή: Η νηπιαγωγός έχει βάλει σε σακουλάκι ζωγραφισμένα πάνω σε μικρό χαρτί γεωμετρικά σχήματα (τετράγωνο, τρίγωνο, κύκλο, ορθογώνιο σε διαφορετικά μεγέθη) και τα παιδιά διαλέγουν από ένα. Το κάθε σχήμα υπάρχει σε τρία αντίτυπα έτσι ώστε τα παιδιά που τραβούν το ίδιο σχήμα να

σχηματίζουν ομάδες των τριών ατόμων. (Ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών που έχουμε στην τάξη πρέπει να προβλέψουμε ακριβώς πόσες τριάδες μπορούν να σχηματιστούν και πιθανόν, αν δεν είναι ακριβής ο αριθμός, να προσθέσουμε ή να αφαιρέσουμε κάποιο χαρτάκι).

Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός ζητάει από τις ομάδες να συζητήσουν «αν είχε συναισθήμα το σχήμα τους, ποιο θα ήταν αυτό». Επισημαίνει ότι το σχήμα μπορεί να προκαλεί πάνω από ένα συναισθήμα ή διαφορετικά συναισθήματα σε κάθε παιδί.

Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συναισθημάτων από κάθε ομάδα, αρχικά μέσα από μιμική και, στη συνέχεια, τα παιδιά εξηγούν λεκτικά γιατί επέλεξαν να αποδώσουν το συγκεκριμένο συναισθήμα. Η κάθε ομάδα μπορεί να αποδώσει περισσότερα από ένα συναισθήματα είτε σε συνεργασία είτε το κάθε παιδί αποδίδει το δικό του συναισθήμα.

Στόχος: Τα παιδιά αναγνωρίζουν τα γεωμετρικά σχήματα και τα συγκρίνουν μεταξύ τους. Αναπτύσσουν τις εκφραστικές δυνατότητες του προσώπου τους για την απόδοση ενός συναισθήματος και κατανοούν ότι ένα ερέθισμα μπορεί να προκαλέσει διαφορετικά συναισθήματα στον καθένα. Συνειδητοποιούν ότι δεν είναι πάντα εύκολη η ανάγνωση των συναισθημάτων και χρειάζεται αυξημένη παρατηρητικότητα.

Διάρκεια: 30-60 λεπτά.

Τεχνική: Πρόκειται για ομαδική δραστηριότητα η οποία ενισχύει τις ανταλλαγές και τη συνεργασία εφόσον τα παιδιά ανταλλάσσουν απόψεις για να καταλήξουν σε κοινή συμφωνία σχετικά με το σχηματισμό των τριμελών ομάδων. Η μιμική ενισχύει τις εκφραστικές δυνατότητες του προσώπου. Το πρόσωπο συγκεντρώνει τα περισσότερα όργανα/ αισθήσεις του ανθρώπινου σώματος μέσα από τα οποία επικοινωνεί. Είναι η πιο εκφραστική περιοχή του σώματος.

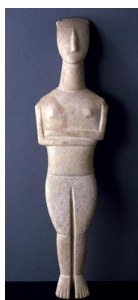
Υλικό: Χαρτάκια με τα γεωμετρικά σχήματα.

Τρίτη μέρα

3^η Δραστηριότητα «Οι ιστορίες τριών αρχαίων Ελλήνων»

Περιγραφή: Η νηπιαγωγός μοιράζει σε κάθε τριμελή ομάδα, που δημιουργήθηκε την προηγούμενη ημέρα, τρεις εικόνες από γλυπτά της κυκλαδικής, αρχαϊκής και κλασικής περιόδου δίνοντας κάποιες πρώτες πληροφορίες για την προέλευσή τους.

- Το πρώτο ειδώλιο είναι μια γυναικεία μορφή από μάρμαρο της πρωτοκυκλαδικής II περιόδου (2800-3200 π.Χ.). Πρόκειται για μια λυρόσχημη κεφαλή με μακριά τριγωνική μύτη, έντονη κλίση των ώμων και λεπτούς βραχίονες, μικρά και απομακρυσμένα στήθη, εγχάρακτη μέση, μικρό ηβικό τρίγωνο και καμπύλους γλουτούς (<http://www.cycladic.gr>).

- Η δεύτερη εικόνα απεικονίζει το άγαλμα του Κούρου από ναξιακό μάρμαρο αρχαϊκής περιόδου (600 π.Χ.). Τα μαλλιά του απλώνονται πίσω από το κεφάλι σε πλεξούδες και συγκρατούνται με ταινία που είναι δεμένη πίσω σε κόμπο. Το στήθος του είναι πλατύ και η μέση στενή. Οι μυώνες της κοιλιάς τονίζονται με αυλακιές. Προβάλλει το αριστερό σκέλος και έχει τα χέρια κατεβασμένα, με τη δεξιά γροθιά να ακουμπά στο μηρό. Στο πρόσωπό του μπορούμε να διακρίνουμε κάποια έκφραση (<http://www.namuseum.gr> και <http://odysseus.culture.gr>).

- Στην τρίτη εικόνα απεικονίζεται το χάλκινο άγαλμα του Δία ή του Ποσειδώνα της κλασικής περιόδου (460 π.Χ.). Ο θεός παριστάνεται όρθιος, γυμνός, σε ευρύ διασκελισμό. Τεντώνει μπροστά το αριστερό χέρι, ενώ με το ανυψωμένο δεξί πιθανόν κρατούσε τον κεραυνό ή την τρίαινα (στην πρώτη περίπτωση ταυτίζεται με το Δία, που είναι και το πιθανότερο, ενώ στη δεύτερη με τον Ποσειδώνα). Το άγαλμα αποδίδει θαυμάσια την κίνηση και τη διάπλαση του κορμιού. Παρά την αυστηρότητα της μορφής, η κίνηση είναι έντονη και η απόδοση των ανατομικών λεπτομερειών ιδιαίτερα επιτυχής. Η γενειάδα του θεού είναι πλούσια και τα μακριά μαλλιά του μαζεύονται σε πλεξίδες γύρω από το κεφάλι, ενώ μπροστά πέφτουν σε κομπούς βοστρύχους γύρω από το μέτωπο. Τα μάτια του, που δεν σώζονται, ήταν ένθετα από άλλο υλικό. Είναι ένα έξοχο δείγμα του αυστηρού ρυθμού της αρχαίας ελληνικής πλαστικής (<http://www.namuseum.gr> και <http://odysseus.culture.gr>).

Η νηπιαγωγός ζητάει από τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά την πρώτη εικόνα και να αναπαραστήσουν με το σώμα τους το γλυπτό, ενώ με το πρόσωπό τους να αποδώσουν την έκφραση. Αποφεύγει την επίδειξη έτσι ώστε τα παιδιά να μη λειτουργήσουν μιμητικά ως προς την κίνηση της νηπιαγωγού αλλά να αναζητήσουν τη δική τους σωματική έκφραση. Στη συνέχεια, μέσα από ερωτήσεις και απαντήσεις ζητάει από τα παιδιά να περιγράψουν: Πώς αισθάνεστε έχοντας αυτή τη θέση του σώματος; Τι σας ευχαριστεί, τι σας δυσκολεύει; Γιατί είναι ακίνητο το σώμα και έχει τα χέρια κολλημένα πάνω του; Είναι γυναίκα ή άντρας; Πώς το καταλάβατε αυτό; Τι μπορεί να αισθανόταν αυτή η γυναίκα εκείνη την εποχή; Ποιες θα ήταν οι σκέψεις της; Από τι υλικό είναι φτιαγμένη; Πού έχετε δει μάρμαρο; Πώς φαντάζεστε τους ανθρώπους/ τον κόσμο εκείνης της εποχής; Πώς ζούσαν τα παιδιά τότε; Τι είδους παιχνίδια έπαιζαν; Πώς ήταν τα σπίτια; Τα ζώα, τα φυτά; Τι έτρωγαν; Οι ερωτήσεις μπορούν να προσανατολιστούν ανάλογα με τα θέματα που ενδιαφέρουν τα παιδιά.

Η ίδια διαδικασία γίνεται και με τις υπόλοιπες εικόνες επικεντρώνοντας τη συζήτηση στην κίνηση του ανθρώπινου σώματος, στα μέλη του, στα ανατομικά χαρακτηριστικά, στην έκφραση του προσώπου. Για παράδειγμα, μπορούμε να ρωτήσουμε: Ποια είναι η επόμενη κίνηση που θα έκανε ο Κούρος ή ο

Δίας; Τι θα μπορούσε να κρατάει στο χέρι; Αν υπήρχε κάποιος απέναντι, τι θα συζητούσαν;

Η δραστηριότητα συνεχίζει με 5λεπτη συζήτηση των παιδιών μέσα στις ομάδες τους για το ποιο γλυπτό προτιμάει ο καθένας και γιατί. Μετά τη συζήτηση, ως ομάδα θα συμφωνήσουν στην επιλογή ενός γλυπτού, θα του δώσουν όνομα και θα συνθέσουν μια ιστορία σχετικά με τη ζωή του: πού ζούσε, ποιοι ήταν οι φίλοι του, τι δουλειά έκανε, τι ρούχα φορούσε, τι του άρεσε, ποια ήταν η οικογένειά του κ.λπ. Τέλος, η κάθε ομάδα θα παρουσιάσει με δραματοποίηση στην ολομέλεια των παιδιών την ιστορία αυτού του αρχαίου Έλληνα.

Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με ομαδική συζήτηση/ αναστοχασμό πάνω στις δραματοποιημένες ιστορίες σχετικά με το περιεχόμενο, τις διαφορές και τα κοινά σημεία στις ιστορίες των αρχαίων Ελλήνων, κάνοντας αναφορά και στις προσωπικές ιστορίες των παιδιών της τάξης.

Στόχος: Η αρχαία ελληνική τέχνη είναι αφιερωμένη κυρίως στον άνθρωπο αποδίδοντάς του μια εξιδανικευμένη εικόνα και όχι μια ρεαλιστική αναπαράστασή του. Με αυτόν τον τρόπο οι αρχαίοι ήθελαν να εξυμνήσουν το σώμα και το πνεύμα. Μελετώντας τη χρονολογική εξέλιξη της αναπαράστασης του ανθρώπινου σώματος βλέπουμε την αναζήτηση της ανθρώπινης κίνησης στα γλυπτά. Μεταβαίνουμε από την αυστηρή σχηματικότητα της Γεωμετρικής περιόδου προς ένα περισσότερο φυσιοκρατικό και ανθρωποκεντρικό μοντέλο. Το σώμα δεν είναι πια στημένο σε έναν κάθετο άξονα, η διάταξη των μυών δίνεται με ακρίβεια και χωρίς υπερβολή, τα χέρια σιγά σιγά ξεκολλούν από το σώμα.

Χρησιμοποιούμε τις τρεις εικόνες, δίνοντας κάποιες γενικές πληροφορίες, ως αφετηρία για να ενεργοποιήσουμε τη φαντασία των παιδιών και να αναζητήσουμε την προσωπική εμπειρία και γνώση των παιδιών πάνω στο θέμα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, το οποίο θα δουλέψουν στη συνέχεια. Ενθαρρύνουμε την έκφραση του λόγου, της σκέψης τους και των συναισθημάτων, προωθούμε τη συνεργατικότητα και την επικοινωνία μέσα στις ομάδες επιστρατεύοντας παράλληλα τις αισθήσεις και την παρατηρητικότητά τους. Τα παιδιά εξετάζουν ομοιότητες και διαφορές, και τα βοηθάμε να περιγράφουν με ακρίβεια αυτό που παρατηρούν, έτσι ώστε όλοι να έχουμε μία ξεκάθαρη εικόνα της περιγραφής τους ακολουθώντας έναν επιστημονικό τρόπο εργασίας (Τσελφές και Μουστάκα, 2004). Επικεντρώνουμε, επίσης, την προσοχή των παιδιών στην ποιότητα της ανθρώπινης κίνησης.

Διάρκεια: 2 ώρες.

Τεχνική: Η τεχνική της εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη ενθαρρύνει τις διερευνήσεις των παιδιών για την κατανόηση του κόσμου και του εαυτού τους. Ενεργοποιούνται οι αισθήσεις τους, αποδίδονται η σκέψη και τα συναισθήματά τους με ένα διαφορετικό τρόπο, ενώ παράλληλα τα παιδιά αξιοποιούν τα εκφραστικά τους μέσα.

Η μελέτη των τριών περιπτώσεων επιλέχθηκε ως τεχνική για να μελετηθεί σε βάθος το θέμα μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα και να μπορέσουν τα παιδιά να αφοσιωθούν σε αυτό. Μέσα σε κάθε γλυπτό κρύβονται άνθρωποι και αντιλήψεις, μύθοι και ολόκληρες εποχές από τη ζωή των αρχαίων χρόνων (Ντεκάστρο, 2009). Η χρήση των εικόνων συμβάλει στον εμπλουτισμό των γνώσεων των παιδιών για τον αρχαίο κόσμο, στην εξοικονόμηση χρόνου, στην ενεργοποίηση της φαντασίας, στην αύξηση της παρατηρητικότητας, ενώ παράλληλα διευκολύνει την επεξεργασία του θέματος.

Η τεχνική ερωτήσεις-απαντήσεις έχει στόχο τα παιδιά να στοχαστούν πάνω στο θέμα και να διευκολυνθεί η επικοινωνία και η συμμετοχή τους. Επιπλέον, τα παιδιά όταν μιλούν για τις παρατηρήσεις τους, δίνουν πληροφορίες και στη νηπιαγωγό για το τι σκέφτονται και τι γνωρίζουν.

Η συζήτηση σε μικρές ομάδες δίνει τη δυνατότητα να μιλήσουν όλα τα παιδιά, να ενισχυθούν οι ανταλλαγές και να αναπτυχθεί ένα κλίμα συνεργατικότητας.

Η δραματοποίηση μιας ιστορίας βοηθάει τα παιδιά να αντιληφθούν καλύτερα τις συνθήκες και να δουν τις επιλογές τους με μία άλλη ματιά.

Η τεχνική της συζήτησης στην ολομέλεια συμβάλει στη λεπτομερή προσέγγιση του θέματος, στην

ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και του «μαθαίνω να ακούω» μέσα από την παρουσίαση διαφορετικών απόψεων από όλα τα παιδιά.

Υλικό: Φωτογραφίες γλυπτών από το διαδίκτυο.

Τέταρτη μέρα

4^η Δραστηριότητα «Εικονική ή πραγματική επίσκεψη σε μουσεία»

Περιγραφή: Αν υπάρχει η δυνατότητα, οργανώνουμε επίσκεψη σε αρχαιολογικό μουσείο. Στην αντίθετη περίπτωση χρησιμοποιούμε τον Η/Υ για πρόσβαση στο διαδίκτυο και επισκεπτόμαστε εικονικά τους χώρους των αρχαιολογικών μουσείων (βλ. βιβλιογραφία). Αν δεν υπάρχει Η/Υ στο νηπιαγωγείο ή πρόσβαση στο διαδίκτυο, αναζητάμε εικονογραφημένα βιβλία από μουσεία. Νηπιαγωγός και παιδιά παρατηρούν και συζητάν για τα εκθέματα συγκρίνοντάς τα με τους τρεις αρχαίους Έλληνες και κάνοντας αναφορά στις ιστορίες που δημιούργησαν. Στη συνέχεια, η νηπιαγωγός ζητάει από τα παιδιά να παρατηρήσουν σκηνές που απεικονίζονται σε ερυθρόμορφα ή μελανόμορφα αγγεία (στις σκηνές αυτές υπάρχουν πάνω από δύο φιγούρες). Συζητάμε για τις λεπτομέρειες των παραστάσεων, για το πώς απεικονίζονται οι μορφές, μελετάμε την κίνηση και την έκφραση των προσώπων τους. Τα παιδιά πειραματίζονται ελεύθερα με το σώμα τους και προσπαθούν να αποδώσουν τις διαφορετικές κινήσεις και εκφράσεις που βλέπουν στις παραστάσεις, στην αρχή στατικά και, στη συνέχεια, εξελίσσοντας την κίνηση, σαν να ζωντανεύει η παράσταση που βλέπουν στο αγγείο.

Στόχος: Η επαφή με έργα τέχνης μέσα από πραγματική ή εικονική επίσκεψη ανατροφοδοτεί την έμφυτη περιέργεια και εξερευνητική στάση του παιδιού. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εξωτερικεύσουν τις αντιδράσεις τους απέναντι στα έργα και να αναζητήσουν πιθανές σχέσεις ανάμεσα στα δικά τους συναισθήματα και αυτά των καλλιτεχνών, να βρουν αναλογίες ανάμεσα στην εποχή που έζησαν οι καλλιτέχνες και τη δική τους ζωή, και γενικότερα ενισχύουμε την κατανόηση προς τους άλλους ανθρώπους και τους άλλους πολιτισμούς. Διευκολύνουμε τα παιδιά να προσδιορίσουν τα κύρια συστατικά ενός έργου (υλικό, χρώματα, θέμα). Τα παιδιά βελτιώνουν τις δεξιότητές τους στη χρήση του Η/Υ ως μέσο για να ανακαλύψουν γνώσεις και πληροφορίες.

Διάρκεια: 1 ώρα.

Τεχνική: Η αξιοποίηση του Η/Υ ως γνωστικό εργαλείο βοηθάει τα παιδιά να το χρησιμοποιήσουν ως υποστηρικτικό εργαλείο για τις δραστηριότητές τους, να αναζητήσουν πληροφορίες και να ανακαλύψουν γνώσεις. Υποστηρικτικά δουλεύει όταν είναι αδύνατη η επιτόπια επίσκεψη σε κάποιο χώρο. Η επίσκεψη σε μουσείο συνδέει τα παιδιά με την πολιτιστική τους κληρονομιά και την εξέλιξη του κόσμου.

Υλικό: Η/Υ και, αν χρειάζεται, εκτυπωτής.

Πέμπτη μέρα

5^η Δραστηριότητα «Ο χορός των αρχαίων Ελλήνων»

Περιγραφή: Τα παιδιά, στις αρχικές τους ομάδες των τριών ατόμων και έχοντας μπροστά τους τις τρεις εικόνες, συμφωνούν για το ποιο ρόλο (αρχαίο Έλληνα) θα αναλάβει το καθένα μέσα στην ομάδα. Στη συνέχεια, τους ζητάμε να ξεκινήσουν από την αρχική θέση του αγάλματος και να αυτοσχεδιάσουν με κινήσεις συνθέτοντας μία χορογραφία και οι τρεις μαζί. Ο αυτοσχεδιασμός μπορεί να διαρκέσει όσο τα παιδιά βρίσκουν ενδιαφέρον. Μπορούμε στην πορεία να παίζουμε μουσικά κομμάτια διαφορετικού είδους, στιλ, εποχής και να δούμε την επίδραση που έχει η μουσική στη χορογραφία τους.

Στόχος: Να ανακαλύψουν τα παιδιά τους προσωπικούς τους ρυθμούς: πότε το σώμα είναι ακίνητο και πότε εν κινήσει. Να αντιληφθούν τον εαυτό τους και τους άλλους γύρω τους. Να εξερευνήσουν το χώρο μέσα στην ομάδα των τριών χορευτών. Να εξελίξουν προηγούμενες κινητικές εμπειρίες τους και να προβούν σε νέες εξερευνήσεις των δυνατοτήτων τους. Να εκφραστούν δημιουργικά με το σώμα τους.

Διάρκεια: 15-20 λεπτά.

Τεχνική: Ο κινητικός ομαδικός αυτοσχεδιασμός βοηθάει στην έκφραση των συναισθημάτων, στην προοδευτική συνειδητοποίηση του σώματος και των δυνατοτήτων του σε σχέση με τα σώματα των άλλων παιδιών και την τοποθέτησή του μέσα στο χώρο, καθώς και στη μη λεκτική συνεργασία των παιδιών.

Υλικό: Διάφορα μουσικά κομμάτια και οι εικόνες των γλυπτών.

6^η Δραστηριότητα «Αρχαίες ελληνικές παραστάσεις»

Περιγραφή: Το ταξίδι στην αρχαία Ελλάδα ολοκληρώνεται με τις παραστάσεις. Σε κάθε ομάδα δίνουμε χαρτί του μέτρου και υλικό για ζωγραφική. Ζητάμε από τα παιδιά να ξαπλώσουν πάνω στο χαρτί και να πάρουν με το σώμα τους μία στάση, σαν αυτές που είδαν στα αγγεία, με την οποία θα ήθελαν να αποδώσουν τον αρχαίο Έλληνα που αντιπροσωπεύουν. Σε κάθε ομάδα τα παιδιά συνεργάζονται για να σχεδιάσουν τα τρία περιγράμματα, το ένα δίπλα από το άλλο. Στη συνέχεια, το κάθε παιδί κόβει το περίγραμμά του και το ζωγραφίζει ελεύθερα (κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής μπορεί να υπάρχει μουσική συνοδεία για να ενεργοποιηθεί περισσότερο η φαντασία των παιδιών).

Μόλις ολοκληρωθεί η ζωγραφική, η νηπιαγωγός ζητάει να ενωθούν οι διπλανές ομάδες και να γίνουν μία ομάδα των έξι ατόμων. Σε κάθε νέα ομάδα μοιράζει ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου. Τα έξι παιδιά συμφωνούν για το πώς θα τοποθετήσουν τις φιγούρες που έκαναν πάνω στο χαρτί του μέτρου, έτσι ώστε να σχηματίσουν μία παράσταση, σαν αυτές που είδαν στα αγγεία. Κollάνε τις φιγούρες πάνω στο χαρτί και όλοι μαζί συνθέτουν μία νέα ιστορία για τα έξι άτομα που απεικονίζονται. Η νηπιαγωγός μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά στη σύνθεση της ιστορίας αναρτώντας χαρτιά με τις ερωτηματικές λέξεις: Ποιοι; (ποιοι είναι, ποια είναι τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά, ποια είναι η οικογένειά τους, ποιο το επάγγελμα κ.λπ.). Πού; (πού ζουν, πώς είναι το σπίτι τους, πώς είναι το γύρω περιβάλλον τους κ.λπ.). Πότε; (σε ποια εποχή ζουν, ποια στιγμή της ημέρας γίνεται αυτή η σκηνή, σε ποια εποχή του χρόνου κ.λπ.). Τι; (τι κάνουν, τι σκέφτονται, τι λένε, τι τους αρέσει κ.λπ.). Γιατί; (γιατί είναι μαζί, γιατί έχουν αυτή τη στάση κ.λπ.). Τέλος, η κάθε ομάδα δίνει έναν τίτλο στην ιστορία της και αναρτά την παράσταση στον τοίχο.

Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των ιστοριών (μέσω δραματοποίησης) σε όλη την τάξη και την τελική συζήτηση. Τη συζήτηση μπορεί να την ξεκινήσει η νηπιαγωγός συνδέοντας αρχικά τις ιστορίες που παρουσιάστηκαν μεταξύ τους (ομοιότητες, διαφορές, θεματολογία, αξίες, μηνύματα κ.λπ.), αλλά και με το θέμα που διερεύνησαν αυτή την εβδομάδα.

Η δραματοποιημένες ιστορίες μπορούν να παρουσιαστούν στους γονείς, στα παιδιά της διπλανής τάξης ή του διπλανού σχολείου. Αν το ενδιαφέρον των παιδιών για το θέμα παραμένει αμείωτο, η νηπιαγωγός προτείνει δραστηριότητες για την σκηνική παρουσίαση των ιστοριών. Το σκηνικό της κάθε ιστορίας περιλαμβάνει, πέρα από τις παραστάσεις που δημιούργησαν τα παιδιά στο χαρτί του μέτρου, κουστούμια, σκηνικά αντικείμενα, φωτισμό, μακιγιάζ, μουσική κ.λπ. Με αυτόν τον τρόπο προκύπτει μία ολοκληρωμένη παράσταση για το τέλος της σχολικής χρονιάς.

Στόχος: Να εκφράσουν τα βιώματα και τα συναισθήματά τους μέσα από τη ζωγραφική και τη δραματοποίηση, να επινοήσουν και να συνεργαστούν για τη δημιουργία ενός τελικού προϊόντος (ιστορία, παράσταση), να συνδέσουν τις εμπειρίες τους σε ένα κοινό αποτέλεσμα.

Διάρκεια: 1.30-2 ώρες.

Τεχνική: Η ζωγραφική βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα, τη φαντασία και την αισθητική τους. Η ομαδική εργασία και η παρουσίαση των δημιουργιών σε όλη την τάξη αποσκοπεί στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της ικανότητάς τους στην επίλυση προβλημάτων. Η δραματοποίηση μιας ιστορίας και η ερμηνεία ρόλων συμβάλει στην εξωτερίκευση των εσωτερικών σκέψεων, στην ομαδική έκφραση και επικοινωνία. Για την τελική συζήτηση/ αξιολόγηση βλέπε στην ενότητα 3 Αξιολόγηση.

Υλικό: Χαρτί του μέτρου, υλικό για ζωγραφική (μαρκαδόρους, νερομπογιές, δακτυλομπογιές κ.ά.), κόλλες, ψαλίδια, μουσικά κομμάτια, χαρτιά Α4 με τις λέξεις Ποιοι, Πού, Πότε, Τι, Γιατί.

Έκτη μέρα

7^η Δραστηριότητα «Αξιολόγηση»

Περιγραφή: Για την τελική αξιολόγηση βλέπε παρακάτω στην ενότητα 3.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Ζαχάρος, Κ. (2007). *Οι μαθηματικές έννοιες στην προσχολική εκπαίδευση και η διδασκαλία τους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καλαντζή, Φ. (2010). *Τα συναισθήματα πάνε στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Άγκυρα.
- Ντεκάστρο, Μ. (2009). *Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Τα μνημεία και τα έργα των ανθρώπων. Οδηγός για παιδιά και νέους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. (επιστ. επιμ.) (1989). *Το πνεύμα και το σώμα*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού – Ελληνικό Τμήμα Ι.C.O.M.
- Τσελφές, Β., & Μουστάκα, Μ. (2004). Σχετικά με τη δύση της διδασκόμενης επιστήμης στα παιδιά της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας. *Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών, Έρευνα και Πράξη, Αφιέρωμα στο νηπιαγωγείο*, 7: 12-18. Ε.ΔΙ.Φ.Ε. Αθήνα: Γρηγόρης.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ./Π.Ι. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Υπουργική Απόφαση 21072β/Γ2. *Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και αναλυτικά προγράμματα σπουδών (Α.Π.Σ.) Προσχολικής Αγωγής*. Φ.Ε.Κ.304/13.03.2003, τεύχος Β'.

Ιστοσελίδες

- Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης: <http://www.cycladic.gr>
- Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: <http://www.namuseum.gr>
- Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού: <http://www.yppo.gr> και <http://www.culture.gr>
- Οδυσσεύς, κόμβος του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού: <http://odysseus.culture.gr>

2.2 Υλικοτεχνική Υποδομή

Η υλικοτεχνική υποδομή περιγράφεται σε κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά.

3) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Σε όλη την πορεία του παιδαγωγικού σεναρίου ακολουθούμε τη διαμορφωτική αξιολόγηση, μέσα από τη συζήτηση με τα παιδιά, τα ερωτήματα που προκύπτουν και τις δημιουργίες που συνθέτουν, με στόχο την αναδιαμόρφωση των δραστηριοτήτων της επόμενης μέρας. Η νηπιαγωγός κρατάει σημειώσεις από τη συζήτηση σε κάθε δραστηριότητα αλλά και από τις αντιδράσεις/ σχόλια των παιδιών, έτσι ώστε να επεξεργαστεί θέματα για επίλυση ή για περαιτέρω διερεύνηση στην τελική αξιολόγηση.

Η τελική αξιολόγηση προτείνεται να γίνει την τελευταία μέρα μέσα από εποικοδομητική συζήτηση προκειμένου να ελέγξει η νηπιαγωγός:

- αν αναπτύχθηκαν οι οριζόντιες ικανότητες των παιδιών, και συγκεκριμένα η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η ανάληψη πρωτοβουλιών, η επικοινωνία, η συνεργατικότητα, η διαπολιτισμική δεξιότητα και η εξοικείωση με τις τέχνες,
- αν οι επιμέρους στόχοι της σε επίπεδο γνώσεων, ικανοτήτων και στάσεων επιτεύχθηκαν,
- ποιους προσωπικούς στόχους κάλυψαν τα παιδιά,
- αν υπάρχει ανάγκη για περισσότερη επεξεργασία ή επέκταση του θέματος.

Η νηπιαγωγός προκαλεί τη συζήτηση, διατυπώνοντας ερωτήσεις όπως «Τι σας άρεσε περισσότερο και γιατί;», βοηθώντας τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, να μιλήσουν για τις εντυπώσεις τους από το ταξίδι στην αρχαία Ελλάδα αλλά και για το είδος των δραστηριοτήτων που έκαναν, για τη μεταξύ τους συνεργασία και για τις ιστορίες που συνέθεσαν. Τα συμπεράσματα για την ανάπτυξη των οριζόντιων ικανοτήτων μπορούν να προκύψουν και από την καθημερινή παρατήρηση των παιδιών από τη νηπιαγωγό.

Εναλλακτικά, αντί για συζήτηση, η νηπιαγωγός μπορεί να χρησιμοποιήσει την ομαδική ή ατομική ζωγραφική και να ζητήσει από τα παιδιά να ζωγραφίσουν τις εντυπώσεις τους από την εβδομάδα που

ταξιδέψανε. Μόλις ολοκληρώσουν τις ζωγραφιές τους, το κάθε παιδί παρουσιάζει στην ολομέλεια τη ζωγραφιά του, επεξηγώντας την.

Κατά τη διάρκεια αυτής της εβδομάδας, η νηπιαγωγός ή/ και τα παιδιά μπορούν να συλλέγουν φωτογραφίες (ή βιντεοσκοπημένες σκηνές) από στιγμιότυπα των δραστηριοτήτων. Οι φωτογραφίες αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε ως έναυσμα στην τελική αξιολόγηση, για να βοηθούν τα παιδιά να θυμηθούν στιγμές που βίωσαν, είτε ως υλικό το οποίο θα παρουσιαστεί στους γονείς μέσα από ένα άλμπουμ, ομαδικό κολλάζ ή βίντεο.

4) ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Οι δημιουργοί των σεναρίων – σχεδίων διδασκαλίας θα πρέπει να συμπληρώνουν μια υπεύθυνη δήλωση με το παρακάτω περιεχόμενο

«Με ατομική μου ευθύνη και σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 1599/1986, οι δημιουργοί του παρόντος εντύπου, δηλώνουμε ότι:

1. Το Σχέδιο Διδακτικό Σεναρίου που υποβάλλουμε είναι δικό μας πρωτότυπο δημιούργημα και δεν προσκρούει σε κανένα δικαίωμα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας τρίτων.
2. Δίνουμε το δικαίωμα και την άδεια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο θα ενεργεί κατά την απόλυτη και ελεύθερη κρίση του, να αξιοποιεί, να διαθέτει, να αναπαράγει ή να διανέμει το υποβληθέν Σχέδιο, ολόκληρο ή τμήμα του ή συντετμημένο ή ενσωματωμένο σε άλλο υλικό, για εκπαιδευτικούς και διδακτικούς σκοπούς, με κάθε πρόσφορο μέσο, ιδίως έντυπο ή ηλεκτρονικό»

B3: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

5) ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1.1 Τίτλος (Θέμα) σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας)

Εκλογές στο νηπιαγωγείο

Τα παιδιά διεξάγοντας εκλογές στο νηπιαγωγείο προσεγγίζουν πληρέστερα και βιωματικά την έννοια και τις λειτουργίες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να αποκτήσουν ορισμένες βασικές γνώσεις για το πολίτευμα της δημοκρατίας, την ιστορία, τη λειτουργία του, τη θέση του πολίτη σε αυτό, με αφορμή επίκαιρα γεγονότα όπως: α) ο εορτασμός της εξέγερσης του Πολυτεχνείου τη 17^η Νοεμβρίου 1973, β) η διεξαγωγή εκλογών για το Εθνικό, για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή για την Τοπική Αυτοδιοίκηση, γ) η συνέλευση συνδικαλιστικών οργανώσεων γονέων ή εκπαιδευτικών, δ) οι απεργιακές κινητοποιήσεις, διαδηλώσεις, καταλήψεις σχολείων (π.χ. στο γυμνάσιο των μεγαλύτερων αδελφών), ε) η εισαγωγή «αναγκών» και προβληματισμών από τη νηπιαγωγό (π.χ. Ποιος θα είναι ο αρχηγός της ομάδας; Τι θα κάνει ο αρχηγός; κ.ά.), στ) η ανάδειξη συζητήσεων μεταξύ παιδιών που ανέφεραν απόψεις, χαρακτηρισμούς, προτιμήσεις για κόμματα, πολιτικούς αρχηγούς (π.χ. Τι είναι ο πρωθυπουργός; Τι δουλειά κάνει; Πως γίνεται κανείς πρωθυπουργός; κ. ά.).

Η προσέγγιση του σχετικού θέματος μπορεί να εκταθεί σε μία εβδομάδα με ανάγνωση σχετικών κειμένων, επίσκεψη στο δημαρχείο και συζήτηση με το δήμαρχο, υποδοχή του προέδρου του συλλόγου γονέων ή του συλλόγου των εκπαιδευτικών στο σχολείο κ.ά. Εδώ παρουσιάζουμε μια πρόταση διδασκαλίας για τις δύο ημέρες επεξεργασίας του θέματος, αναδεικνύοντας τα βασικά του στοιχεία.

1.2 Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Γνωστικό/-ά αντικείμενο/-α του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας):

Παιδί και περιβάλλον. Ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση

Ιδιαίτερη Περιοχή του γνωστικού αντικείμενου

Γνώση του κοινωνικού περιβάλλοντος – Πολιτική κοινωνικοποίηση του παιδιού – Πολιτικές έννοιες

Συμβατότητα με το ΑΠΣ & το ΔΕΠΠΣ. Παιδί και περιβάλλον. Ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση

1.3 Σκοπός & Στόχοι του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας)

Γενικός Σκοπός: Τα παιδιά θα προσεγγίσουν την έννοια της δημοκρατίας και τη λειτουργία της εκλογικής διαδικασίας.

Οι επιμέρους στόχοι του Σχεδίου Διδασκαλίας κινούνται σε επίπεδα: α) γνώσεων (τα παιδιά μαθαίνουν για τους τρόπους εκλογής των ηγετών μιας ομάδας, για τον τρόπο διεξαγωγής των εκλογών σε δημοκρατικές κοινωνίες, και πληροφορούνται ιστορικά γεγονότα σχετικά με τη διαμόρφωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και την ιστορική του πορεία στη χώρα μας), β) στάσεων (αναπτύσσουν δημοκρατική στάση κατά τη διάρκεια όλου του σχεδίου διδασκαλίας ακούγοντας τους συμμαθητές τους, συνεργαζόμενα μαζί τους, διατυπώνοντας και υποστηρίζοντας με επιχειρήματα τις δικές τους θέσεις και επιλογές, αποδεχόμενα τη διατύπωση διαφορετικών από τη δική τους απόψεων και επιλογών), γ) ικανοτήτων γνωστικών – γλωσσικών- μαθηματικών (συμμετέχοντας σε δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής εκλογικού υλικού, συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία, καταμέτρησης των ψήφων κατά τη διεξαγωγή των εκλογών), κοινωνικών-πολιτικών (διαμορφώνοντας δημοκρατική συμπεριφορά), καλλιτεχνικών (δημιουργώντας υλικά που θα χρησιμοποιηθούν στα εκλογές τις του νηπιαγωγείου).

Επιμέρους Στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία. Επιχειρώντας μία διεπιστημονική – διακλαδική προσέγγιση του θέματος καταγράφονται οι στόχοι του Προγραμμάτων του ΔΕΠΠΣ για το Νηπιαγωγείο, που επιχειρείται να επιτευχθούν από τα παιδιά.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση

-Να γνωρίσουν το εγγύς ανθρωπογενές περιβάλλον συζητώντας για τις εκλογές, για τον τρόπο εκλογής βουλευτών, δημάρχων, προέδρων, τα καθήκοντά τους, τον τρόπο διοίκησης κ.ά.

-Να αναπτύξουν την αυτοεκτίμησή τους μέσω της ελεύθερης έκφρασης, διατύπωσης και υποστήριξης των απόψεων και προτιμήσεών τους, της ανάληψης ρόλων (υποψηφίου ή ψηφοφόρου).

-Να αναπτύξουν ικανότητες συνεργασίας για τον τρόπο διεξαγωγής της ψηφοφορίας, καταμέτρησης των ψήφων.

-Να συνειδητοποιούν τη μοναδικότητά τους εντοπίζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές στις απόψεις και τις επιλογές τους, να σέβονται τους άλλους ψηφοφόρους και συνυποψηφίους και τις απόψεις τους.

-Να προσεγγίζουν βασικές χρονικές έννοιες και να αντιλαμβάνονται τη χρονική ακολουθία: π.χ. τα στάδια της διαδικασίας των εκλογών, ιστορική πορεία των εκλογών (με βάση εικόνες ψηφοδελτίων, καρτών, διαδικασιών παλαιότερων εποχών), ιστορική πορεία της δημοκρατίας τα πολύ παλιά χρόνια, πριν, μετά κ.ο.κ. (με εικόνες από διάφορες χρονικές περιόδους).

-Να αναπαριστούν σύμφωνα με τη χρονική ακολουθία τη διαδικασία των εκλογών με τη βοήθεια σχετικών εικόνων ή να αναδιηγηθούν τις φάσεις των εκλογών της τάξης.

-Να αναπτύσσουν ενδιαφέρον για τα ιστορικά προβλήματα και διλήμματα των ανθρώπων σχετικά με τους τρόπους λήψης αποφάσεων και επιλογής των αρχηγών.

-Να συνειδητοποιούν ότι σε άλλους τόπους οι άνθρωποι διοικούνται διαφορετικά από ό,τι οι ίδιοι και να συζητούν κριτικά τις σχετικές πληροφορίες.

-Να εξοικειώνονται με βασικές ερευνητικές διαδικασίες συλλέγοντας στοιχεία για τις εκλογές από βιβλία, τύπο, διαδίκτυο, συνεντεύξεις.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Προφορική Επικοινωνία

-Να περιγράφουν υλικά και εικόνες σχετικά με τις εκλογικές διαδικασίες (αφίσες, ψηφοδέλτια, κάλπη, κ. ά.).

-Να διηγούνται εμπειρίες εκλογών, λήψης αποφάσεων στο σπίτι, στην ομάδα συνομιλήκων, στο σχολείο, από διαμαρτυρίες, πολιτικές συζητήσεις στο σπίτι.

-Να εξηγούν και να αιτιολογούν την άποψη, τη θέληση, τη βούληση για συγκεκριμένες επιλογές τους.

-Να συμμετέχουν σε συζητήσεις, να επιχειρηματολογούν υποστηρίζοντας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα διάφορων τρόπων λήψης αποφάσεων, ενώ κατά τον αγώνα λόγου οι συνυποψήφιοι διατυπώνουν με επιχειρήματα τις απόψεις τους για τα θέματα του νηπιαγωγείου.

-Να εμπλουτίζουν τον προφορικό τους λόγο με νέες λέξεις (ψήφος, κάλπη, δημοκρατία, εκλογές), να εντοπίζουν σύνθετες και παράγωγες λέξεις (ψήφος: ψηφοφορία, ψηφοδέλτιο, ψηφοφόρος, δήμος: δημοκρατία, δήμαρχος, δημοτικός).

Ανάγνωση

-Να αναγνωρίζουν διαφορετικές εκδοχές του γραπτού λόγου και της μεταφοράς μηνυμάτων μέσω της επεξεργασίας πολιτικών αφισών, φυλλαδίων, ψηφοδελτίων.

-Να διαβάζουν οικείες λέξεις (τα ονόματα των συμμαθητών τους) στον εκλογικό κατάλογο κατά την ψηφοφορία.

-Να ακούν και να κατανοούν μία διήγηση σχετική με εκλογές, δημοκρατία, λήψη αποφάσεων.

-Να αντλούν πληροφορίες από διάφορες πηγές, όπου συνυπάρχει γραπτός λόγος και εικόνα (π.χ. αφίσες, φυλλάδια, κομμάτων – παρατάξεων – υποψηφίων, ψηφοδέλτια).

-Να υιοθετούν βασικές συμβάσεις της ανάγνωσης (κατά την ανάγνωση των σχετικών κειμένων από τη νηπιαγωγό).

-Να χρησιμοποιούν τη βιβλιοθήκη της τάξης για πληροφορίες σχετικά με τις εκλογές, τη δημοκρατία, αρχηγούς χωρών (π.χ. πρίγκιπες και βασιλοπούλες στα παραμύθια). Να αναζητούν σχετικό υλικό και πληροφορίες σε εφημερίδες και περιοδικά.

Γραφή και γραπτή έκφραση

-Να κατανοήσουν τη σημασία της γραφής ως μέσου επικοινωνίας που απευθύνεται σε συγκεκριμένους κάθε φορά αναγνώστες και να δημιουργήσουν το δικό τους κείμενο (π.χ. επιστολή προς τον Δήμαρχο) υπαγορεύοντάς το στη νηπιαγωγό.

-Να γράφουν το όνομά τους όπως μπορούν υπογράφοντας στον «εκλογικό κατάλογο» κατά την ψηφοφορία.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

-Να οργανώνουν και να επεκτείνουν τις γνώσεις τους για τους αριθμούς απαριθμώντας τις ψήφους των υποψηφίων.

-Να αντιμετωπίζουν προβλήματα που θέτει η νηπιαγωγός κατά την καταμέτρηση των ψήφων (π.χ. Τι θα συμβεί αν ο Νίκος πάρει μία ψήφο ακόμη;

ΠΑΙΔΙ, ΕΚΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Εικαστικά

-Να πειραματίζονται με διάφορα υλικά και χρώματα για να κάνουν αφίσες των υποψηφίων.

-Να χρησιμοποιούν ποικίλα υλικά, ενδεχομένως και άχρηστα, για να κάνουν μικροκατασκευές (π.χ. κάλπη από χαρτόκουτο, φακέλους ψηφοδελτίων από χαρτί Α4).

-Να γνωρίζουν έργα ζωγραφικής που απεικονίζουν σκηνές από εκλογικές διαδικασίες, από αγωνιστικές κινητοποιήσεις.

-Να τυπώνουν τα ψηφοδέλτια (κάθε παιδί τυπώνει όσα θα χρησιμοποιήσει κατά την ψηφοφορία) χρησιμοποιώντας παιδικές σφραγίδες με τα σχέδια που επέλεξαν οι υποψήφιοι για διακριτικά των ψηφοδελτίων τους.

Μουσική

-Να τραγουδούν τραγούδια συνδεδεμένα με τη δημοκρατία.

-Να τραγουδούν ως μουσικό σήμα κάθε υποψηφίου το αγαπημένο του τραγούδι.

-Να δημιουργήσουν το δικό τους τραγούδι για τις εκλογές της τάξης χρησιμοποιώντας ονόματα και χαρακτηριστικά των υποψηφίων.

Δραματική Τέχνη

-Να εκφράζονται με το ελεύθερο δραματικό παιχνίδι αναλαμβάνοντας τους αντίπαλους ρόλους π.χ. σε μια διένεξη Δημάρχου – πολιτών για την καθαριότητα της γειτονιάς.

-Να εκφράζονται με το δημιουργικό δράμα παίζοντας δικές τους ή διασκευασμένες ιστορίες (π.χ. η επιλογή του ονόματος της Αθήνας, της πόλης μας, του σχολείου μας).

-Να εξοικειωθούν με το κουκλοθέατρο παίζοντας με αυτοσχέδιες κούκλες από κάνσον την ιστορία της χελώνας που ήθελε να γίνει αρχηγός, ή της σοφής ελιάς, ή μιμούμενοι τους υποψήφιους των εκλογών της τάξης τους.

ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

-Να εντοπίζουν γράμματα στο πληκτρολόγιο και να δημιουργούν ψηφοδέλτια γράφοντας το όνομα του υποψηφίου: κάθε παιδί γράφει όσα ψηφοδέλτια θα χρησιμοποιήσει κατά την ψηφοφορία.

-Να εντοπίζουν την εικόνα /το σχήμα που έχει επιλέξει για έμβλημά του κάθε υποψήφιος και να την επικοινωνούν στο ψηφοδέλτιό του: κάθε υποψήφιος δημιουργεί με αυτόν τον τρόπο τα δικά του ψηφοδέλτια.

-Να ταυτίζουν τον ηλεκτρονικό υπολογιστή με ένα εργαλείο που βοηθά στην εργασία και στην ενημέρωσή τους δημιουργώντας ψηφοδέλτια, ανευρίσκοντας εικόνες και βιντεοταινίες σχετικές με εκλογές, κοινοβούλια, διαμαρτυρίες, πολιτεύματα σε άλλους χώρους και χρόνους.

Σημειώστε αν αξιοποιούνται εκπαιδευτικά λογισμικά και υπηρεσίες των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ): Βιντεοσκοπημένα στιγμιότυπα από εκλογικές διαδικασίες, από τις συζητήσεις της Βουλής, από άλλα πολιτειακά συστήματα.

1.4 Προτεινόμενη Εκπαιδευτική μέθοδος

Αναφέρεται η Εκπαιδευτική Μέθοδος – Τεχνική που θα χρησιμοποιηθεί : Εμπλουτισμένη Διδασκαλία, Ερωτήσεις - Απαντήσεις, Παιχνίδι Ρόλων, Μελέτη Περίπτωσης, Προσομοίωση, Διεπιστημονική/διακλαδική Προσέγγιση, Διδασκαλία μέσα από τις πηγές

1.5 Εκτιμώμενη διάρκεια

Ωρα έναρξης: 09:00

Διάρκεια: Δύο ημέρες

Το σχέδιο διδασκαλίας που περιγράφεται εδώ εκτείνεται σε δύο ημέρες. Το ενδιαφέρον των παιδιών, οι αρχικές τους γνώσεις και εμπειρίες σχετικά με το θέμα, οι δυσκολίες και οι αδυναμίες τους, οι απορίες, οι ιδέες και οι αναδυόμενες δραστηριότητες, ο σχεδιαστικός προσανατολισμός των νηπιαγωγών αναμένεται να διαφοροποιήσουν τη διάρκεια του σχεδίου διδασκαλίας σε κάθε προσχολική τάξη.

6) ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ- ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

2.1 Γενική Περιγραφή

1^η ΗΜΕΡΑ: Συζήτηση για τη δημοκρατία, τον τρόπο λειτουργίας της την εκλογική διαδικασία, ανάγνωση σχετικών κειμένων, εικαστική και γραπτή έκφραση με αφορμή τον επίκαιρο εορτασμό της εξέγερσης του Πολυτεχνείου.

1^η δραστηριότητα: Η επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου

Περιγραφή: Η επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου μπορεί να αποτελέσει βασική αφορμή για αναφορά στο δημοκρατικό πολίτευμα, τις ιστορικές του καταβολές, την σημερινή πραγματικότητα, τη σύγκρισή του με άλλα πολιτεύματα. Η αφετηρία μιας τέτοιας συζήτησης μπορεί να είναι τα γεγονότα της εξέγερσης στο Πολυτεχνείο το 1973, τα οποία πρέπει να προσεγγιστούν στην ιστορική τους διάσταση και στην πολιτική τους σημασία: να αναφερθεί ότι οι δικτάτορες κατέλαβαν την εξουσία χωρίς να έχουν ψηφιστεί από το λαό καταργώντας τους ψηφισμένους εκπροσώπους του, να αναφερθούν οι απαγορεύσεις και η κατάλυση βασικών δικαιωμάτων των πολιτών, οι φυλακίσεις όσων διατύπωναν αντίθετη άποψη. Επειδή τα γεγονότα του Πολυτεχνείου έχουν αφενός ιστορική διάσταση και αφετέρου πολιτικό χαρακτήρα που τα παιδιά δεν είναι αναμενόμενο να γνωρίζουν, το κύριο βάρος ανήκει στη νηπιαγωγό. Η καλή επιλογή του εποπτικού υλικού που θα χρησιμοποιήσει και οι κατάλληλες ερωτήσεις προς τα παιδιά κατά την επεξεργασία του (π.χ. Τι δείχνει εδώ; Πώς αισθάνεται; Γιατί φωνάζει; Δεν φοβάται; Εσείς τι θα κάνατε στη θέση του;) θα κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον και την ενεργό συμμετοχή των παιδιών.

Στόχος: Τα παιδιά μέσα από τα ιστορικά του Πολυτεχνείου να γνωρίσουν τον αγώνα για τη δημοκρατία, για τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του δημοκρατικού πολίτη.

Διάρκεια: 30-35 λεπτά.

Τεχνική: Συζήτηση στον κύκλο με βάση το εποπτικό υλικό.

Υλικό: Εικόνες, φωτογραφίες και βιντεοσκοπημένα αποσπάσματα από την εξέγερση του Πολυτεχνείου. Σχετικά ηχογραφημένα ντοκουμέντα και τραγούδια.

2^η δραστηριότητα: Ανάγνωση κειμένων σχετικών με τη δημοκρατία

Η ανάγνωση σχετικών κειμένων που αφορούν την εξουσία, τον τρόπο επιλογής του αρχηγού (π.χ. Ρώσση-Ζαΐρη, Ρ. (2008). *Εγώ είμαι η αρχηγός*. Αθήνα: Ψυχογιός), τον τρόπο λήψης αποφάσεων ή και σχετικά ιστορικά γεγονότα (π.χ. Αρμενιάκου, Κ. (2007). *Η Κυρά-Δημοκρατία*. Αθήνα: Κέδρος· Ζαραμπούκα, Σ. (1978). *Στο δάσος*. Αθήνα: Κέδρος· Καλογεράκη, Μ. (2005). *Μαμά, τι Έγινε στο Πολυτεχνείο*; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα είναι δραστηριότητα που μπορεί να ακολουθεί τη συζήτηση και να επεκτείνει τους προβληματισμούς των παιδιών. Η νηπιαγωγός επιλέγει βιβλίο, όπως τα προτεινόμενα, με κατάλληλη εικονογράφηση και κατά την ανάγνωσή του διατυπώνει στα παιδιά ερωτήσεις κατανόησης (π.χ. Τι έγινε λοιπόν; Γιατί;) κρίσης (Ήταν σωστό αυτό που έγινε;), πρόβλεψης (Τι λέτε να γίνει μετά;). Βασική της επιδίωξη είναι να αναδείξει τον τρόπο επιλογής του αρχηγού μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, μέσα από παροχή δυνατότητας επιλογών και εκλογών. Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται η

μετάβαση από την εξέγερση του Πολυτεχνείου στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και ιδιαίτερα στην υπέρτατη έκφρασή της, την επιλογή ηγετών.

Στόχος: Τα παιδιά μέσω της ανάγνωσης από τη νηπιαγωγό λογοτεχνικού κειμένου προσεγγίζουν ζητήματα σχετικά με την επιλογή του αρχηγού στο δημοκρατικό πολίτευμα.

Τεχνική: Ανάγνωση λογοτεχνικού κειμένου από τη νηπιαγωγό και έμφαση στη συμμετοχική ανάγνωση με τα παιδιά. Εκπαίδευση μέσα από την Τέχνη.

Διάρκεια: 15 λεπτά.

Υλικό: Μπορούν να επιλεγεί εναλλακτικά ένα από τα παρακάτω λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά:

- Αρμενιάκου, Κ. (2007) *Η Κυρά-Δημοκρατία*. Αθήνα: Κέδρος.
- Ζαραμπούκα, Σ. (1978). *Στο δάσος*. Αθήνα: Κέδρος.
- Καλογεράκη, Μ. (2005). *Μαμά, τι έγινε στο Πολυτεχνείο*; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Ρώσση-Ζαΐρη, Ρ. (2008) *Εγώ είμαι η αρχηγός*. Αθήνα : Ψυχογιός.

3^η δραστηριότητα: Γνωριμία με το πολίτευμα της δημοκρατίας

Περιγραφή: Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται η γνωριμία με το πολίτευμα της δημοκρατίας στην ιστορική και σύγχρονη διάστασή του. Επιχειρώντας τη σύνδεση με τις δραστηριότητες που έχουν ήδη διεξαχθεί καλό είναι να συζητηθούν συγκριτικά τα χαρακτηριστικά των δύο πολιτευμάτων (δικτατορία - δημοκρατία) και να επιχειρηματολογήσουν τα παιδιά σχετικά με τις προτιμήσεις τους. Η συζήτηση σχετικά με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των δύο τύπων πολιτεύματος με παράλληλες αναφορές στον τρόπο λειτουργίας της τάξης και στις σχετικές εμπειρίες των παιδιών από τη σχολική και οικογενειακή ζωή (Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις; Ποιος είναι αρχηγός; Πώς ψήφισε η μαμά; κ.ά.) υποβοηθούν τη συζήτηση και κάνουν περισσότερο κατανοητά τα χαρακτηριστικά των δύο πολιτευμάτων. Η ιστορική αναδρομή στο πολίτευμα της δημοκρατίας μπορεί να ξεκινάει από την εκλογή του ονόματος και του προστάτη θεού της πόλης της Αθήνας, τη λειτουργία της Εκκλησίας του Δήμου με τη δυνατότητα όλων των πολιτών να μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους και να διεκδικούν την εκλογή τους στα αξιώματα της πόλης, τη χρήση των οστράκων ως πρώτων ψηφοδελτίων και να φθάνει μέχρι τη σύγχρονη εποχή με αναφορά στις περιπτώσεις εκλογών, στον τρόπο διεξαγωγή τους, στις θέσεις / αξιώματα που στελεχώνονται μέσα από αυτές και στη λειτουργία των προσώπων που εκλέγονται, στις περιπέτειες και τους κινδύνους που αντιμετώπισε η δημοκρατία αλλά και τους περιορισμούς της σε συγκεκριμένες ομάδες (π.χ. η θέση των δούλων στη αρχαία Αθήνα, η ψηφοφορία των γυναικών έως πρόσφατα). Αναφορές στη συνδικαλιστική δράση, στις μορφές διατύπωσης αιτημάτων στη δημοκρατία μπορούν να συζητηθούν και να προσεγγιστούν μέσω του θεατρικού παιχνιδιού. Έτσι, όροι όπως *δικτατορία, δικτάτορας, βασιλιάς, δημοκρατία, πρόεδρος, πρωθυπουργός, υπουργός, Βουλή, βουλευτής, κόμμα, νομάρχης, δήμαρχος, νόμος, συμβούλιο* μπορούν να συζητηθούν με τα παιδιά και να συνδεθούν με τα πρόσωπα με την επικαιρότητα. Επομένως, χρειάζεται κατάλληλο εποπτικό υλικό που φωτίζει τις διάφορες πτυχές του θέματος παρέχοντας στα παιδιά τη δυνατότητα να κάνουν περιγραφές, να απαντούν σε ερωτήσεις, να διατυπώνουν απορίες, να συμμετέχουν σε μια διδασκαλία διαλογικής μορφής με επίκεντρο τη συζήτηση για το δημοκρατικό πολίτευμα.

Στόχος: Τα παιδιά γνωρίζουν το πολίτευμα της δημοκρατίας ως προς τις ιστορικές του ρίζες, τα βασικά χαρακτηριστικά του και τις διαφορές τους από άλλα πολιτεύματα. Συνδέουν τις νέες γνώσεις από τις εμπειρίες τους για θέματα λήψης αποφάσεων σε οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο.

Διάρκεια: 30-35 λεπτά.

Τεχνική: Συζήτηση στον κύκλο με βάση το εποπτικό υλικό. Επειδή έχει προηγηθεί η σχετική συζήτηση και τα παιδιά έχουν πλέον εισαχθεί στο πνεύμα της δημοκρατίας είναι δυνατόν η νηπιαγωγός να δίνει σε ομάδες των τριών παιδιών σχετικές εικόνες και να τους ζητά να παρουσιάσουν σε όλη την τάξη αυτό που νομίζουν ότι δείχνει η εικόνα. Μπορεί να εφαρμοστεί και η ιδεοθύελλα ή καταγιγισμός ιδεών ζητώντας από τα παιδιά να που ή να αναπαραστήσουν ό,τι έρχεται στο νου τους ακούγοντας ορισμένες λέξεις: εκλογές, πρωθυπουργός, δήμαρχος,

πρόεδρος κ.ά.

Υλικό: Εικόνες από την αρχαία Αθήνα με τους αγορητές στο λόφο της Πνύκας, φωτογραφίες από το ελληνικό αλλά και από ξένα κοινοβούλια, από την περίοδο της δικτατορίας και από την εξέγερση του Πολυτεχνείου, ψηφοδέλτια, αφίσες και εκλογικό υλικό κομμάτων, παρατάξεων, υποψηφίων, εικόνες και βιντεοταινίες από τη διαδικασία της ψηφοφορίας κ.ά.).

4^η δραστηριότητα: Εικαστική προσέγγιση της δημοκρατίας

Περιγραφή: Τα παιδιά μπορούν να ζωγραφίσουν ελεύθερα ζωγραφική για αυτά που τους έκαναν εντύπωση από όσα ακούστηκαν όλη την ημέρα. Το πλούσιο εποπτικό υλικό και η κατάλληλη επεξεργασία του κατά τις δραστηριότητες που προηγήθηκαν είναι οι κυριότεροι παράγοντες που θα υποβοηθήσουν τη δημιουργικότητα των παιδιών. Η παρουσίαση των εικαστικών/ζωγραφικών έργων των παιδιών στην ομάδα της τάξης μπορεί να οδηγήσει στην αναδημιουργία όσων αναφέρθηκαν όλη την ημέρα ή και στη δημιουργία του «Βιβλίου της Δημοκρατίας», το οποίο αποτελείται από τις ζωγραφίες των παιδιών, όπου κάτω από την καθεμία, ή στην πίσω σελίδα του φύλλου η νηπιαγωγός καταγράφει τις ιδέες των παιδιών (ιδιαίτερα του παιδιού που δημιούργησε τη ζωγραφιά), όπως υπαγορεύονται από τα παιδιά. Βασικές εκφράσεις της νηπιαγωγού για την ενδυνάμωση της έμπνευσης των παιδιών μπορεί να είναι: «Ζωγραφίστε ό,τι σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση, ό,τι θυμόσαστε καλύτερα, ό,τι σας άρεσε περισσότερο», «Μιλήσαμε για τόσα πολλά. Για να δούμε ποιος θα ζωγραφίσει τους αρχαίους Αθηναίους να ψηφίζουν, τους φοιτητές στο Πολυτεχνείο, τη Βουλή, τη μαμά όταν ψηφίζει, το εκλογικό κέντρο, το Δημαρχείο, αυτά που έλεγε το βιβλίο που διαβάσαμε!», «Και, αν συγκεντρώσουμε πολλές ζωγραφίες, μπορεί να φτιάξουμε το δικό μας βιβλίο για τη Δημοκρατία, να το έχουμε να το διαβάζουμε!»

Στόχος: Τα παιδιά με βάση τις γνώσεις που απέκτησαν και τα συναισθήματα που βίωσαν μέσω των προηγούμενων δραστηριοτήτων εκφράζονται ελεύθερα με εικαστικές συνθέσεις (ζωγραφίες) για το πολίτευμα της δημοκρατίας. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να λειτουργήσει και ως μία μορφή αξιολόγησης των γνώσεων που κατέκτησαν τα παιδιά.

Διάρκεια: 15-20 λεπτά.

Τεχνική: Τα παιδιά ελεύθερα ζωγραφίζουν σχετικά με το θέμα και παρουσιάζουν τα έργα τους στην ομάδα. (Εκπαίδευση μέσα από την Τέχνη). Υπαγορεύουν στη νηπιαγωγό μικρά κείμενα περιγράφοντας τα έργα τους.

Υλικό: Χαρτιά Α4 για να ζωγραφίσουν τα παιδιά, χαρτί κάνσον για εξώφυλλο του βιβλίου που θα δημιουργήσουν, ξυλομπογιές, μαρκαδόροι, λαδομπογιές, δαχτυλομπογιές, τέμπερες.

2^η ΗΜΕΡΑ: ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

1^η δραστηριότητα: Συζήτηση για το έργο της Προέδρου του Νηπιαγωγείου και υποβολή υποψηφιοτήτων.

Περιγραφή: Η διεξαγωγή εκλογών στην τάξη για να εκλέξει τον δικό της πρόεδρο μπορεί να προκύψει μετά από τις παραπάνω συζητήσεις ή από επίκαιρα γεγονότα, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Η χρήση σχετικού εποπτικού υλικού, όπως προαναφέραμε, ιδιαίτερα η παρακολούθηση ολιγόλεπτης βιντεοταινίας από τις εργασίες της Βουλής και τον αγώνα λόγου που πρέπει να διεξάγεται βοηθάει τα παιδιά να κατανοήσουν ότι ο υποψήφιος πρέπει να μας πείσει με τα λόγια και τις απόψεις του για να τον ψηφίσουμε. Αρχικά πρέπει να συζητήσουμε με τα παιδιά αν η τάξη μας χρειάζεται κάποιον πρόεδρο, ποιες θα είναι οι ευθύνες του, ποιο το έργο που θα αναλάβει, ποιοι θα τον ελέγχουν αν το κάνει σωστά. Μπορούμε να επισημάνουμε μερικά θέματα της σχολικής ζωής (π.χ. παρακολούθηση του έργου των ομάδων καθαριότητας, σωστή χρήση του χώρου και του υλικού, προμήθεια νέων υλικών / παιχνιδιών κ.ά.) για τα οποία θα αναλάβει ευθύνη ο πρόεδρος και για τα οποία οι υποψήφιοι πρέπει να τοποθετηθούν πριν από την ψηφοφορία. Για πρακτικούς λόγους είναι προτιμότερο ο αριθμός των υποψηφίων να είναι μικρός (π.χ. 2-3) και η νηπιαγωγός με παιδαγωγικό τακτ μπορεί εδώ να παρέμβει συνιστώντας – όχι επιβάλλοντας- στα παιδιά οι υποψήφιοι να προέρχονται από τα νήπια που θα φύγουν την επόμενη χρονιά για το Δημοτικό Σχολείο, από τα μεγάλα παιδιά κ.ά.) ώστε οι υποψήφιοι να

προέρχονται από τα πλέον ώριμα παιδιά για να διεξαχθεί επιτυχημένα η διαδικασία. Οι υποψήφιοι επιλέγουν το έμβλημα της παράταξής τους (π.χ. ένα ζώακι, κάποιο λουλούδι) από τις παιδικές σφραγίδες το οποίο θα αποτυπωθεί στα ψηφοδέλτια. Οι υποψήφιοι θα τοποθετηθούν, θα μιλήσουν για τα θέματα της τάξης (π.χ. καθαριότητα, πειθαρχία, παιχνίδια κ.ά.) και για το τι θα πράξουν επί αυτών. Η νηπιαγωγός υπενθυμίζει στον υποψήφιο τα θέματα για τα οποία θα μιλήσει και καλό είναι να δοθεί χρόνος προετοιμασίας στους υποψήφιους προέδρους να ετοιμάσουν το λόγο τους. Ταυτόχρονα, συστήνει στα υπόλοιπα παιδιά να ακούσουν προσεκτικά τι θα πουν οι υποψήφιοι και να τους θέσουν ερωτήσεις. Τονίζει σε όλα τα παιδιά ότι πέρα από τη φιλία που μπορεί να υπάρχει με κάποιον υποψήφιο, για να τον ψηφίσουμε πρέπει να μας πείσει με όσα πει ότι θα είναι καλός πρόεδρος.

Στόχος: Τα παιδιά με βάση τις γνώσεις που απέκτησαν την προηγούμενη ημέρα καλούνται να μεταφέρουν το ζήτημα των εκλογών και της δημοκρατίας στη μικροκοινωνία της τάξης και τα ίδια ως νέοι πολίτες να λάβουν σχετικές αποφάσεις. Διάρκεια: 25-30 λεπτά.

Τεχνική: Τα παιδιά σχετικά με το θέμα ελεύθερα και παρουσιάζουν τις απόψεις τους επιχειρηματολογώντας σχετικά. Η νηπιαγωγός κατευθύνει τη συζήτηση στους κύριους άξονες (ευθύνες προέδρου, τρόπος εκλογής, δεσμεύσεις υποψηφίων και ψηφοφόρων).

Υλικό: Εικόνες και αποσπάσματα βιντεοταινίας από τις εργασίες της Βουλής και τον αγώνα λόγου μεταξύ των πολιτικών, ή από προεκλογικούς λόγους υποψηφίων.

2^η δραστηριότητα: Κατασκευή εκλογικού υλικού και διαμόρφωση της σχολικής αίθουσας σε εκλογικό κέντρο.

Περιγραφή: Η νηπιαγωγός με ερωτήματα σχετικά με τα υλικά και τους χώρους που χρειάζονται για τη διεξαγωγή εκλογών στο νηπιαγωγείο ωθεί τα παιδιά να διατυπώσουν προτάσεις σχετικές με την κατασκευή των απαιτούμενων υλικών και την κατάλληλη διευθέτηση του χώρου. Π.χ. «Πώς θα κατασκευάσουμε τα ψηφοδέλτια; Τι πρέπει να έχουν επάνω; Πώς θα ξεχωρίζει το ψηφοδέλτιο κάθε υποψηφίου; Πώς θα είναι η κάλπη; Που θα είναι γραμμένα τα ονόματα όσων ψηφίσουν, των ψηφοφόρων; Πού θα τοποθετήσουμε την κάλπη και το παραβάν;». Οι υποψήφιοι τυπώνουν το έμβλημα της παράταξής τους ο καθένας στα δικά του ψηφοδέλτια. Αν υπάρχει δυνατότητα κάθε υποψήφιος μπορεί να επιλέξει από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή του νηπιαγωγείου το έμβλημά του και να το τυπώσει στα ψηφοδέλτιά του. Τα υπόλοιπα παιδιά κατασκευάζουν τους φακέλους της ψηφοφορίας (με χαρτί Α4 διπλωμένο σε σχήμα φακέλου και σταθεροποιημένο με κόλλα ή καλύτερα με συρραπτικό), την κάλπη (χαρτόκουτο με σχισμή, το οποίο τυλίγεται με χαρτί του μέτρου όπου μετά από σχετική συζήτηση μπορεί να αναγράφεται η φράση «Εκλογές 10^{ου} Νηπιαγωγείου Αθηνών 2011») και τον πίνακα αποτελεσμάτων χωρισμένο σε τόσα τμήματα (γραμμές ή στήλες) όσα και οι υποψήφιοι, με τα εμβλήματα των υποψηφίων και αρκετό χώρο σε κάθε τμήμα για την καταγραφή των ψήφων που λαμβάνει κάθε υποψήφιος. Η νηπιαγωγός καταγράφει με μεγάλα γράμματα στο «Βιβλίο της Εφορευτικής Επιτροπής» τα ονόματα των εκλογέων, αφήνοντας αρκετό χώρο δίπλα σε καθένα από αυτά για να υπογράψει ο εκλογέας με την εκτέλεση του εκλογικού του δικαιώματος. Το παραβάν για την ψηφοφορία μπορεί να είναι το μαγαζάκι, το κουκλοθέατρο, κάποιο απομακρυσμένο τραπέζακι, ώστε να μη φαίνεται τι ψηφίζει ο καθένας.

Στόχος: Τα παιδιά συμμετέχοντας στην προετοιμασία των εκλογών βιώνουν την όλη διαδικασία περισσότερο έντονα και κατανοούν καλύτερα τις γνώσεις που προσέγγισαν. Διάρκεια: 15-20 λεπτά.

Τεχνική: Τα παιδιά ελεύθερα ζωγραφίζουν σχετικά με το θέμα και παρουσιάζουν τα έργα τους στην ομάδα. Υπαγορεύουν στη νηπιαγωγό μικρά κείμενα περιγράφοντας τα έργα τους.

Υλικό: Χαρτιά Α4 για να ζωγραφίσουν τα παιδιά, χαρτί κάνσον για εξώφυλλο του βιβλίου που θα δημιουργήσουν, ξυλομπογιές, μαρκαδόροι, λαδομπογιές, δαχτυλομπογιές, τέμπερες.

3^η δραστηριότητα: Η διαδικασία της ψηφοφορίας

Περιγραφή: Η διαδικασία της ψηφοφορίας ακολουθεί κατά το δυνατόν τους κανόνες που ισχύουν στις εκλογές των μεγάλων (μαθητικών κοινοτήτων, συλλόγων, τοπικής αυτοδιοίκησης,

εθνικές). Επιλέγεται Εφορευτική Επιτροπή (μπορεί να αποτελείται από τα παιδιά που ήθελαν να υποβάλουν υποψηφιότητα, αλλά αποθαρρύνθηκαν για να είναι λιγότεροι οι υποψήφιοι) η οποία σφραγίζει τους φακέλους ψηφοφορίας με τη σφραγίδα του νηπιαγωγείου. Η διεξαγωγή της ψηφοφορίας στηρίζεται και διασφαλίζει τη μυστικότητα της ψήφου. Η Εφορευτική Επιτροπή (κάθε μέλος της εναλλάξ) διαβάζει από το Βιβλίο της το όνομα ενός παιδιού-εκλογέα καλώντας το να ψηφίσει και του παραδίδει τα ψηφοδέλτια, ένα για κάθε υποψήφιο. Ο εκλογέας αποσύρεται στο παραβάν, τοποθετεί το ψηφοδέλτιο του υποψηφίου που επιθυμεί στο φάκελο, επιστρέφει και ρίχνει το φάκελο στην κάλη και υπογράφει αντιγράφοντας το όνομά του δίπλα στο ήδη γραμμένο στο Βιβλίο της Εφορευτικής Επιτροπής.

Στόχος: Τα παιδιά να βιώσουν ως πολίτες της κοινωνίας του νηπιαγωγείου τη δημοκρατική συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία. Είναι σημαντικό τα παιδιά να μην «παίζουν» τους μεγάλους, αλλά να λειτουργήσουν ως αυθεντικοί πολίτες.

Διάρκεια: 20-30 λεπτά.

Τεχνική: Τα παιδιά εργάζονται σε ομάδες, καθεμιά από τις οποίες έχει αναλάβει συγκεκριμένο έργο: δημιουργία ψηφοδελτίων, κάλης κ.λπ.

Υλικό: Χαρτιά Α4 για ψηφοδέλτια, φακέλους, σφραγίδες, χαρτόκουτο για κάλη, χαρτί του μέτρου για πίνακα αποτελεσμάτων.

4^η δραστηριότητα: Καταμέτρηση των ψήφων, ανακήρυξη του νικητή των εκλογών

Περιγραφή: Με το τέλος της ψηφοφορίας αρχίζει από την Εφορευτική Επιτροπή η καταμέτρηση των ψήφων μπροστά σε όλα τα παιδιά. Κάθε φάκελος ανοίγεται και η ψήφος που περιέχει καταγράφεται στο αντίστοιχο τμήμα του υποψηφίου στον πίνακα αποτελεσμάτων με μία κάθετη γραμμή. Κατά τη διάρκεια της καταμέτρησης η νηπιαγωγός μπορεί με βάση τα μέχρι τότε αποτελέσματα να θέτει ερωτήσεις μαθηματικού τύπου στα παιδιά (π.χ. «Ποιος έχει πάρει μέχρι τώρα τις περισσότερες ψήφους; Πόσες έχει πάρει ο Γιώργος; Πόσες λιγότερες έχει πάρει ο Γιώργος από τη Λένα; Πόσες πρέπει να πάρει ο Τάκης για να ξεπεράσει τη Λένα;») έτσι ώστε και η ευκαιρία για εξάσκηση των παιδιών με την καταμέτρηση και τη χρήση αριθμών να αξιοποιείται και η διαδικασία της καταμέτρησης να μη γίνει βαρετή. Ερωτήσεις που δεν τίθενται είναι οι σχετικές με την ταυτότητα του ψηφοδελτίου (π.χ. «Ποιου παιδιού είναι; Τι ψήφισες;» κ.ά.). Ιδιαίτερη σημασία έχει με την ολοκλήρωση της διαδικασίας των εκλογών ο νικητής και οι υποστηρικτές του να μην κοροϊδεύουν τους ηττημένους. Από τη συζήτηση που προηγήθηκε στην τάξη και από άλλες ψηφοφορίες που ίσως έχουν διεξαχθεί για άλλα θέματα, πρέπει να έχει γίνει σαφές ότι ο εορτασμός της νίκης δεν συνεπάγεται χλευασμό και απαξίωση των ηττημένων.

Στόχος: Η ψηφοφορία για τον πρόεδρο της τάξης έχει σκοπό την ανάπτυξη της δημοκρατικής κουλτούρας των εκλογέων με την αναγνώριση τόσο του αποτελέσματος που προήλθε από έντιμες διαδικασίες όσο και του αγώνα του αντιπάλου.

Διάρκεια: 15-20 λεπτά.

Τεχνική: Τα παιδιά μαζί με τη νηπιαγωγό απαριθμούν τις ψήφους, ασκούνται σε μαθηματικά προβλήματα μέσα από κατάλληλες ερωτήσεις και επεξεργασία των πιθανών λαθών.

Υλικό: Χαρτί μέτρου για πίνακα αποτελεσμάτων, μαρκαδόρος.

Βιβλιογραφικές πηγές του σχεδίου διδασκαλίας:

Αρμενιάκου, Κ. (2007) *Η Κυρά-Δημοκρατία*. Αθήνα: Κέδρος.

Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Ζαραμπούκα, Σ. (1978). *Στο δάσος*. Αθήνα: Κέδρος.

Καλογεράκη, Μ. (2005). *Μαμά, τι έγινε στο Πολυτεχνείο*; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κουτσουβάνου, Ε. (2002) *Οι Κοινωνικές Επιστήμες στη Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Οικονομίδης, Β. (2009). Το Νηπιαγωγείο ως χώρος διαμόρφωσης του δημοκρατικού πολίτη και

- εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Β. Οικονομίδης & Θ. Ελευθεράκης (Επιμ.). *Εκπαίδευση, Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, (204-246). Αθήνα: Ατραπός.
- Οικονομίδης, Β. (2010). *Μαθαίνοντας τη Δημοκρατία στο νηπιαγωγείο μέσω της διεξαγωγής εκλογών. Στο Μαθαίνω πώς να Μαθαίνω. Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Αθήνα, 7-9 Μαΐου 2010. Ηλεκτρονική έκδοση. Διάθεση στο http://www.elliepek.gr/documents/5o_synedrio_eisigiseis/Oikonomidis_Basileios.pdf*
- Ρώσση-Ζαΐρη, Ρ. (2008) *Εγώ είμαι η αρχηγός*. Αθήνα : Ψυχογιός.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Π.Ι.) (2002α). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για το Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Π.Ι.
- Χρυσafiδης, Κ. (2009). *Διαθεματική Προσέγγιση της Γνώσης*. Αθήνα: Δίπτυχο.

2.2 Υλικοτεχνική Υποδομή

Εικόνες από την αρχαία Αθήνα με τους αγορητές στο λόφο της Πνύκας, φωτογραφίες από το ελληνικό αλλά και από ξένα κοινοβούλια, από την περίοδο της δικτατορίας και από την εξέγερση του Πολυτεχνείου, ψηφοδέλτια, αφίσες και εκλογικό υλικό κομμάτων, παρατάξεων, υποψηφίων, εικόνες και βιντεοταινίες από τη διαδικασία της ψηφοφορίας κ.ά.). Σχετικά κείμενα κειμένων που αφορούν την εξουσία, τον τρόπο επιλογής του αρχηγού, τον τρόπο λήψης αποφάσεων ή και σχετικά ιστορικά γεγονότα:

7) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Βασικά ζητήματα-ερωτήματα της αξιολόγησης αυτής της διδασκαλίας θα μπορούσαν να είναι τα παρακάτω:

- Τα παιδιά αντιλήφθηκαν τις εκλογές ως λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος;
- Ανέπτυξαν υπεύθυνη στάση τόσο ως εκλογείς όσο και ως υποψήφιοι απέναντι στο λόγο των υποψηφίων κι στα θέματα της τάξης;
- Ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες ακούγοντας τις απόψεις των άλλων και υποστηρίζοντας με επιχειρήματα τις δικές τους;
- Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα ελέγχουν το έργο του Προέδρου της τάξης ως προς τα καθήκοντά του;
- Ανέπτυξαν γλωσσικές, μαθηματικές δεξιότητες;
- Είχαν την ευκαιρία χρησιμοποίησης μέσω καλλιτεχνικής έκφρασης, αλλά και αξιοποίησης των τεχνολογιών;
- Είχαν ευκαιρίες ανακάλυψης πληροφοριών από ποικίλα μέσα (βιβλία, εκλογικό υλικό, φιλμς κ.ά.) και πώς τις αξιοποίησαν;
- Τα παιδιά βίωσαν την ημέρα τους ευχάριστα, δημιουργικά μέσα από τις επιλεγμένες δραστηριότητες;
- Το θέμα ανταποκρινόταν στις προϋπάρχουσες γνώσεις, εμπειρίες και στα ενδιαφέροντα των παιδιών; Έδωσε στα παιδιά ερεθίσματα για σκέψη, προβληματισμό και για περαιτέρω διδακτική αξιοποίηση;
- Οι επιλεγμένοι στόχοι ανταποκρίνονταν στις ικανότητες και δυνατότητες των παιδιών; Διαπλέκονταν και συνδυάζονταν μεταξύ τους έτσι, ώστε να προωθούν το βασικό στόχο;
- Μέσα από τις δραστηριότητες που επελέγησαν και τους μεθοδολογικούς χειρισμούς που ακολουθήθηκαν δόθηκαν ευκαιρίες στα παιδιά να παρατηρήσουν, να προβληματιστούν, να διατυπώσουν υποθέσεις, να συγκρίνουν, να εκφραστούν, να εργαστούν, να αυτενεργήσουν, να ανακαλύψουν τη γνώση, να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν νέες λέξεις και έννοιες;
- Υπήρξαν παιδιά που δε συμμετείχαν στις δραστηριότητες και που οφειλόταν η στάση τους αυτή; Υπήρξαν περιπτώσεις ανησυχίας και απειθαρχίας που οφείλονταν στην ακαταλληλότητα του θέματος, στη λανθασμένη επιλογή στόχων,

- δραστηριοτήτων και μεθοδολογικών χειρισμών από τη νηπ/γός;
- Το εποπτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε προσέλκυσε την προσοχή των παιδιών, έδωσε ερεθίσματα στη σκέψη τους, υποβοήθησε τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων;
  - Ο λόγος και οι οδηγίες που δόθηκαν κατά τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων ήταν σαφείς, κατανοητές, υποβοηθητικές για τα παιδιά ή ασαφείς, δυσνόητες, ανελαστικές και αδιάφορες;
  - Ποια ήταν η παιδαγωγική ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην αίθουσα; Η νηπ/γός δημιούργησε κλίμα αγάπης, αποδοχής, σεβασμού για όλα τα παιδιά; Βοηθούσε, επιβράβευε τα παιδιά;
  - Τι καινούργιο μάθαμε για τις δυνατότητες των παιδιών;
  - Από την όλη αξιολόγηση παίρνουμε πληροφορίες βοηθητικές για τον ημερήσιο σχεδιασμό της επόμενης ημέρας;

Για τον εμπλουτισμό των φακέλων εργασιών των παιδιών η νηπ/γός μπορεί να φωτογραφίσει, βιντεοσκοπήσει τα παιδιά κατά τις δραστηριότητες της διεξαγωγής της ψηφοφορίας της καταμέτρησης των ψηφοδελτίων, να ηχογραφήσει τους λόγους των υποψηφίων κ.ά.

8) ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Οι δημιουργοί των σεναρίων – σχεδίων διδασκαλίας θα πρέπει να συμπληρώνουν μια υπεύθυνη δήλωση με το παρακάτω περιεχόμενο

«Με ατομική μου ευθύνη και σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 1599/1986, οι δημιουργοί του παρόντος εντύπου, δηλώνουμε ότι:

1. Το Σχέδιο Διδακτικό Σεναρίου που υποβάλλουμε είναι δικό μας πρωτότυπο δημιούργημα και δεν προσκρούει σε κανένα δικαίωμα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας τρίτων.
2. Δίνουμε το δικαίωμα και την άδεια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο θα ενεργεί κατά την απόλυτη και ελεύθερη κρίση του, να αξιοποιεί, να διαθέτει, να αναπαράγει ή να διανέμει το υποβληθέν Σχέδιο, ολόκληρο ή τμήμα του ή συντετμημένο ή ενσωματωμένο σε άλλο υλικό, για εκπαιδευτικούς και διδακτικούς σκοπούς, με κάθε πρόσφορο μέσο, ιδίως έντυπο ή ηλεκτρονικό»

B4: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΠΩΣ ΑΙΣΘΑΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΖΩΑ

ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1.1 Τίτλος (Θέμα) σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας)

«Πώς αισθάνονται τα ζώα...»

Σχέδιο εργασίας με προεκτάσεις από το χώρο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Τα παιδιά ερευνούν και μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν, ενώ ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια να ευαισθητοποιηθούν για τη σχέση των ανθρώπων με τα ζώα.

1.2 Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Γνωστικό/-ά αντικείμενο/-α του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας:

Φυσικές και Κοινωνικές Επιστήμες στο νηπιαγωγείο.

Σημ. Η επεξεργασία του θέματος διαχέεται σε όλες τις κατευθύνσεις του Προγράμματος Σπουδών του νηπιαγωγείου όπως: Γλώσσα, Μαθηματικά, Περιβάλλον, Δημιουργία και Έκφραση, Τεχνολογία. Λαμβάνονται υπόψη παιδαγωγικές αρχές, όπως η διαφορετικότητα και η συνεργατική μάθηση. Αξιοποιείται επίσης η συνεργασία με τους γονείς και με την ευρύτερη κοινότητα.

Ιδιαίτερη Περιοχή του γνωστικού αντικειμένου.

Ζωικοί οργανισμοί. Συναισθηματική και κοινωνική αγωγή.

Συμβατότητα με το ΑΠΣ & το ΔΕΠΠΣ.

Παιδί και Περιβάλλον:

Φυσικό Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση

Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση

1.3 Σκοπός & Στόχοι του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας)

Γενικός Σκοπός

Να κατανοήσουν τα παιδιά ότι τα ζώα, όπως και ο άνθρωπος αντιλαμβάνονται τον κόσμο με τις αισθήσεις τους και επικοινωνούν εκφράζοντας όσα αισθάνονται με το δικό τους ιδιαίτερο τρόπο. Είναι ζωντανοί οργανισμοί όπως εμείς που οφείλουμε να τους αντιμετωπίζουμε με σεβασμό.

Να εργαστούν σε ομάδες για να διερευνήσουν ένα θέμα που έχει ενδιαφέρον και νόημα για τα ίδια, να καταλήξουν σε συμπεράσματα και να ανακοινώσουν ευρύτερα τις γνώσεις τους.

Επιμέρους Στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία.

Φυσικό Περιβάλλον και αλληλεπίδραση.

- Να γνωρίσουν με ποιο τρόπο τα ζώα αντιλαμβάνονται τον κόσμο, ακούν, βλέπουν, αισθάνονται με την αφή, μυρίζουν, γεύονται (γνώσεις).
- Να αντιληφθούν ότι και τα ζώα όπως ο άνθρωπος μπορεί να νιώθουν διάφορα συναισθήματα, φόβο, χαρά, λύπη, θυμό (ικανότητες, γνώσεις).

Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση.

- Να ορίσουν ερωτήματα και τρόπους διερεύνησης που θα ακολουθήσουν για να βρουν απαντήσεις (ικανότητες).
- Να εργαστούν σε ομάδες και να συνεργαστούν με διάφορα άτομα στις διερευνήσεις τους (ικανότητες).

- Να ανακοινώνουν τα επιτεύγματα της ομάδας τους (ικανότητες).
- Να αποκτήσουν θετικές στάσεις και συμπεριφορές σε σχέση με τον τρόπο που προσεγγίζουν τα ζώα (στάσεις).
- Να κινητοποιηθούν για να ευαισθητοποιήσουν και άλλες ομάδες ατόμων, σχετικά με το πώς αρμόζει να φερόμαστε στα ζώα (στάσεις).

Γλώσσα

- Να συμμετέχουν σε συζητήσεις, να επιχειρηματολογούν και να αιτιολογούν τις απόψεις τους σχετικά με τα ζώα και τη σχέση των ανθρώπων μαζί τους (ικανότητες).
- Να ακούν και να κατανοούν μια διήγηση, κανόνες παιχνιδιών ή γραπτά κείμενα (ικανότητες).
- Να παίρνουν πληροφορίες από διάφορες πηγές (γνώσεις, ικανότητες).
- Να αξιοποιούν τη βιβλιοθήκη της τάξης (γνώσεις, ικανότητες).
- Να δημιουργήσουν και να καταγράψουν με το δικό τους τρόπο, κείμενα (ικανότητες).

Μαθηματικά

- Να ερμηνεύουν τα στοιχεία του κόσμου που τα περιβάλλει μέσα από διαδικασίες παρατήρησης, συλλογής δεδομένων και συμβολικής αναπαράστασης (ικανότητες).
- Να απεικονίσουν σχέσεις σε πίνακες διπλής εισόδου (ικανότητες).

Δημιουργία και Έκφραση - Εικαστικά

- Να ζωγραφίζουν αξιοποιώντας διάφορα υλικά και με όποιο τρόπο μπορούν αγαπημένα ζώα (ικανότητες).

Δημιουργία και Έκφραση – Δραματική Τέχνη

- Να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα μέσα από τον αυτοσχεδιασμό και τη μίμηση διαφόρων ζώων και ανθρώπων (ικανότητες, στάσεις).
- Να χρησιμοποιήσουν διάφορα υλικά για να κατασκευάσουν μάσκες ζώων, που θα αξιοποιήσουν σε δραματικό παιχνίδι (ικανότητες).

Δημιουργία και Έκφραση – Φυσική Αγωγή

- Να εκφράσουν αισθήσεις και συναισθήματα ανθρώπων και ζώων, κάνοντας αυτοσχεδιασμούς και παντομίμα (ικανότητες, στάσεις).
- Να ασκούνται στο να αντιλαμβάνονται οδηγίες και να αλλάζουν τις δράσεις τους με την αλλαγή της οδηγίας (ικανότητες).

Τεχνολογία

- Να χρησιμοποιήσουν εικόνες που θα βρουν στον υπολογιστή, για τις δράσεις τους (γνώσεις, ικανότητες).
- Να αξιοποιήσουν το διαδίκτυο, την ψηφιακή φωτογραφική μηχανή, τον κειμενογράφο, το λογισμικό παρουσίασης, τον εκτυπωτή και το σαρωτή στις αναζητήσεις, τις κατασκευές και τις παρουσιάσεις των έργων τους (ικανότητες).

Σημειώστε αν αξιοποιούνται εκπαιδευτικά λογισμικά και υπηρεσίες των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)

Αξιοποιείται η σύνδεση στο διαδίκτυο, για εύρεση εικόνων και πληροφοριών από ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες.

Πρόγραμμα ζωγραφικής (Tux Paint) για τις επιμέρους ανάγκες των ομάδων για δημιουργία αφίσας και ενημερωτικών φυλλαδίων. Σαρωτής και εκτυπωτής όποτε χρειάζεται.

Κειμενογράφος (Word) και πρόγραμμα παρουσίασης (Power Point) για την κοινοποίηση της δουλειάς στην κοινότητα. Η ενασχόληση των παιδιών με τα προγράμματα αυτά συναποφασίζεται από τις ομάδες, τόσο ως προς το χρόνο όσο και ως προς τον τρόπο

αξιοποίησής τους για την υλοποίηση των στόχων των ομάδων.

1.4 Προτεινόμενη Εκπαιδευτική μέθοδος

Η εκπαιδευτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν κατά την υλοποίηση του σεναρίου είναι οι εξής:

Παιχνίδι ρόλων, δραματοποίηση, παιχνίδι, καταιγισμός ιδεών, ερωτήσεις – απαντήσεις, project, ομαδική – δυαδική εργασία, διαθεματική προσέγγιση, διδασκαλία μέσα από πηγές.

1.5 Εκτιμώμενη διάρκεια

Διάρκεια:

Το συγκεκριμένο σχέδιο εργασίας προγραμματίζεται να υλοποιηθεί σε διάστημα 2 ή 3 εβδομάδων. Το σχέδιο εργασίας ολοκληρώνεται όταν τα παιδιά και η εκπαιδευτικός το ορίσουν. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες είναι ενδεικτικές. Ο τρόπος οργάνωσης και υλοποίησής τους εξαρτάται από το πλαίσιο του εκάστοτε νηπιαγωγείου, τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

9) ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ- ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

2.1 Γενική Περιγραφή

Περιγραφή δραστηριοτήτων

Α' Φάση: Επιλογή θέματος - Προγραμματισμός

(Καταιγισμός ιδεών, προσδιορισμός θέματος, σχεδιασμός εργασιών, δημιουργία ομάδων, οργάνωση χώρου και εργασιών, ανακοίνωση στους γονείς.)

1^η Εβδομάδα:

Πρώτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Ένα ζώο δίπλα μας.

Περιγραφή: Η νηπιαγωγός περιγράφει στα παιδιά μία εμπειρία της με ένα μικρό ζώο, πχ. ένα σκύλο που πλησίασε μία παρέα παιδιών. Η νηπιαγωγός διηγείται τι έκαναν τα παιδιά (πλησίασαν με φωνές, ήθελαν όλοι να χαϊδέψουν το σκύλο, έτρεχαν γύρω-γύρω κλπ.). Τα παιδιά συζητούν και επισημαίνουν κάποια πράγματα που τους κάνουν εντύπωση. Η νηπιαγωγός κάνει ερωτήσεις στα παιδιά για να δει τις απόψεις τους και την εμπειρία τους με ζώα. Ερωτήσεις όπως πχ.: Πώς λένε να αντιδρούσε το ζώο όταν προσπαθούσαν να το πλησιάσουν όλοι μαζί και φώναζαν; Μύριζε τα χέρια των παιδιών και τα παπούτσια τους; Κοίταζε γύρω με περιέργεια; Τι συναισθήματα προκάλεσε η παρουσία του στα παιδιά; Πώς να ένιωθε άραγε; Τι θα κάνατε εσείς αν ήσασταν εκεί; Ποιοι έχουν ζώα στο σπίτι τους; Οι απαντήσεις των παιδιών καταγράφονται από τη νηπιαγωγό. Μέσα από συζητήσεις προκύπτει το θέμα διερεύνησης της ομάδας: Πώς αισθάνονται τα ζώα; (Το θέμα θα μπορούσε να προκύψει και έπειτα από άμεση επαφή των παιδιών με κάποιο ζώο, που ζει στη γειτονιά του νηπιαγωγείου ή κάποιοι γονείς αναλαμβάνουν να φέρουν στο νηπιαγωγείο.)

Στόχος: Να εισάγει τον προβληματισμό στα παιδιά ώστε να προκύψει το θέμα προς διερεύνηση. Να καταγραφούν οι προηγούμενες εμπειρίες των παιδιών με ζώα, οι απόψεις τους και να κινητοποιηθεί το ενδιαφέρον τους (Γλώσσα, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 20 λεπτά.

Τεχνική: Η αφήγηση μιας ιστορίας σχετικής με το θέμα προς διερεύνηση, προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών. Οι ερωτήσεις – απαντήσεις τους δίνουν την ευκαιρία να μιλήσουν τα ίδια για τις εμπειρίες τους και να κατανοήσει ο εκπαιδευτικός τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες τους με ζώα για να βοηθήσει στην οργάνωση των δράσεων της ομάδας.

Υλικά: Χαρτί ή χαρτόνι και μαρκαδόροι με τους οποίους η νηπιαγωγός καταγράφει όσα της λένε τα παιδιά για να αξιοποιηθούν στη συνέχεια αλλά και στην αξιολόγηση του σχεδίου εργασίας.

2^η Δραστηριότητα: Τι θέλουμε να μάθουμε.

Περιγραφή: Στην ολομέλεια της τάξης και με τη βοήθεια της νηπιαγωγού πραγματοποιείται καταιγισμός ιδεών με θέμα: Τι νομίζω πως αισθάνονται τα ζώα; Τα παιδιά λένε ιδέες και η νηπιαγωγός καταγράφει. Ανάλογα με τις απαντήσεις τους οργανώνεται και το πλαίσιο της

διερεύνησης. Τα παιδιά που έχουν ζώα σπíti τους μεταφέρουν την προσωπική τους εμπειρία στην τάξη. (Απαντήσεις όπως: κρυώνουν, φοβούνται, ακούν, βλέπουν, θυμώνουν, είναι άγρια κλπ. καταγράφονται σε σχετικό πίνακα αναφοράς. Η καταγραφή του καταγισμού ιδεών θα αξιοποιηθεί στην τελική αξιολόγηση του σχεδίου εργασίας.)

Με τη βοήθεια της νηπιαγωγού διαχωρίζουν τις αισθήσεις από τα συναισθήματα και καταγράφουν τι ακριβώς θέλουν να μάθουν για τα ζώα. Οι ερωτήσεις προς διερεύνηση που προκύπτουν από τον καταγισμό ιδεών της ομάδας είναι οι εξής:

Ποιες από τις πέντε αισθήσεις (όραση, ακοή, όσφρηση, αφή και γεύση) έχουν τα ζώα;

Ποια συναισθήματα (π.χ. φόβο, θυμό, αγάπη, χαρά, λύπη) εκδηλώνουν μεταξύ τους ή με τους ανθρώπους;

Για πόσα και ποια ζώα θα διερευνήσουμε τις αισθήσεις και τα συναισθήματά τους;

Στόχος: Να προσδιορίσουν πόσα πράγματα γνωρίζουν για το θέμα που διερευνούν και να ορίσουν τι ακριβώς θέλουν να μάθουν. Είναι σημαντικό να είναι συγκεκριμένες οι διερευνήσεις των παιδιών για να μην «χαθούν» και απογοητευτούν ψάχνοντας ένα θέμα πολύ ανοιχτό ή γενικό (Γλώσσα, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση, Φυσικό Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 30 λεπτά.

Τεχνική: Καταγισμός ιδεών για να εντοπίσουν τα παιδιά της ομάδας όσα γνωρίζουν για ένα θέμα, να κατηγοριοποιήσουν τις γνώσεις τους και να ορίσουν τι ακριβώς θέλουν να μάθουν. Η καταγραφή του καταγισμού ιδεών των παιδιών μπορεί να αξιοποιηθεί στην τελική αξιολόγηση.

Υλικά: Χαρτί ή χαρτόνι για την καταγραφή του καταγισμού ιδεών των παιδιών, φάκελοι για κάθε ομάδα για να συγκεντρώνουν τα παιδιά το υλικό από τις διερευνήσεις τους, ταμπλό και πρόβλεψη χώρου στον τοίχο για ανάρτηση εργασιών και ανακοινώσεων των ομάδων.

3^η Δραστηριότητα: Δημιουργούμε ομάδες.

Περιγραφή: Η νηπιαγωγός βάζει στο κασετόφωνο την αγαπημένη μουσική της ομάδας και τα παιδιά κινούνται ελεύθερα στο χώρο. Η οδηγία είναι η εξής: Όταν η μουσική σταματήσει το κάθε παιδί πρέπει να βρει ένα φίλο και να τον κρατήσει από τα χέρια. Το παιχνίδι μπορεί να παιχτεί πάνω από μία φορά, ώστε τα παιδιά να ξεκουραστούν και να διασκεδάσουν. Όταν δημιουργηθούν τα τελικά ζευγάρια των παιδιών, η νηπιαγωγός τους ζητά να καθίσουν στο χαλί και να σκεφτούν ένα ζώο για το οποίο θα ήθελαν να μάθουν περισσότερα για τις αισθήσεις και τα συναισθήματά του. Η νηπιαγωγός καταγράφει τα ζώα που προτείνουν τα παιδιά και χρησιμοποιεί λαχνίσματα σε περίπτωση που δύο δυάδες επιλέξουν το ίδιο ζώο, ώστε κάθε δυάδα να έχει το δικό της. Στη συνέχεια τους ζητά να διαλέξουν ένα ζώο φίλο από τα ζώα που έχουν διαλέξει οι άλλες δυάδες. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται ομάδες των τεσσάρων ατόμων, που θα ερευνήσουν για δύο ζώα. Τα παιδιά γράφουν τα ονόματά τους σε ένα χαρτί, σημειώνουν με τη βοήθεια της νηπιαγωγού τα ζώα για τα οποία ερευνούν και δίνουν και ένα όνομα στην ομάδα τους. Τέλος ζωγραφίζουν ένα σήμα για την ομάδα τους.

Στόχος: Να οργανώσουν ομάδες εργασίας μέσα από ένα παιχνίδι κίνησης και ρυθμού. Να εργαστούν με κάποιον που εμπιστεύονται και να επιλέξουν το ζώο που ενδιαφέρει την ομάδα τους (Δραματική τέχνη, ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 30 λεπτά.

Τεχνική: Παιχνίδι, δυαδική εργασία.

Υλικά: Κασετόφωνο και CD με μουσική. Χαρτιά και μαρκαδόροι για να γράψουν οι ομάδες τα ονόματά τους και να συμβολίσουν το όνομα της ομάδας τους.

Δεύτερη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Γινόμαστε ερευνητές.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα κατασκευάζει πίνακες για κάθε ένα από τα 2 ζώα που έχει αναλάβει. Ζωγραφίζουν (όσα ζώα μπορούν) ή τα βρίσκουν και τα τυπώνουν από τον υπολογιστή, τα κόβουν και τα κολλούν στο κέντρο ενός χαρτονιού. Στη μία πλευρά του χαρτονιού κολλούν εικόνες που συμβολίζουν τις αισθήσεις (μάτι, μύτη, αυτί, δέρμα, γλώσσα), ανθρώπων ή ζώων και από την άλλη ζωγραφίζουν μικρά πρόσωπα που εκφράζουν συναισθήματα (χαρά, λύπη, αγάπη, φόβο, θυμό) και αφήνουν χώρο για να σημειώνουν αυτά που θα ανακαλύπτουν και θα

σημειώνουν για το κάθε ζώο. Βρίσκουν και γράφουν το όνομα του ζώου που ψάχνουν καθώς και τις λέξεις αισθήσεις και συναισθήματα. Επιλέγουν τα υλικά που θα χρησιμοποιήσουν (χαρτόνια, χρώματα, κόλλες, ψαλίδια κλπ.) και ασχολούνται με την κατασκευή των πινάκων. Κάθε ομάδα υπογράφει τους πίνακές της με το όνομά της. Οι πίνακες μπαίνουν σε μία μεγάλη αφίσα, η οποία αναρτάται στην είσοδο της τάξης, στο ύψος των παιδιών, για να μπορούν να τους κατεβάζουν όταν θέλουν να τους συμπληρώσουν. Συντάσσουν και γράφουν όλοι μαζί ένα σύντομο κείμενο για να ενημερώσουν τους γονείς για τις νέες διερευνήσεις τους και να ζητήσουν βοήθεια.

Στόχος: Να ζωγραφίσουν, να κόψουν, να κολλήσουν ή να απεικονίσουν με όποιο τρόπο μπορούν τα ζώα με τα οποία θα ασχοληθούν. Να απασχοληθούν δημιουργικά και να αποτυπώσουν ποια είναι τα ζώα της ομάδας τους. Να ενημερώσουν τους γονείς για να εμπλακούν με ουσιαστικό τρόπο στη μαθησιακή διαδικασία. (Εικαστικά, Γλώσσα, Τεχνολογία, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 40 -60 λεπτά.

Τεχνική: Ζωγραφική και κολλάζ, για παρατήρηση του περιβάλλοντος, ανάπτυξη ιδεών και συναισθημάτων. Ενημέρωση και συμμετοχή των γονιών στη μαθησιακή διαδικασία.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, υπολογιστής, εκτυπωτής, ψαλίδια, μαρκαδόροι.

2^η Δραστηριότητα: Το παιχνίδι με τα ζώα και τα συναισθήματα.

Περιγραφή: Τα παιδιά παίζουν το παιχνίδι: «Βρες ποιο ζώο είμαι» και «Πες μου πώς αισθάνομαι». Χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η ομάδα που ξεκινά το παιχνίδι κρύβεται και αποφασίζει ποιο συναισθημα ή ποιο ζώο θα παρουσιάσει. Ακούγοντας μουσική τα παιδιά της ομάδας κινούνται στο χώρο και κάθε φορά που η μουσική σταματά αναπαριστούν το συναισθημα ή το ζώο που έχουν διαλέξει. Τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούν να μαντέψουν. Αν το βρουν κερδίζουν και παρουσιάζουν αυτοί ένα συναισθημα ή ένα ζώο, αν όχι συνεχίζει η άλλη ομάδα. Το παιχνίδι συνεχίζεται για όση ώρα τα παιδιά το επιθυμούν.

Στόχος: Να αυτοσχεδιάσουν, να μιμηθούν και να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα με τη βοήθεια μουσικής και κίνησης. Να συμμετάσχουν σε ένα ομαδικό παιχνίδι με συγκεκριμένους κανόνες (Δραματική Τέχνη, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 20-30 λεπτά.

Τεχνική: Αυτοσχεδιασμός, μίμηση και παιχνίδι ρόλων.

Υλικά: Κασετόφωνο με μουσική της επιλογής της ομάδας.

Τρίτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Οργανώνουμε τη δουλειά μας.

Περιγραφή: Τα παιδιά στην ολομέλεια της τάξης, με τη βοήθεια της νηπιαγωγού, οργανώνουν τον τρόπο που θα δουλέψουν οι ομάδες, για να βρουν απαντήσεις στις ερωτήσεις τους. Καταγράφουν τον τρόπο που θα αναζητήσουν, καταγράφουν και ανακοινώσουν τα αποτελέσματα της διερεύνησής τους:

Να ψάξουν σε βιβλία, εγκυκλοπαίδειες και στον υπολογιστή.

Να συγκεντρώσουν και να καταγράψουν με όποιο τρόπο μπορούν σχετικές πληροφορίες.

Να καλέσουν κάποιον ειδικό.

Να παίξουν και να εκφραστούν.

Να παρουσιάσουν όσα έμαθαν στην ομάδα της τάξης αλλά και ευρύτερα.

Οργανώνουν χρονοδιάγραμμα: Πότε και για πόση ώρα θα μπορεί κάθε ομάδα να δουλέψει στον υπολογιστή και τι θα κάνουν οι άλλες ομάδες. Ποια θα είναι στη βιβλιοθήκη και θα ψάχνει σχετικά βιβλία, ποια θα διαβάζει βιβλία με τη βοήθεια της νηπιαγωγού και θα καταγράφει απαντήσεις, ποια θα οργανώνει και θα μελετά τον φάκελό της.

Κατασκευάζουν ένα πίνακα διπλής εισόδου. Στην κάθετη πλευρά γράφουν τα ονόματα των ομάδων και στην οριζόντια, τις τέσσερες διαφορετικές εργασίες των ομάδων: υπολογιστής, βιβλία, ανάγνωση, φάκελος. Κάθε μέρα οι ομάδες σημειώνουν με αποσπώμενα καρτελάκια με τι θα ασχοληθούν ώστε να μοιράζονται οι δουλειές. Όταν η ομάδα ολοκληρώσει τη δουλειά της μπορεί να απασχοληθεί στις ήσυχες γωνιές της τάξης μέχρι να ολοκληρώσουν όλοι. (Η βιβλιοθήκη της τάξης οργανώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορέσουν τα παιδιά να βρουν

σχετικά βιβλία, παραμύθια κλπ. Αν κάποιο βιβλίο ή παραμύθι που βρίσκουν, θεωρούν ότι είναι σημαντικό, το κρατούν στο φάκελό τους ή φωτοτυπούν τις σχετικές σελίδες και το παρουσιάζουν στην ολομέλεια σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.)

Στόχος: Να συνεργαστούν αποτελεσματικά, να δώσουν χώρο και χρόνο στις άλλες ομάδες για τις δικές τους διερευνήσεις και να σεβαστούν ο ένας τις ανάγκες του άλλου. Να οργανώσουν και να καταγράψουν ένα πρόγραμμα που θα ακολουθήσουν με βάση τις πραγματικές ανάγκες της ομάδας (Γλώσσα, Μαθηματικά, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και Αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 30-60 λεπτά.

Τεχνική: Εργασία σε ομάδες, προγραμματισμός εργασιών, αξιοποίηση πίνακα διπλής εισόδου για τον προγραμματισμό των ενεργειών των ομάδων.

Υλικά: Χαρτόνι, μαρκαδόροι, ψαλίδια για την κατασκευή του πίνακα διπλής εισόδου.

Β' Φάση: Υλοποίηση δράσεων.

(Ερευνούν σε πηγές, καταγράφουν και ταξινομούν πληροφορίες, παρουσιάζουν στην ολομέλεια, καλούν κάποιον ειδικό, παίζουν, δραματοποιούν και εκφράζονται.)

Τέταρτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Ψάχνουμε σε βιβλία.

Περιγραφή: Τα παιδιά χωρίζονται στις ομάδες διερεύνησης και κάθονται σε διαφορετικούς χώρους. Η νηπιαγωγός δίνει στις ομάδες μικρά χρωματιστά χαρτιά (πχ. Post it) σε διαφορετικό χρώμα για κάθε ομάδα. Μοιράζει στις ομάδες βιβλία, εγκυκλοπαίδειες, περιοδικά, παραμύθια με ζώα. Σε κάθε ομάδα τα παιδιά ανά δύο ξεφυλλίζουν από ένα βιβλίο και προσπαθούν να εντοπίσουν αν αναφέρεται σε αυτό το ζώο που ψάχνουν. Αν βρουν στοιχεία, οι ομάδες κολλούν ένα χαρτάκι στη σελίδα του βιβλίου για να μην τη χάσουν. Τα βιβλία ανταλλάσσονται ώστε όλες οι ομάδες να τα ξεφυλλίσουν. Στο τέλος σημειώνουν ποιες ομάδες δεν βρήκαν κάτι για κάποιο ζώο. Η νηπιαγωγός γυρίζει στις ομάδες και διαβάζει τα κείμενα που βρίσκουν τα παιδιά και αυτά σημειώνουν με το δικό τους τρόπο τις πληροφορίες που βρίσκουν για κάθε ζώο. Η νηπιαγωγός με τη βοήθεια των παιδιών κάθε ομάδας μπορεί να φωτοτυπήσει τις σελίδες που χρειάζεται η ομάδα και τις τοποθετήσουν στο φάκελο τους.

Στόχος: Να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με εικονογραφημένα βιβλία, εγκυκλοπαίδειες και περιοδικά, να κάνουν υποθέσεις σχετικά με όσα είναι γραμμένα στο βιβλίο και να επιλέξουν με τη βοήθεια της νηπιαγωγού όσα είναι σχετικά με τις αναζητήσεις τους. Να ακούσουν κείμενα που τους διαβάζει ο εκπαιδευτικός και να υιοθετήσουν βασικές συμβάσεις του αλφαβητικού συστήματος γραφής. Να γράψουν με όποιο τρόπο μπορούν, αξιοποιώντας εικόνες και σύμβολα (Γλώσσα, Ανθρωπογενές περιβάλλον και αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 30-60 λεπτά.

Τεχνική: Δυαδική εργασία των παιδιών στο ξεφύλλισμα των βιβλίων με συγκεκριμένο στόχο. Ανάγνωση κειμένων από τη νηπιαγωγό στις ομάδες και καταγραφή σημειώσεων από τα παιδιά με όποιο τρόπο μπορούν. Διδασκαλία μέσα από πηγές.

Υλικά: Βιβλία, εγκυκλοπαίδειες με ζώα, χαρτιά και μολύβια.

Πέμπτη ημέρα

2^η Δραστηριότητα: Παρουσιάζουμε όσα ανακαλύψαμε.

Περιγραφή: Στη γωνιά της συζήτησης τα παιδιά παρουσιάζουν όσα έμαθαν για τα ζώα που είχαν αναλάβει. Παρουσιάζουν στα παιδιά στοιχεία από το φάκελο της ομάδας τους καθώς και όσα σημείωσαν στα χαρτιά τους. Αξιοποιώντας τους πίνακες των ζώων που είχαν φτιάξει, σημειώνουν τι έμαθαν. (Πχ. για τις αισθήσεις τη γάτας, ότι βλέπει και μυρίζει πολύ καλά, ότι δεν ακούει τόσο καλά όσο ο σκύλος και πως υπάρχουν γάτες που γεννιούνται χωρίς να ακούν, ότι καταλαβαίνει τον κόσμο με την αφή πολύ καλά, χρησιμοποιώντας και τα μουστάκια της. Για τα συναισθήματά της, ότι όταν είναι χαρούμενη γουργουρίζει, όταν αγαπάει τρίβεται και με αυτόν τον τρόπο χαϊδεύει αυτόν που αγαπά, όταν είναι λυπημένη κρύβεται, κάθεται ακίνητη και νιαουρίζει λυπητερά, όταν θυμώνει καμπουριάζει την πλάτη της και σηκώνει τις τρίχες της και φωνάζει, όταν φοβάται τρέχει και κρύβεται). Παρουσιάζουν τέλος στα παιδιά τι ψάχνουν ακόμα σε σχέση με τα ζώα της ομάδας τους που δεν το έχουν ανακαλύψει. Η νηπιαγωγός βοηθά

κάνοντας σχετικές ερωτήσεις, όπως πχ. Πόσο καλά βλέπει η γάτα; Πώς ακούει;

Στόχος: Να παρουσιάσουν στην ομάδα της τάξης όσα έμαθαν. Να περιγράψουν και να αιτιολογήσουν πώς κατέληξαν σε αυτά τα συμπεράσματα. Να προσδιορίσουν τι δεν έχουν μάθει ακόμα αξιοποιώντας σχετικούς πίνακες αναφοράς. Να αναπτύξουν μεταγνωστικές ικανότητες και να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους (Γλώσσα, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση, Φυσικό Περιβάλλον και αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 30-60 λεπτά.

Τεχνική: Παρουσίαση όσων ανακάλυψαν οι ομάδες στην ολομέλεια της τάξης. Ανάπτυξη κριτικής σκέψης και μεταγνωστικών ικανοτήτων. Στοιχείο του Σχεδίου εργασίας.

Υλικά: Βιβλία, φωτοτυπημένες σελίδες από βιβλία, σημειώσεις των παιδιών, πίνακες αναφοράς με τα ζώα.

2^η Εβδομάδα:

Πρώτη ημέρα – Δεύτερη ημέρα...

Δράσεις: Ερευνούμε, καταγράφουμε, ανακοινώνουμε...

Περιγραφή: Τα παιδιά, με βάση το πρόγραμμα που έχουν οργανώσει στον πίνακα διπλής εισόδου, και με τη βοήθεια της νηπιαγωγού μελετούν τα βιβλία, αναζητούν πληροφορίες στον υπολογιστή, διαβάζουν, καταγράφουν με δημιουργικούς τρόπους, οργανώνουν τους φακέλους τους και συμπληρώνουν τους πίνακες των ζώων με τα συναισθήματα και τις αισθήσεις. Τα παιδιά της κάθε ομάδας κάθονται ανά δύο στον υπολογιστή. Οι δύο ψάχνουν εικόνες και κείμενα με τη βοήθεια της νηπιαγωγού και οι άλλοι δύο της ομάδας, παρακολουθούν λίγο πιο πίσω και σημειώνουν - ζωγραφίζουν σε χαρτιά, ότι τους κάνει εντύπωση. Κάθε ομάδα μπορεί να μείνει στον υπολογιστή το πολύ μέχρι 10 λεπτά. Τέλος κάθε ομάδα παρουσιάζει στις άλλες τα αποτελέσματα των διερευνήσεών της.

Όταν μία ομάδα τελειώνει την εργασία της, μπορεί να απασχολείται σε ήσυχες δραστηριότητες χωρίς να ενοχλεί τις υπόλοιπες. Ανάλογα με τα αποτελέσματα που ανακοινώνουν οι ομάδες, η νηπιαγωγός για να κινήσει το ενδιαφέρον των παιδιών, μπορεί να διαβάσει σχετικά παραμύθια και μύθους με ζώα, όπως πχ. την ιστορία του Άργου, του σκύλου του Οδυσσέα, την ιστορία με το Ρωμύλο και το Ρέμο και τη λύκαινα, τον Ανδροκλή και το λιοντάρι, αποσπάσματα από τον Μάγκα της Πηνελόπης Δέλτα, οι μουσικοί της Βρέμης, κλπ.

Στόχος: Να αναλάβουν ευθύνες και πρωτοβουλίες και να αναπτύξουν θετικά συναισθήματα. Να ζητούν και να δίνουν βοήθεια, να συνεργάζονται και να αλληλεπιδρούν. Να αντιλαμβάνονται τα όριά τους και να διαπραγματεύονται εντάσεις και διαφωνίες. Να αναπτύσσουν συναισθήματα αγάπης για τα πλάσματα της γης (Γλώσσα, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: Οι δράσεις αυτές μπορεί να έχουν διάρκεια μιας ή δύο ή και περισσότερων ημερών ανάλογα με το ενδιαφέρον των παιδιών.

Τεχνική: Εργασία σε ομάδες, όπου κάθε ομάδα κάνει και κάτι διαφορετικό, με στόχο να ολοκληρώσει μία διερεύνηση. Οι καταγραφές των παιδιών με όποιο τρόπο μπορούν (ζωγραφική, σύμβολα, γράμματα κλπ), βοηθά να αναπτύξουν την προσοχή και την παρατηρητικότητα τους.

Υλικά: Βιβλία, χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, μολύβια, μαρκαδόροι, οι πίνακες των ζώων όπου τα παιδιά συμπληρώνουν στοιχεία, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και σχετικά λογισμικά πλοήγησης στο διαδίκτυο.

Τρίτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Προσκαλούμε κάποιον ειδικό...

Περιγραφή: Αποφασίζουν να καλέσουν στο νηπιαγωγείο έναν κτηνίατρο και να τον ρωτήσουν για όσα δεν έχουν καταφέρει να βρουν. Φτιάχνουν προσκλήσεις, μία κάθε ομάδα, στις οποίες γράφουν και τις ερωτήσεις της ομάδας, για να ψάξει ο κτηνίατρος να βρει τις απαντήσεις. Σε κάθε ομάδα μοιράζονται ρόλοι: Δύο μέλη θα κάνουν τις ερωτήσεις και δύο θα καταγράφουν τις απαντήσεις όπως μπορούν. Κάθε ομάδα μπορεί να κάνει συγκεκριμένο αριθμό ερωτήσεων, οπότε τα παιδιά πρέπει να τις σκεφτούν προσεκτικά. Ο καθένας μπορεί να μάθει την ερώτηση

που θα κάνει και η νηπιαγωγός θα βοηθήσει να τις θυμηθούν όταν θα γίνει η επίσκεψη. Αποφασίζουν ποιος θα χειρίζεται το ψηφιακό κασετόφωνο της τάξης για να καταγραφούν οι απαντήσεις και να μπορούν τα παιδιά να τις ξανακούσουν. Ετοιμάζουν ζωγραφιές να χαρίσουν στον κτηνίατρο. (Προεκτάσεις: Η πρόσκληση μπορεί να απευθύνεται σε κάποιον που έχει ζώα σπίτι του, σε ένα κτηνοτρόφο, ιδιοκτήτη φάρμας κλπ. Σε ανθρώπους που θα μπορούσαν να μεταφέρουν στα παιδιά την εμπειρία τους από την επαφή με ζώα. Επίσης θα μπορούσε να οργανωθεί εκπαιδευτική επίσκεψη σε φάρμα, ιππικό όμιλο, κτηνιατρείο, κέντρο διάσωσης αδέσποτων ζώων κλπ. Η διαδικασία προετοιμασίας των παιδιών είναι ίδια και καλό είναι να γίνεται πάντα πριν την επίσκεψη.)

Στόχος: Να συνεργαστούν αποτελεσματικά με ενήλικες. Να εκφραστούν με δημιουργικό τρόπο μέσα από τα εικαστικά. Να στείλουν προσκλήσεις σε ειδικούς για να επισκεφτούν το νηπιαγωγείο. Να ζητούν και να παίρνουν βοήθεια για να ανακαλύψουν όσα τα ενδιαφέρουν και τα απασχολούν. Να διατυπώνουν ερωτήσεις που απευθύνονται σε ενήλικες με ευγενικό και επίσημο τρόπο (Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση, Γλώσσα, Εικαστικά).

Διάρκεια: 30-60 λεπτά.

Τεχνική: Επιλέγουν υλικά και τρόπους προκειμένου να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν μέσα από τα εικαστικά. Συνειδητοποιούν τη χρησιμότητα του γραπτού λόγου κι αποτυπώνουν με όποιο τρόπο μπορούν ερωτήσεις ή ότι άλλο επιθυμούν να που αφορά τον επικείμενο επισκέπτη. Παιχνίδι ρόλων.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, μαρκαδόροι, μολύβια για την κατασκευή των προσκλήσεων και την καταγραφή των ερωτήσεων, οι φάκελοι των ομάδων και οι πίνακες των ζώων για να δουν τι δεν έχουν ακόμα μάθει.

Τέταρτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Η επίσκεψη του κτηνιάτρου στο νηπιαγωγείο

Περιγραφή: Ο κτηνίατρος έρχεται στην τάξη και τα παιδιά κάνουν τις ερωτήσεις τους. Αρχικά στην γωνιά της συζήτησης τον υποδέχονται και τον γνωρίζουν κάνοντάς του ερωτήσεις σχετικά με το επάγγελμά του. Στη συνέχεια κάθε ομάδα κάθεται στο τραπέζι της και ο κτηνίατρος περνά από τις ομάδες με τη σειρά και απαντά στις ερωτήσεις. Τα υπόλοιπα παιδιά ακούν τις απαντήσεις και προετοιμάζονται για να θέσουν τις δικές τους. Κάποιο παιδί από την κάθε ομάδα χειρίζεται το κασετόφωνο. Τέλος μαζεύονται όλοι στη γωνιά της συζήτησης και ο κτηνίατρος τους λέει τι πρέπει να προσέχουν στη σχέση τους με τα ζώα, πώς να τα σέβονται και πώς να τα φροντίζουν. (Τα παιδιά αν είναι δυνατό μπορεί να επισκεφτούν το κτηνιατρείο της περιοχής.)

Στόχος: Να εξοικειωθούν με βασικές ερευνητικές διαδικασίες. Να πάρουν συνέντευξη, να μαγνητοφωνήσουν, να καταγράψουν και να οργανώσουν τις πληροφορίες που θα συλλέξουν (Γλώσσα, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση, Τεχνολογία).

Διάρκεια: 20-30 λεπτά

Τεχνική: Ερωτήσεις – απαντήσεις και συζήτηση, παιχνίδι ρόλων, (εκπαιδευτική επίσκεψη).

Υλικά: Οι σημειώσεις των παιδιών, το κασετόφωνο για την μαγνητοφώνηση.

2^η Δραστηριότητα: Τι καινούριο μάθαμε

Περιγραφή: Ακούγοντας τη συνέντευξη του κτηνιάτρου καταγράφουν όσες πληροφορίες δεν πρόλαβαν και συμπληρώνουν τους πίνακές τους. Όσα δεν μπόρεσαν να απαντήσουν τα παιδιά το σημειώνουν και είναι αποδεκτό, γιατί δεν μπορούμε πάντα να βρίσκουμε απαντήσεις σε όλα. Αξιοποιώντας την αρχική καταγραφή του καταγισμού ιδεών των παιδιών εντοπίζουν όλοι μαζί τι καινούριο έμαθαν. Η νηπιαγωγός χρησιμοποιώντας άλλο χρώμα μαρκαδόρου, γράφει τις νέες πληροφορίες που της λένε τα παιδιά, τροποποιώντας τον αρχικό πίνακα. Καταλήγουν όλοι σε μία γενική φράση που να δηλώνει αυτά που έμαθαν.

Στόχος: Να αξιολογήσουν τι έμαθαν μέσα από τις διερευνήσεις τους. Να κατανοήσουν συμβάσεις του γραπτού λόγου (Γλώσσα, Φυσικό Περιβάλλον και αλληλεπίδραση).

Διάρκεια: 20-30 λεπτά.

Τεχνική: Καταγισμός ιδεών για τη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη μετά τη διδακτική παρέμβαση.

Υλικά: Το χαρτόνι με τον αρχικό καταγισμό ιδεών των παιδιών, μαρκαδόροι σε διάφορα

χρώματα.

Πέμπτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Κατασκευάζουμε μάσκες

Περιγραφή: Τα παιδιά σε μικρές ομάδες των δύο ατόμων, έχοντας στη διάθεσή τους διάφορα υλικά από τη γωνιά των εικαστικών, ετοιμάζουν μάσκες των ζώων της ομάδας τους. Όταν οι μάσκες ετοιμαστούν, παίζουν και αυτοσχεδιάζουν φορώντας τις μάσκες και παρουσιάζοντας όσα έχουν ανακαλύψει για τα ζώα.

Στόχος: Να χρησιμοποιήσουν διάφορα υλικά για να ζωγραφίσουν ατομικά ή ομαδικά, να κολλήσουν και να κατασκευάσουν μάσκες για να τις αξιοποιήσουν σε θεατρικό παιχνίδι (Εικαστικά, Δραματική Τέχνη).

Διάρκεια: 30 λεπτά.

Τεχνική: Εικαστική δημιουργία, παιχνίδι ρόλων, θεατρικό παιχνίδι.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, μαρκαδόροι, κόλλες, λάστιχο, συρραπτικό.

2^η Δραστηριότητα: Η μάγισσα που καταλαβαίνει τη γλώσσα των ζώων

Περιγραφή: Τα παιδιά αξιοποιώντας τις μάσκες που έφτιαξαν, μοιράζουν ρόλους για να παίξουν το παιχνίδι της μάγισσας των ζώων. Στη γωνιά της συζήτησης, στη μέση του κύκλου δύο παιδιά από κάθε ομάδα παίζουν, το ένα το ρόλο του ανθρώπου και ο άλλος το ρόλο του ζώου. Το σενάριο του παιχνιδιού είναι το εξής: στην αρχή το ζώο κάνει κάποιες κινήσεις και προσπαθεί να δείξει πώς νιώθει στον άνθρωπο, αλλά αυτός δεν καταλαβαίνει και αρχίζουν να μαλώνουν. Έρχεται η μάγισσα των ζώων, ακουμπά το ζώο και τον άνθρωπο με το μαγικό της ραβδί και μπορούν να καταλάβουν ο ένας τον άλλο. Τώρα το ζώο μιλάει, ο άνθρωπος το καταλαβαίνει αλλά και ο άνθρωπος μιλάει και το ζώο τον καταλαβαίνει. Η δράση επαναλαμβάνεται για όλα τα ζευγάρια ζώων – ανθρώπων.

Στόχος: Να συμμετέχουν σε δραματικό παιχνίδι, παίζοντας ρόλους ζώων και ανθρώπων. Να αναπτύσσουν γλωσσικές και εκφραστικές δεξιότητες με τον αυτοσχεδιασμό και το διάλογο (Δραματική τέχνη).

Διάρκεια: 30 λεπτά

Τεχνική: Παιχνίδι ρόλων, δραματοποίηση.

Υλικά: Οι μάσκες που κατασκεύασαν τα παιδιά στην προηγούμενη δραστηριότητα.

Γ' Φάση: Αξιολόγηση

(Συγκέντρωση υλικών, αξιολόγηση από την ομάδα, παρουσίαση εκτός νηπιαγωγείου των αποτελεσμάτων της διερεύνησης.)

3^η Εβδομάδα:

Πρώτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Δημιουργούμε το παραμύθι των ζώων

Περιγραφή: Τα παιδιά φτιάχνουν ένα παραμύθι, όπου το κάθε ζώο λέει κάποια πράγματα για τον εαυτό του. Αναλαμβάνουν ανά δύο από ένα ζώο και χρησιμοποιώντας χαρτί ζωγραφικής, χρώματα, μολύβια και ότι άλλο χρειάζονται από το χώρο των εικαστικών, φτιάχνουν τη σελίδα του ζώου τους, στο παραμύθι των ζώων. Οι ζωγραφιές και τα κείμενα των παιδιών φωτογραφίζονται και μπαίνουν σε ένα αρχείο προβολής παρουσίασης του υπολογιστή. Όταν εμφανίζεται το κάθε ζώο στην παρουσίαση, τα παιδιά που το ζωγράρισαν, «διαβάζουν» στην ομάδα το κείμενο που έγραψαν και εξηγούν πώς το σκέφτηκαν και γιατί είναι σημαντικό να το ακούσουν οι άνθρωποι.

Στόχος: Να εκφράζονται μέσα από εικαστικές δημιουργίες. Να κόβουν υλικά και να κάνουν κολλάζ. Να συνθέτουν φανταστικές ιστορίες με περιορισμούς. Να αξιοποιούν τον υπολογιστή για τις ανάγκες της ομάδας (Εικαστικά, Γλώσσα, Τεχνολογία).

Διάρκεια: 30 – 60 λεπτά

Τεχνική: Δυαδική εργασία, δημιουργία παραμυθιού από την ομάδα και παρουσίασή του μέσα από συνεργασία.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, μαρκαδόροι, άχρηστο υλικό, κόλλες και ψαλίδια.

Δεύτερη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Αξιολογούμε τι μάθαμε

Περιγραφή: Τα παιδιά αποφασίζουν ότι έχει ολοκληρωθεί το σχέδιο εργασίας. Συγκεντρώνουν όλα τα υλικά της ομάδας τους και συζητούν και αποφασίζουν πώς θα κοινοποιήσουν αυτά που έμαθαν και σε ποιούς. Αποφασίζουν να καλέσουν τους γονείς ή τα παιδιά γειτονικού νηπιαγωγείου, για να τους παρουσιάσουν αυτά που έμαθαν και να φτιάξουν αφίσες για να μοιράσουν στον κόσμο για να προσέχει τα ζώα. Δημιουργούν έκθεση με τα έργα των ομάδων στο χώρο του νηπιαγωγείου.

Στόχος: Να αξιολογήσουν όσα έμαθαν μέσα από τη συγκέντρωση όλου του υλικού που παρήγαγαν οι ομάδες.

Διάρκεια: 20 λεπτά.

Τεχνική: Ομαδική εργασία, οργάνωση έκθεσης με τα έργα των παιδιών, αξιολόγηση σχεδίου εργασίας.

Υλικά: Ότι έχει συγκεντρωθεί από τα παιδιά στις δύο εβδομάδες ενασχόλησής τους με το θέμα του σχεδίου εργασίας.

2η Δραστηριότητα: Φτιάχνουμε αφίσα για τα ζώα μας

Περιγραφή: Όλοι μαζί δίνουν ιδέες για το περιεχόμενο της αφίσας και πώς να την φτιάξουν. Την αφίσα την υπογράφουν τα ζώα των ομάδων με τα ονόματά τους, τα οποία γράφουν τα παιδιά με όποιο τρόπο μπορούν. Η αφίσα φτιάχνεται σε χαρτόνι με μεγάλο μέγεθος για να μπορούν να εκφραστούν τα παιδιά και να ζωγραφίσουν ότι θέλουν και στη συνέχεια τη φωτογραφίζουν με ψηφιακή φωτογραφική μηχανή για να την επεξεργαστούν στον υπολογιστή, να την στείλουν σε φίλους στο διαδίκτυο ή να την τυπώσουν πολλές φορές και να την μοιράσουν. Αξιοποιείται επίσης το κείμενο της διακήρυξης των δικαιωμάτων των ζώων για να πάρουν τα παιδιά ιδέες για το κείμενο της αφίσας.

Στόχος: Να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν τα ζώα. Να κινητοποιηθούν και να ανακοινώσουν τις απόψεις τους και σε άλλα άτομα. Να εκφραστούν μέσα από τη ζωγραφική και τα εικαστικά (Γλώσσα, εικαστικά, Ανθρωπογενές Περιβάλλον και αλληλεπίδραση, Τεχνολογία).

Διάρκεια: 30 λεπτά.

Τεχνική: Εργασία σε ομάδες, εικαστική δημιουργία με διάφορα υλικά, αξιοποίηση του υπολογιστή.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, χρώματα, φωτογραφική μηχανή, ηλεκτρονικός υπολογιστής, εκτυπωτής.

Τρίτη ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Παρουσιάζουμε όσα μάθαμε

Περιγραφή: Τα παιδιά και η νηπιαγωγός καλούν στο νηπιαγωγείο παιδιά από άλλο νηπιαγωγείο ή τους γονείς, για να τους παρουσιάσουν όσα έμαθαν με τη βοήθεια του παραμυθιού των ζώων που έχουν κατασκευάσει στον υπολογιστή. Παίζουν όλοι μαζί το παιχνίδι της μάγισσας και χωρισμένοι σε ομάδες δείχνουν τους φακέλους των ομάδων τους στα παιδιά του άλλου νηπιαγωγείου ή στους γονείς. Οι νηπιαγωγοί συντονίζουν τις συνεργασίες των παιδιών ώστε όλοι να περνούν καλά και η δράση τελειώνει με παιχνίδι έξω στην αυλή. Όταν τα παιδιά φεύγουν το μεσημέρι παίρνουν μαζί τους φυλλάδια για να τα μοιράσουν σε φίλους τους.

Στόχος: Να μοιραστούν την εμπειρία και το αποτέλεσμα της διερεύνησης με άλλα άτομα της κοινότητας. Να αναπτύξουν κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με το ρόλο του ενεργού πολίτη.

Διάρκεια: 30-60 λεπτά

Τεχνική: Ομαδική – δυαδική εργασία, παιχνίδι ρόλων, δραματοποίηση, ελεύθερο παιχνίδι και αλληλεπίδραση.

Υλικά: Όλο το υλικό που δημιουργήθηκε από τις ομάδες, το πρόγραμμα παρουσίασης του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Βιβλιογραφικές πηγές του Σχεδίου

Bredenkamp, S. & Corple, C. (1998). *Καινοτομίες στην προσχολική εκπαίδευση: Αναπατυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα προσχολικά προγράμματα*. Ε., Ντολιοπούλου (Εισ. Επιμ.), Ε.,

- Μαρκάκη (Μτφ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ferretti, G. & Fontaneto, C. (2008). *Η Εγκυκλοπαίδεια των Ζώων 7: Ο λύκος και τα ζώα του βουνού. 18 βιβλία εξερεύνησης και γνώσης για τη ζωή στον πλανήτη μας*. Αθήνα: Σκάι.
- Ferretti, G. & Motta, D. (2008). *Η Εγκυκλοπαίδεια των Ζώων 2: Το λιοντάρι και ο κόσμος της Σαβάνας. 18 βιβλία εξερεύνησης και γνώσης για τη ζωή στον πλανήτη μας*. Αθήνα: Σκάι.
- Goehlich, M. (2003). *Η παιδαγωγική προσέγγιση του Reggio*. Στο Μ. Goehlich (Επιμ.), *Παιδοκεντρική διάσταση στη μάθηση*. Αθήνα: Τυπωθήτω Δαρδανός.
- Katz, L. & Chard, S. (2004). *Η μέθοδος Project. Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. (Επιμ. Κόνσολας, Μ.). Αθήνα: Ατραπός.
- Kidopedia Τόμος 9, Ζώα της θάλασσας και των πάγων.
- Kidopedia Τόμος 10, Ζώα του δάσους και πουλιά.
- Kidopedia Τόμος 7, Ζώα της Ζούγκλας και Δεινόσαυροι.
- Kidopedia Τόμος 8, Ζώα του χωριού και της πόλης.
- Larousse (2005). *Η πρώτη μου Εγκυκλοπαίδεια για τα ζώα*. Ε. Γερόκωστα, (Μτφ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Podesta M. (2008). *Η Εγκυκλοπαίδεια των Ζώων: 18 βιβλία εξερεύνησης και γνώσης για τη ζωή στον πλανήτη μας*. Αθήνα: Σκάι.
- Ανακαλύπτω τον κόσμο. (2003). *Μικρή εγκυκλοπαίδεια: Τα Ζώα*. Αθήνα: Άμμος, Larousse.
- Κόμης, Β. (2004). *Εισαγωγή στις εκπαιδευτικές εφαρμογές των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- ΥΠ. Ε. Π. Θ./Π. Ι. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί. Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- ΥΠ. Ε. Π.Θ./Π. Ι. (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Χρυσαφίδης, Κ. (2003). *Βιωματική Επικοινωνιακή διδασκαλία. Η Εισαγωγή της Μεθόδου Project στο Σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- www.in.gr
- <http://el.wikipedia.org>
- www.google.gr
- <http://www.schoollessons.gr/schools/egkuklopaideia-ton-zoon>
- <http://www.artmag.gr/art-articles/arts/about-art/1632-animals>
- Διακήρυξη δικαιωμάτων των ζώων, Παρίσι 1978:
- <http://artagoni.pblogs.gr/2008/11/354447.html>

2.2 Υλικοτεχνική Υποδομή

Για την υλοποίηση τους σχεδίου είναι απαραίτητο να υπάρχουν στη διάθεση των παιδιών: Βιβλία γνώσεων, εγκυκλοπαίδειες, παραμύθια, φωτογραφίες, αποκόμματα από περιοδικά, ηλεκτρονικό υλικό με σχετικό περιεχόμενο, πληροφοριακό υλικό απ' το διαδίκτυο. Χαρτιά, χαρτόνια, φάκελοι, χρώματα, μολύβια, ψαλίδια, άχρηστο υλικό και κόλλες από τη γωνιά των εικαστικών. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής της τάξης, το πρόγραμμα περιήγησης στο διαδίκτυο για να βρουν τα παιδιά και να κατεβάσουν φωτογραφίες και άλλο υλικό, λογισμικό παρουσίασης, ψηφιακή φωτογραφική μηχανή, κασετόφωνο και έγχρωμος εκτυπωτής για να εκτυπώσουν καρτέλες, φωτογραφίες και κείμενα.

10) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Σε όλη τη διάρκεια της οργάνωσης και υλοποίησης των δράσεων η νηπιαγωγός μαζί με τα παιδιά συζητά και προσδιορίζει τι τους αρέσει, τι εξυπηρετεί τις διερευνήσεις τους, τι τα προβληματίζει και τα δυσκολεύει για να κάνουν αλλαγές και τροποποιήσεις. Παράλληλα σε δικές της ημερολογιακές καταγραφές, εντοπίζει θέματα που μπορεί να θέλουν επίλυση ή στήριξη από μέρους της, παρατηρεί τον τρόπο εργασίας των παιδιών στις ομάδες και τις αλληλεπιδράσεις που συμβαίνουν.

Στο γνωστικό επίπεδο μέσα από τις δράσεις στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά και δίνοντάς τους την ευκαιρία να μιλήσουν και να εκφραστούν με διάφορους τρόπους, εντοπίζει αν και κατά πόσο έχουν προσεγγίσει τα θέματα που διερευνούν, την πρόδοό τους σε επίπεδο γνώσεων, αλλαγής στάσεων και ανάπτυξης μεταγνωστικών ικανοτήτων. Με την αξιοποίηση του αρχικού καταιγισμού ιδεών των παιδιών, η ομάδα τέλος εντοπίζει πόσο λίγα γνώριζε σχετικά με το θέμα και με τη σύγκριση με την τελική καταγραφή του καταιγισμού ιδεών των παιδιών, συνειδητοποιούν όλοι πόσα έμαθαν.

11) ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Οι δημιουργοί των σεναρίων – σχεδίων διδασκαλίας θα πρέπει να συμπληρώνουν μια υπεύθυνη δήλωση με το παρακάτω περιεχόμενο

«Με ατομική μου ευθύνη και σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 1599/1986, οι δημιουργοί του παρόντος εντύπου, δηλώνουμε ότι:

1. Το Σχέδιο Διδακτικό Σεναρίου που υποβάλλουμε είναι δικό μας πρωτότυπο δημιούργημα και δεν προσκρούει σε κανένα δικαίωμα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας τρίτων.
2. Δίνουμε το δικαίωμα και την άδεια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο θα ενεργεί κατά την απόλυτη και ελεύθερη κρίση του, να αξιοποιεί, να διαθέτει, να αναπαράγει ή να διανέμει το υποβληθέν Σχέδιο, ολόκληρο ή τμήμα του ή συντετμημένο ή ενσωματωμένο σε άλλο υλικό, για εκπαιδευτικούς και διδακτικούς σκοπούς, με κάθε πρόσφορο μέσο, ιδίως έντυπο ή ηλεκτρονικό»

B5: ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ : ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΤΑ ΧΡΩΜΑΤΑ

ΣΕΝΑΡΙΟ – ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

1.1 Τίτλος (Θέμα) σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας)

Παιχνίδι με τα χρώματα

Τα χρώματα αποτελούν στοιχείο της φύσης που γοητεύει τα παιδιά και δημιουργούν διαθέσεις που μπορούν να έχουν προεκτάσεις σε ποικίλες πτυχές καλλιέργειας της προσωπικότητας του ατόμου. Η ενασχόληση με θέματα που έχουν ως αφετηρία τα χρώματα μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά σε διαδικασίες κατανόησης, δημιουργικότητας, καλλιτεχνικής έκφρασης κ.ά. Τα νήπια καλούνται να παρακολουθήσουν κάποια φυσικά φαινόμενα, με βάση την αφήγηση ενός παραμυθιού, να πειραματιστούν, για να καταλήξουν σε κάποιες διαπιστώσεις, να συμμετάσχουν σε ποικίλες εκδηλώσεις δημιουργικής έκφρασης και να γνωρίσουν το ρόλο των χρωμάτων στην Τέχνη. Βασικός μας στόχος, μέσα από μια σειρά ευχάριστων και ελκυστικών δραστηριοτήτων, να επιτύχουν κάποιους διδακτικούς στόχους, που περιλαμβάνονται στο ΔΕΠΠΣ και γενικά σε όλα σχεδόν τα αναλυτικά προγράμματα προσχολικής αγωγής. Επιδίωξή μας είναι να βοηθήσουμε τον εκπαιδευτικό να μπορεί να διαμορφώνει μόνο του δραστηριότητες, που να ανταποκρίνονται στις προτάσεις του εκάστοτε Αναλυτικού Προγράμματος. Οι δραστηριότητες, όπως προτείνονται στο παρόν σχέδιο αποτελούν κατά κύριο λόγο πρωτοβουλίες του εκπαιδευτικού, μπορούν όμως να λειτουργήσουν ως αφετηρία για εντοπισμό ενός φαινομένου, μιας κατάστασης, μιας διδακτικής ενότητας που μπορεί στη συνέχεια να αναπτυχθεί στο πλαίσιο ενός project. (Η αξιοποίηση λ.χ. του υλικού από το πείραμα της δεύτερης ημέρας, με τα φίλτρα και την διάσπαση του μαύρου χρώματος, μια ομάδα, που μετέτρεψε τα πολύχρωμα φίλτρα σε λουλούδια, κατέληξε στο συμπέρασμα να ασχοληθεί με το σχολικό κήπο και ξεκίνησε ένα ανάλογο project). Σε κάθε περίπτωση η πρόταση που γίνεται με τα σχέδια διδασκαλίας αποβλέπει στο να διαμορφώσει συνθήκες για συζήτηση και αξιοποίηση των περιεχομένων στο πνεύμα του «Νέου Σχολείου»

1.2 Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Γνωστικό/-ά αντικείμενο/-α του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας):

Παιδί και Φυσικό περιβάλλον

Ιδιαίτερη Περιοχή του γνωστικού αντικείμενου

Δομή και ιδιότητες των υλικών

Συμβατότητα με το ΑΠΣ & το ΔΕΠΠΣ.

ΔΕΠΠΣ: Παιδί και Φυσικό Περιβάλλον

Φυσικό Περιβάλλον και αλληλεπίδραση

1.3 Σκοπός & Στόχοι του σεναρίου- σχεδίου διδασκαλίας).

Γενικός Σκοπός

Να ανακαλύπτουν βασικά χαρακτηριστικά γύρω από τη δομή και τις ιδιότητες των υλικών.

Να παρατηρούν και να περιγράφουν τις αλλαγές που γίνονται σε κάποια υλικά, κάτω από ορισμένες συνθήκες

Σημ. Η επεξεργασία του θέματος διαχέεται σε όλες τις κατευθύνσεις του Προγράμματος όπως: Γλώσσα, Μαθηματικά, Έκφραση – Φυσική Αγωγή, Τεχνολογία. Ταυτόχρονα λαμβάνονται υπόψη βασικές παιδαγωγικές αρχές, όπως: διαφορετικότητα, συνεργατική μάθηση, συνεργασία με τους γονείς, αλλά και σχετικά μαθησιακά πλαίσια, όπως: παιχνίδι, στοιχεία καθημερινότητας, διερευνήσεις, διαλογική συζήτηση κλπ.

Επιμέρους Στόχοι ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία.

Τα νήπια ασκούνται :

Να ακούν μια αφήγηση,

Να κατανοούν το περιεχόμενο του κειμένου,

Να συμμετέχουν σε συζητήσεις γύρω από το κείμενο,
Να εκφράζουν απορίες και να προτείνουν λύσεις,

(Γλώσσα)

Να πειραματίζονται ατομικά και ομαδικά και να καταλήγουν σε συμπεράσματα,
Να διατυπώνουν και να καταγράφουν τα αποτελέσματα των πειραματισμών τους,
Να κάνουν προβλέψεις με βάση τις εμπειρίες τους,

(Περιβάλλον – Φυσικές Επιστήμες)

Να εκφράζουν τις απόψεις τους καλλιτεχνικά, σε ποικίλες μορφές έκφρασης,
Να αναπτύξουν την κινητικότητα τους,
Να ανταποκρίνονται σε σωστά σήματα, σύμβολα, συνθήματα και οδηγίες
Να έρθουν σε επαφή με έργα Τέχνης μεγάλων δημιουργών

(Δημιουργία, Έκφραση-Φυσική Αγωγή)

Να απεικονίζουν σχέσεις σε πίνακες καταγραφής,

(Μαθηματικά)

Να εκτελούν στον υπολογιστή απλές λειτουργίες

(Τεχνολογία)

1.4 Προτεινόμενη Εκπαιδευτική μέθοδος

- Ερωτήσεις – απαντήσεις,
- Δραματοποίηση,
- Πειράματα,
- Καταιγισμός Ιδεών,
- Ομαδική εργασία
- Παιχνίδι
- Οπτική παρατήρηση

1.5 Εκτιμώμενη διάρκεια

Σύμφωνα με το σχεδιασμό η διδακτική παρέμβαση έχει υπολογιστεί να διαρκέσει δυο με τρεις ημέρες. Βέβαια η διάρκεια θα εξαρτηθεί από το ενδιαφέρον των παιδιών και τις παρατηρήσεις ή τις προτάσεις που αυτά ενδέχεται να κάνουν. Για να έχουμε μια κατά το δυνατό αβίαστη προσέγγιση των επιδιωκόμενων στόχων θα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί με το χρόνο και να επιτρέπουμε στα παιδιά να επαναλαμβάνουν δραστηριότητες, που κατά την άποψή μας συμβάλλουν θετικά στα αποτελέσματα του σχεδίου διδασκαλίας.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ- ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

OptionButton1

2.1 Γενική Περιγραφή

Α' ημέρα:

1^η Δραστηριότητα: Ανάγνωση και επεξεργασία Παραμυθιού

Διάρκεια: 30 λεπτά

Τεχνική: Αφήγηση, ακρόαση, ερωτήσεις – απαντήσεις, καταιγισμός ιδεών

α.

Μετά από μια εισαγωγική συζήτηση (της μορφής με τι θα ήθελαν να ασχοληθούν, αν θα ήθελαν να ακούσουν ένα παραμύθι ..., για τη δημιουργία ενός κατάλληλου κλίματος ο / η Νηπιαγωγός διαβάζει στα παιδιά το ακόλουθο παραμύθι Μπορεί να στηρίζεται στην ανάγνωση του εκπαιδευτικού ή να είναι ηχογραφημένο, με ενδεχόμενη μουσική υπόκρουση):

Παιχνίδια στο χωριό των χρωμάτων

Στα πολύ παλιά τα χρόνια, στον καιρό των παραμυθιών, ήταν ένα χωριό, που το έλεγαν «Χωριό των χρωμάτων». Στο χωριό αυτό κατοικούσαν μόνο τρία παιδάκια: Ένα κόκκινο, ένα κίτρινο και ένα μπλε.

Το κόκκινο ήταν ζωηρό, το κίτρινο ήταν σκανδαλιάρικο και το μπλε ήταν πονηρό.

Τα παιδάκια έπαιζαν όλη μέρα στην πλατεία του χωριού.

Έπαιζαν διάφορα παιχνίδια: «Κυνηγητό», «κρυφτό», «πεντόβολα», «κλέφτες κι αστυνόμοι», «γύρω - γύρω όλοι» και άλλα πολλά.

Απ' όλα τα παιχνίδια όμως τους άρεσε πιο πολύ να παίζουν το «γύρω - γύρω όλοι».

Πιάνονταν από τα χέρια, έκαναν ένα κύκλο κι άρχιζαν να γυρίζουν γύρω - γύρω. Στην αρχή γύριζαν αργά - αργά κι όσο περνούσε η ώρα γύριζαν όλο και πιο γρήγορα, μέχρι που κουραζόταν κι έπεφταν κάτω ξαπλώνοντας στο γρασίδι.

Μια μέρα, εκεί που έπαιζαν το «γύρω - γύρω όλοι», άρχισαν να γυρίζουν τόσο γρήγορα !!! μα τόσο γρήγορα !!! που στο τέλος έγιναν και τα τρία μαζί μια μπάλα, που κύλησε στο γρασίδι.

Όταν σταμάτησαν τα γέλια και οι χαρές με αυτό που είχε συμβεί, κοιτάχτηκαν μεταξύ τους και με έκπληξη είδαν ότι δεν έβλεπε ο ένας τον άλλο. Είχανε γίνει μια κατάμαυρη μπάλα!!!

Στην αρχή τρώμαξαν και δεν ήξεραν τι να κάνουν.

Ξαφνικά ακούστηκαν οι φωνές των μαμάδων τους που τους φώναζαν να γυρίσουν στο σπίτι.

Ελάτε γρήγορα, γιατί έρχεται βροχή, έρχεται μπόρα...

Τα τρία παιδάκια δεν απαντούσαν. Ήταν τόσο ξαφνιασμένα απ' αυτό που είχε συμβεί, που τους κόπηκε η μιλιά.

Εκείνο που τους έκανε όμως εντύπωση ήταν ότι πέρασε από δίπλα τους η μαμά του κίτρινου παιδιού και δεν τους αναγνώρισε !!! Πώς να αναγνωρίσει μια μαύρη μπάλα, που κρύβει τρία παιδάκια, ένα κόκκινο, ένα κίτρινο κι ένα μπλε;

Με απορία και θαυμασμό σκέφτηκαν τα παιδάκια. Δεν μας αναγνωρίζουν ούτε οι μαμάδες μας !!!

Εκεί λοιπόν που ψιθύριζαν μεταξύ τους και χαιρόταν μ' αυτό που είχε συμβεί, που τους φαινόταν σαν θαύμα, μια αστραπή έσκισε τον ουρανό κι ακολούθησε μια τρομερή βροντή, ενώ χοντρές σταγόνες βροχής άρχισαν να πέφτουν στη γη, σχηματίζοντας μικρά ρυάκια.

Το νερό, πέφτοντας επάνω στη μαύρη μπάλα τη διέλυσε και εμφανίστηκαν πάλι τρία παιδάκια.

Φοβισμένα από την καταιγίδα και τα τρία, έτρεξε το καθένα στο σπίτι του.

Το πρώτο που έκαναν όταν έφτασαν στο σπίτι ήταν να κοιταχτούν στον καθρέφτη. Και ω χαρά τους !!! Το μαύρο είχε εξαφανιστεί. Το κόκκινο ξανάγινε κόκκινο, το κίτρινο ξανάγινε κίτρινο και το μπλε ξανάγινε μπλε.

Την άλλη μέρα, όταν μαζεύτηκαν πάλι τα τρία παιδάκια για παιχνίδι, το κίτρινο, που ήταν σκανδαλιάρικο, τους είπε:

Ακούστε τι σκέφτηκα, κι έσκυψε και τους είπε κρυφά στο αυτί:

- Σσσσσσσσσσσ...

Ναι, ναι !!! απάντησαν και τα άλλα δυο παιδάκια με χαρά. Θα είναι το πιο ωραίο, το πιο πονηρό, το πιο ζωηρό και το πιο σκανδαλιάρικο παιχνίδι μας.

Τι τους είπε άραγε;

β.

Τα παιδιά καλούνται να περιγράψουν την ιστορία που άκουσαν. Διατυπώνουν τις απόψεις τους για το τι αισθάνθηκαν ακούγοντας το παραμύθι, τι τους έκανε ιδιαίτερη εντύπωση... (Ο εκπαιδευτικός επιχειρεί με ερωτήσεις να διηγηθούν τα παιδιά όλη την ιστορία, να κάνει διευκρινιστικές ερωτήσεις για να διαπιστώσει ότι τα παιδιά κατανόησαν το περιεχόμενο π.χ. πόσα αδερφάκια είχε το κόκκινο παιδάκι, αν έπαιζαν τα παιδιά στην ακροθαλασσιά κλπ. Και να διαπιστώσει το βαθμό συγκίνησης των παιδιών από το άκουσμα της ιστορίας, προκαλώντας ερωτήσεις που να προκαλούν έκφραση συναισθημάτων, όπως λ.χ. αν θα ήθελαν να έχουν φίλους όπως τα παιδάκια-χρώματα και τι παιχνίδια θα έπαιζαν μαζί τους κλπ.)

γ.

Καλούνται στη συνέχεια, σε ένα παιχνίδι καταγισμού ιδεών, να φανταστούν τι να είχε κρυφά το κίτρινο παιδάκι στους φίλους του; Ο καταγισμός ιδεών βοηθάει τα παιδιά να αφήσουν

τη φαντασία τους να ταξιδέψει και ταυτόχρονα να δοθεί στην ιστορία μια νέα διάσταση, που ενδεχόμενα μπορεί να οδηγήσει σε νέες αναζητήσεις.

2^η Δραστηριότητα: Δραματοποίηση

Διάρκεια: 20 λεπτά

Τεχνική: Δραματοποίηση

Λόγοι επιλογής της μεθόδου. Για να μπορέσουν τα παιδιά να επιστρατεύσουν τη φαντασία τους και αβίαστα να εξωτερικεύσουν προσωπικές τους ανάγκες και ενδιαφέροντα.

Τα παιδιά δραματοποιούν το παραμύθι. Μοιράζονται τους ρόλους και επαναλαμβάνουν την ιστορία, επιχειρώντας να αφήσουν τη φαντασία τους να τους οδηγήσει σε νέες καταστάσεις. Μπορεί ο πλούτος των ιδεών και των μορφών έκφρασης, πέρα από τις νέες καταστάσεις, μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά να εξωτερικεύσουν ενδόμυχες σκέψεις, προβληματισμούς και ανάγκες.

3^η Δραστηριότητα: Πείραμα

Διάρκεια: 40 λεπτά

Τεχνική: Πείραμα – Ομαδική εργασία

Λόγοι επιλογής της μεθόδου. Η καλλιέργεια του ερευνητικού ενδιαφέροντος βοηθάει το παιδί να μην αρκείται σε προετοιμασμένες μορφές γνώσης και να επιμένει να διαπιστώνει μόνος του κάποιες αλήθειες. Ταυτόχρονα η ενίσχυση της ομαδικής δράσης δίνει τα μέλη της ομάδας και διαμορφώνει συνθήκες για βαθύτερη αναζήτηση. Το αποτέλεσμα της μάθησης είναι ποιοτικά ανώτερο από την απλή άθροιση των ατομικών στοιχείων.

Τα παιδιά καλούνται να δοκιμάσουν, σε ομάδες των τριών ατόμων, αν όντως η μίξη των χρωμάτων κίτρινο, κόκκινο και μπλε μας δίνει το μαύρο. Ο εκπαιδευτικός έχει φέρει διαφάνειες από τα τρία χρώματα, για κάθε τραπέζι και καλεί τα παιδιά να διαπιστώσουν τι συμβαίνει, όταν βάλουμε τις τρεις διαφάνειες, τη μια πάνω στην άλλη.

(Σημείωση: Το μαύρο ενδεχόμενα να μην είναι εντελώς μαύρο. Η επιτυχία θα εξαρτηθεί από το πόσο έντονα είναι τα χρώματα των διαφανειών).

Την ίδια δραστηριότητα μπορούν να δοκιμάσουν τα παιδιά με δαχτυλομπογιές ή με πλαστελίνη. Στο τέλος διατυπώνουν όλοι τα συμπεράσματά τους.

4^η Δραστηριότητα: Μουσικό παιχνίδι

Διάρκεια 20 λεπτά

Τεχνική: Παιχνίδι ετοιμότητας και συνεργασίας.

Τα παιδιά χωρίζονται σε τρεις ομάδες. Η κάθε ομάδα παίρνει το όνομα κάποιου βασικού χρώματος. Ο εκπαιδευτικός μοιράζει στις ομάδες μουσικά όργανα. Στη συνέχεια δίνει τις οδηγίες του παιχνιδιού: Κάθε φορά που θα δείχνει μια πινακίδα με ένα χρώμα θα παίζει η αντίστοιχη ομάδα. Όταν δείχνει την καρτέλα με το μαύρο χρώμα θα παίζουν όλοι μαζί. Ανάλογα όταν δείχνει πορτοκαλί θα παίζουν το κόκκινο και το κίτρινο, πράσινο θα παίζουν το κίτρινο και το μπλε και μωβ θα παίζουν το μπλε και το κόκκινο.

5^η Δραστηριότητα: Ζωγραφική και αξιοποίηση των έργων

Διάρκεια: 40 λεπτά

Τεχνική: Διδασκαλία μέσα από την Τέχνη

Λόγοι επιλογής της μεθόδου. Αξιοποίηση της μορφωτικής αξίας της Τέχνης για ευαισθητοποίηση, έκφραση και δημιουργικότητα και άσκηση της γραφής.

Τα παιδιά ζωγραφίζουν εικόνες από το παραμύθι και επιχειρούν να τις βάλουν στη σειρά, ώστε να επαναλάβουν το σενάριο. Σε κάθε ζωγραφιά δίνουν δικό τους τίτλο, ύστερα από συζήτηση και επίδειξη της εικόνας σε όλη την ομάδα. Στη συνέχεια επιχειρούν στο πλαίσιο της αναδυόμενης γραφής να διατυπώσουν τον τίτλο γραπτά.

Β' Ημέρα

1^η Δραστηριότητα: Πείραμα

Διάρκεια: 30 λεπτά

Τεχνική: Πείραμα – ομαδική δράση

Λόγοι επιλογής της μεθόδου: Καλλιέργεια του ερευνητικού ενδιαφέροντος των παιδιών και παρατήρησης φαινομένων κατά την εμφάνισή τους, με ταυτόχρονη διάθεση για συνεργασία).

Με αφετηρία το παραμύθι της προηγούμενης ημέρας ο εκπαιδευτικός καλεί τα παιδιά να επαναλάβουν, τι είχε συμβεί και ξαναβρήκαν το χρώμα τους τα τρία παιδάκια. Μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να μαντέψουν τι θα συμβεί, αν βουτήξουμε το μαύρο χρώμα στο νερό. Αυτή η προσπάθεια για πρόβλεψη ανεβάζει το επίπεδο του ενδιαφέροντος και προετοιμάζει τα παιδιά για παρατηρήσεις και ανακοινώσεις ως προς τα αποτελέσματα.

Σε ένα φίλτρο του καφέ έχουμε σχεδιάσει μια μαύρη μπάλα με μαρκαδόρο (Η μπάλα πρέπει να απέχει περίπου ένα εκατοστό από τη βάση του φίλτρου). Τοποθετούμε το φίλτρο σε ένα βάζο με νερό που να καλύπτει περίπου ένα εκατοστό του βάζου.

Ζητούμε να μας πουν τα παιδιά τι θα συμβεί. Ακούμε τις διάφορες ιδέες και αποφασίζουμε να διεξαγάγουμε το πείραμα, για να επιβεβαιώσουμε ή να διαψεύσουμε τις προβλέψεις των παιδιών. Καθώς το νερό απορροφάται από το φίλτρο και ανεβαίνει παρασύρει το μαύρο χρώμα του μαρκαδόρου και το διασπά το σε επιμέρους χρώματα (κατά προσέγγιση: μπλε, κίτρινο, κόκκινο, άλλοτε με μεγάλη και άλλοτε με μικρότερη ευκρίνεια). Το πείραμα διεξάγεται σε μικρές ομάδες των τριών ατόμων.

Τα παιδιά καλούνται να περιγράψουν τι έχουν δει, συγκρίνουν τα αποτελέσματα όλων των ομάδων και επαναλαμβάνουν το ίδιο πείραμα

2^η Δραστηριότητα: Καλλιτεχνική αξιοποίηση υλικού

Διάρκεια 25 λεπτά

Τεχνική: Διδασκαλία μέσα από την Τέχνη

Λόγοι επιλογής της μεθόδου. Διαπίστωση από τα παιδιά ότι όλες οι δράσεις μπορούν να συνοδεύονται από καλλιτεχνική έκφραση. Καλλιέργεια της δημιουργικής τους έκφρασης, συνεργασία με όλα τα μέλη της ομάδας (ανά τρεις), επικοινωνία και συναπόφαση.

Τα φίλτρα με το μαύρο χρώμα που έχει διαχωριστεί σε επιμέρους πολύχρωμα σχήματα αποτελούν ένα πολύ ενδιαφέρον υλικό για κατασκευές. Τα παιδιά κατασκευάζουν λουλούδια, πεταλούδες, βεντάγιες και ό,τι άλλο δημιουργήσει η φαντασία τους. Μπορούν να επικολήσουν τις δημιουργίες τους σε μεγάλη επιφάνεια και να τις συνδυάσουν με χρωματισμό ή σχεδιασμό του ενδιαμέσου χώρου κλπ.

3^η Δραστηριότητα: Πείραμα μίξης χρωμάτων

Διάρκεια: 25 λεπτά.

Τεχνική: Πείραμα

Το κάθε παιδί έχει από τρεις διαφάνειες, κόκκινη, μπλε και κίτρινη και καλείται να συνδυάσει κάθε φορά δυο διαφάνειες από αυτές (κόκκινο - μπλε, κίτρινο – μπλε, κόκκινο – κίτρινο) και να καταγράψει τα αποτελέσματα αυτής της πρόσμιξης

4^η Δραστηριότητα: Μαθηματική άσκηση

Διάρκεια: 20 λεπτά

Τεχνική: Εφαρμογή, συνέχεια του πειράματος με το παιχνίδι του πίνακα διπλής εισόδου, με τρία στοιχεία οριζόντια και κάθετα (αναφέρεται στο βιβλίο της νηπιαγωγού και είναι πολύ ευχάριστο στα παιδιά): Υπάρχουν έξι συνολικά καρτέλες: τρεις με τα βασικά χρώματα: κόκκινο, μπλε, κίτρινο και τρεις με τα συμπληρωματικά: μωβ, πράσινο, πορτοκαλί. Τα παιδιά καλούνται να τοποθετήσουν στη σωστή θέση τις καρτέλες.

5^η Δραστηριότητα: Κινητικό παιχνίδι

Διάρκεια: 20 λεπτά

Τεχνική: Ομαδικό Παιχνίδι για ενίσχυση της ομαδικότητας και της ετοιμότητας των παιδιών
Τα παιδιά κρατούν κορδέλες ή μπαλόνια με τα βασικά χρώματα. Ο εκπαιδευτικός έχει τρεις καρτέλες με τα συμπληρωματικά χρώματα και μια μαύρη. Όση ώρα παίζει η μουσική τα παιδιά κινούνται ελεύθερα στο χώρο. Μόλις σταματήσει η μουσική ο εκπαιδευτικός δείχνει ένα συμπληρωματικό χρώμα (π.χ. πορτοκαλί). Τα παιδιά που έχουν τις κόκκινες και τις κίτρινες κορδέλες πρέπει να μαζευτούν όλα μαζί. Όταν δείξει το μαύρο χρώμα ενώνονται όλα μαζί. Το παιχνίδι αυτό μπορούν να το παίξουν τα παιδιά και με τους γονείς, αν τους καλέσουν έρθουν λίγη ώρα πριν από τη λήξη της ημέρας.

6^η Δραστηριότητα: Εξάσκηση με το ποντίκι του υπολογιστή

Διάρκεια : 20 λεπτά

Τεχνική: Εμπλουτισμένη διδασκαλία

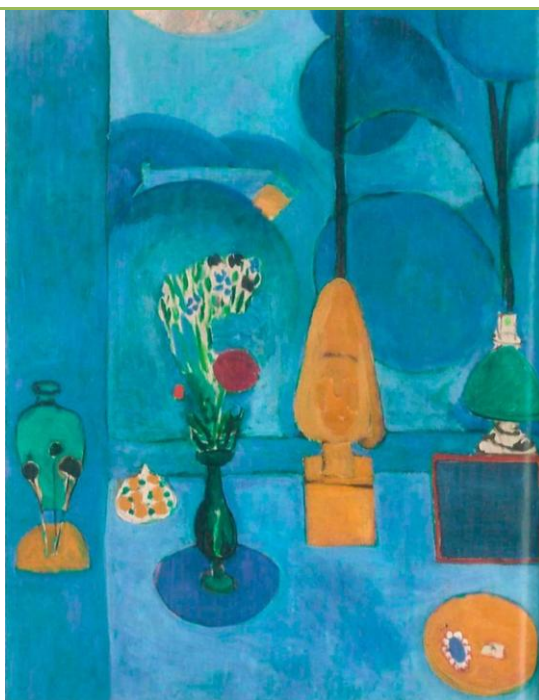
Τα παιδιά χρησιμοποιούν τα εργαλεία ελεύθερης σχεδίασης του υπολογιστή και δημιουργούν απλά σχέδια και εικόνες, τα οποία χρωματίζουν. Μπορούμε λ.χ. να σχεδιάσουμε με τον υπολογιστή ένα πίνακα με λουλούδια λ.χ. δέκα εξάδες και να βάψουν τα παιδιά τα λουλούδια με τη βοήθεια

7^η Δραστηριότητα: Το «Μπλε παράθυρο» του H. Matisse

Διάρκεια: 40 λεπτά

Τεχνική: Οπτική παρατήρηση επικοινωνία και καλλιέργεια δημιουργικής έκφρασης.

Προβάλλουμε στην οθόνη (power point ή διαδραστικό πίνακα) το έργο ζωγραφικής του H. Matisse «Μπλε Παράθυρο» από το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης (MOMA) της Νέας Υόρκης . Σε περίπτωση που δεν υπάρχει ανάλογος τεχνολογικός εξοπλισμός στο Νηπιαγωγείο χρησιμοποιούμε μια αφίσα του έργου, μεγέθους Α3.

Henri Matisse, Το Μπλε Παράθυρο, 1913, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη

Συζητούμε με τα παιδιά για το έργο (χρώματα, σχήματα, γραμμές) και στη συνέχεια τους καλούμε να εμπνευστούν από το ζωγράφο και να αποδώσουν εικαστικά τα δικά τους συναισθήματα.

Σημείωση: Η συγκεκριμένη δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί και με άλλα έργα ζωγραφικής του H. Matisse, τα οποία μπορούμε να ανασύρουμε από τις ακόλουθες ενδεικτικές ιστοσελίδες: Υπάρχουν πολλά έργα του Matisse, που παίζουν με τα χρώματα, έντονα, όπως λ.χ. το κόκκινο δωμάτιο κ.ά.

Σημ. Για την παρουσίαση του έργου του H. Matisse και την ενδεχόμενη εκτύπωσή του σε πολλά αντίτυπα, θα πρέπει να ρωτηθούν οι νομικές υπηρεσίες.

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/matisse/>

http://www.moma.org/collection/browse_results.php?object_id=79350

<http://www.henri-matisse.net/index.html>

Ενδεικτική Βιβλιογραφία για το σχέδιο διδασκαλίας «Παιχνίδι με τα χρώματα»

- Κ. Ραβάνης (1979):* Οι Φυσικές Επιστήμες στην Προσχολική Εκπαίδευση. Διδακτική και Γνωστική προσέγγιση, Τυπωθήτω, Αθήνα
- Β. Κουλαϊδής & Κ. Ραβάνης (1999):* Νέες Τεχνολογίες, Φυσικές Επιστήμες και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, στην Προσχολική και την Πρώτη σχολική Ηλικία
- Β. Δημητριάδου (2009):* Τα παιδιά δημιουργούν και εκφράζοντα (τόμ. Β), Πατάκης, Αθήνα
- Β. Τσελφές (2002)* Δοκιμή και Πλάνη. Το εργαστήριο και διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών, Νήσος, Αθήνα
- Γ. Χατζηγεωργίου (2001):* Ήχος, Φως, Νερό και Αέρας, Γρηγόρης Αθήνα
- Γ. Χατζηγεωργίου (2001):* Η Φυσική μέσα από τα μάτια του μικρού παιδιού, Γρηγόρης, Αθήνα
- Sam Ed Brawn (1995):* Σαπουνόφουσες, Ουράνια Τόξα, Σκουλήκια, τυπωθήτω, Αθήνα
- Γ. Σακελλαρίδης (1995):* Μουσικά Παιχνίδια, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Ν. Τσαφταρίδης* Αυτοσχέδια μουσικά όργανα, κατασκευές, Μ. Νικολαΐδης, Αθήνα
- Δ. Χασάπης (2000):* Διδακτική βασικών μαθηματικών εννοιών, Μεταίχμιο, Αθήνα

N. Ζαράνης & Β. Οικονομίδης (2008): Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών στην Προσχολική Εκπαίδευση, Γρηγόρης, Αθήνα.

2.2 Υλικοτεχνική Υποδομή

Διαφάνειες τριών βασικών χρωμάτων, Φίλτρα του καφέ, μαρκαδόροι, βαζάκια, δαχτυλομπογιές, λευκές κόλλες, κορδέλες διαφόρων χρωμάτων, χρωματιστά μπαλόνια με όλα τα χρώματα που μας ενδιαφέρουν, καρτέλες χρωματιστές, μουσικά όργανα και Η/Υ.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

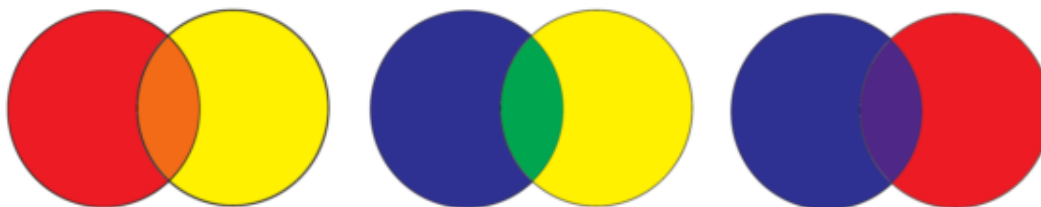
Στη συνέχεια υπάρχουν τρεις σειρές με κύκλους που δείχνουν κάθε φορά το αποτέλεσμα του συνδυασμού δυο βασικών χρωμάτων, ως ενίσχυση της πληροφορίας που ήδη απόχτησαν τα παιδιά.

Η δεύτερη σειρά έχει το αποτέλεσμα κενό και καλούνται τα παιδιά να συμπληρώσουν το χρώμα που είναι σωστό.

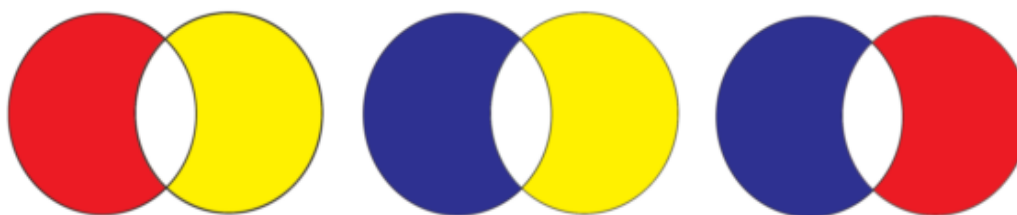
Η τρίτη σειρά προτείνει λαθεμένα αποτελέσματα και καλούνται τα παιδιά να βρουν και να διορθώσουν τα λάθη.

Η πρώτη άσκηση απαιτεί απλώς μια επανάληψη, για ενίσχυση των γνώσεων που κατέχουν ήδη τα παιδιά και απευθύνεται μάλλον στα παιδιά που δεν έχουν κατανοήσει καλά την όλη προσπάθεια. Η δεύτερη σειρά με τους κύκλους αποτελεί ένα είδος τεστ, για να δούμε τι έχουν μάθει τα παιδιά, στο σύνολό τους, ενώ η Τρίτη σειρά απαιτεί μια πιο σύνθετη ικανότητα των παιδιών, που μπορεί να μας δώσει πληροφορίες για τα αποτελέσματα της μαθησιακής διαδικασίας.

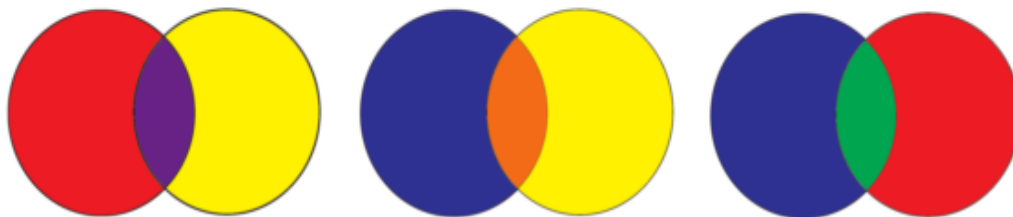
Όλες οι δραστηριότητες δίνουν έμφαση στη διαφοροποιημένη μάθηση. Αξιοποιούμε τις ικανότητες των παιδιών (κάποιοι κατέχουν τη γραφή, κάποιοι είναι πιο προχωρημένοι στο λόγο, άλλοι στις κατασκευές. Στόχος μας να προβάλλουμε τις ικανότητες του καθενός, για να ενισχύσουμε την αυτοεκτίμησή του και να προσπαθήσουμε να τους βοηθήσουμε όλους να προχωρήσουν σε όλες τις κατευθύνσεις.

1^η σειρά πληροφορίες για τα αποτελέσματα μίξης δυο βασικών χρωμάτων

Απάντηση στο ερώτημα που τίθεται με τη μίξη δυο βασικών χρωμάτων

Η αξιολόγηση εκτός από το φύλλο αξιολόγησης που αναφέρεται πιο πάνω μπορεί συνολικά να γίνει με τα αποτελέσματα ως προς τη συμμετοχή και τη δημιουργικότητα των παιδιών στις ποικίλες δραστηριότητες.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με ατομική ευθύνη και σύμφωνα με το άρθρο 8 ν. 1599/1986, οι δημιουργοί του παρόντος εντύπου δηλώνουμε ότι:

1. Το Σχέδιο Διδακτικού Σεναρίου που υποβάλλουμε είναι δικό μας πρωτότυπο δημιούργημα και δεν προσκρούει σε κανένα δικαίωμα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας τρίτων.
2. Δίνουμε το δικαίωμα και την άδεια στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, το οποίο θα ενεργεί κατά την απόλυτη και ελεύθερη κρίση του, να αξιοποιεί, να διαθέτει, να αναπαράγει ή να διανέμει το υποβληθέν Σχέδιο, ολόκληρο ή τμήμα του ή συντετμημένο ή ενσωματωμένο σε άλλο υλικό, για εκπαιδευτικούς και διδακτικούς σκοπούς, με κάθε πρόσφορο μέσο, ιδίως έντυπο ή ηλεκτρονικό.